

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**HİERAPOLİS KUZEY NEKROPOLÜ
(159D NOLU TÜMÜLÜS)
ANIT MEZAR VE BULUNTULARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mehmet OKUNAK**

**Danışman
Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK**

Denizli, 2005

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**HİERAPOLİS KUZEY NEKROPOLÜ
(159D NOLU TÜMÜLÜS)
ANIT MEZAR VE BULUNTULARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mehmet OKUNAK**

**Danışman
Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK**

Denizli, 2005

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı'nda jürümüz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. K. Levent ZOROĞLU

Jüri Başkanı

Jüri-Danışman
Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK

Jüri
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 29/12./2005 tarih ve28.../..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Nazım Kadri EKİNCİ
(Enstitü Müdürü)

ÖZET

2001 Yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda gerçekleştirilen "Hierapolis-Kuzey Nekropolü Kazı Çalışmalarında" Hierapolis Antik Kenti'nin kuruluşu ile ilgili tarihsel sorulara da çözüm olabilecek Hellenistik Dönem'e ait soyulmamış bir tümülüs açığa çıkartılmıştır. 159 no.lu mezar podyumunun altında kalan tümülüse 159D numarası verilmiştir. Kesilmiş traverten bloklardan yapılmış olan tümülüs, kısa dromos ve üzeri tonoz örtülü kare planlı mezar odasından oluşur. Bu mezar Hierapolis Nekropolü'nde şimdiye kadar soyulmamış olarak ele geçen az sayıdaki örnekten biridir. Mezar buluntuları, Hierapolis kentinin kuruluş tarihi, ölü gömme gelenekleri ve yerel seramik üretiminin tespit edilmesi açısından büyük önem taşır.

Çalışmamızdaki amaç, 2001 yılında kazılan tümülüsün buluntuları ışığında Hierapolis kentinin kuruluş tarihini yeniden irdeleyerek, Hierapolis Nekropollerindeki tümülüslerde ölü gömme geleneklerine bu yeni mezarın katkılarını saptamaktır. Ayrıca mezarda ölü hediyesi olarak bulunan seramikler üzerinde gerekli araştırmaları yapıp bunların ne derece yerel ne kadar ithal olduğunu belirlemektir.

Çalışmanın sonucunda yeni ortaya çıkarılan 159D no.lu tümülüs buluntularının, Hierapolis Antik Kenti'nin M.Ö. 3. yy.da kent kimliğine sahip olduğunu kanıtlamıştır. Hierapolis Nekropollerinde inhumasyon gömü geleneğinin yanında, kremasyon gömü geleneğinin de varlığı bu mezarla birlikte tespit edilmiştir. Ayrıca bu mezar, Lykos Vadisi'nde bir geçiş noktasında yer alan Hierapolis'in, hem yerel seramik üretimini, hem de çeşitli Batı Anadolu merkezleri (Bergama vd.) ile denizaşırı ülkelerden (Güney İtalya) seramik ithal ettiğini ortaya koymuştur.

Anahtar sözcük: Hierapolis, Nekropol, Tümülüs, Unguentarium, Kandil.

ABSTRACT

An uncovered tumulus revealed which belongs to Hellenistic Period and can be an answer to the questions about the foundation of Hierapolis, during the “Hierapolis North Necropolis Excavations” in 2001 by the presidency of Directorate of Denizli Museum. The tumulus named as no. 159D which placed under the podium of tomb no. 159. The tumulus constructed by ceased travertine blocks and formed with a short dromos and a square-planned chamber that covered by a cradle vault. This tomb is one of the rare samples which are revealed uncovered tombs in the Necropolis of Hierapolis. The finds of the tomb are bearing importance for the foundation date of Hierapolis, burial customs and establishment of local pottery production.

The purpose of our study is, in the light of the finds of tumulus that excavated in 2001, to establish the contribution of this new tomb to the burial customs in the tumuli of the Necropolis of Hierapolis by scrutinizing the foundation date of Hierapolis. Besides, to establish the burial gifts if they are imported or local production by making necessary researches on them.

Results of the study, the just revealed finds of tumulus no. 159D are proved that the Hierapolis ancient city held the city identity in the 3rd century B.C. The presence of the cremation burial custom beside the inhumation burial custom in the Necropolis’ of Hierapolis is proved by this tomb. Furthermore, this tomb exposed both the local pottery production and importation from the various West Anatolian centers (Bergama, etc.) and oversea countries (South Italy) of Hierapolis which placed on a transition point in the Lycus Valley.

Keywords: Hierapolis, Necropolis, Tumulus, Unguentaria, Oil-lamp.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
RESİM LİSTESİ.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM HİERAPOLİS'İN TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. Hierapolis'in Tarihçesi.....	3
1.2. Hierapolis'de Yapılan Araştırmalar ve Kazılar.....	8

İKİNCİ BÖLÜM HİERAPOLİS NEKROPOLÜ

2.1. Hierapolis Kuzey Nekropolü.....	12
2.2. Tümülüsler.....	13
2.3. Kuzey Nekropolü'nde Yeni Çıkarılan 159D No.lu Tümülüs.....	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM UNGUENTARIUMLAR

3.1. Unguentariumların Ortaya Çıkışı ve Gelişim Evreleri.....	20
3.2. 159D No.lu Tümülüs Unguentariumlarının Değerlendirmesi.....	28

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KANDİLLER

4.1. Kandillerin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Evreleri.....	39
4.2. 159D No.lu Tümülüs Kandillerinin Değerlendirmesi.....	51

BEŞİNCİ BÖLÜM 159D NO.LU TÜMÜLÜSÜN DİĞER BULUNTULARI

5.1. Kâse.....	55
5.2. Amphora.....	56
5.3. Bardak.....	57
5.4. Küpeler.....	58
5.5. Sikkeler.....	60

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	62
KATALOG.....	66
KAYNAKÇA.....	102
ÇİZİMLER.....	109
RESİMLER.....	149
PLANLAR.....	200
ÖZGEÇMİŞ.....	203

RESİM LİSTESİ

- Resim 1: Hierapolis Antik Kenti'nin havadan görünümü.
- Resim 2: Hierapolis Kuzey Nekropolü'nün havadan görünümü.
- Resim 3: Hierapolis Kuzey Nekropolü'nün havadan görünümü.
- Resim 4: Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde yer alan tümülüs mezarlar.
- Resim 5: Hierapolis Kuzey Nekropolü tümülüs mezarların görünümü.
- Resim 6: 159 numaralı podyumun kazı öncesi durumu.
- Resim 7: 159 numaralı üç basamaklı podyumun önden görünümü.
- Resim 8: 159 numaralı üç basamaklı podyumun arkadan görünümü.
- Resim 9: Yeni ortaya çıkarılan tümülüs mezarın kapısı.
- Resim 10: Yeni ortaya çıkarılan tümülüs mezarın kapısı ve podyumun altındaki taş dolgu.
- Resim 11: Tümülüs mezarın dromosu ve mezar odasının girişi.
- Resim 12: Mezar odasının içi.
- Resim 13: Girişin karşısındaki kline üzerindeki kemikler ve niş.
- Resim 14: Girişin sol yanında yer alan kline üzerine istiflenmiş kemikler.
- Resim 15: Girişin sağ yanında yer alan kline.
- Resim 16: Mezar girişinin içeriden görünümü.
- Resim 17: Sol kline altındaki amphoranın buluntu hali.
- Resim 18: Cam bardak ve bulbous formlu unguentariumun buluntu hali.
- Resim 19: Mezar odasına girişin hemen solunda bulunan bulbous formlu cam Unguentarium.
- Resim 20: 1 Katalog No.lu Kâse.
- Resim 21: Fusiform Unguentariumlar.
- Resim 22: Fusiform Unguentariumlar.
- Resim 23: 2 ve 3 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentariumlar.
- Resim 24: 2 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentarium.
- Resim 25: 3 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentarium.
- Resim 26: 2 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentariumun omzuna yapılan yalancı tutamaklar.

- Resim 27: Şerit bezeli fusiform unguentariumlar.
- Resim 28: 4 Katalog no.lu şerit bezeli fusiform unguentarium.
- Resim 29: 5 Katalog no.lu şerit bezeli fusiform unguentarium.
- Resim 30: 6 Katalog no.lu şerit bezeli fusiform unguentarium.
- Resim 31: 7 Katalog no.lu şerit bezeli fusiform unguentarium.
- Resim 32: 8 Katalog no.lu fusiform unguentarium.
- Resim 33: Fusiform Unguentariumlar.
- Resim 34: 9 Katalog no.lu fusiform unguentarium.
- Resim 35: 10 Katalog no.lu fusiform unguentarium.
- Resim 36: 11 Katalog no.lu fusiform unguentarium.
- Resim 37: 12 Katalog no.lu fusiform unguentarium.
- Resim 38: 13 Katalog no.lu unguentarium.
- Resim 39: 14 Katalog no.lu unguentarium.
- Resim 40: Bulbous formlu unguentariumlar.
- Resim 41: 15 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.
- Resim 42: 16 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.
- Resim 43: 17 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.
- Resim 44: 18 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.
- Resim 45: 19 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.
- Resim 46: 20 ve 22 Katalog no.lu kandiller.
- Resim 47: 20 Katalog no.lu kandil.
- Resim 48: 21 Katalog no.lu kandil.
- Resim 49: 21 Katalog no.lu kandil.
- Resim 50: 22 Katalog no.lu kandil.
- Resim 51: 22 Katalog no.lu kandilin discus detayı.
- Resim 52: 23 Katalog no.lu amphora.
- Resim 53: 23 Katalog no.lu amphora.
- Resim 54: Cam Unguentariumlar.
- Resim 55: 24 Katalog no.lu cam unguentarium.
- Resim 56: 25 Katalog no.lu cam unguentarium.
- Resim 57: 26 Katalog no.lu cam unguentarium.
- Resim 58: 27 Katalog no.lu cam bardak.

Resim 59: Antilop başı figürlü altın küpe.

Resim 60: Antilop başı figürlü altın küpe.

Resim 61: İstiridye kabuğu figürlü altın küpe.

Resim 62a-b: İmparator Augustus Sikkesi.

Resim 63a-b: İmparator Claudius Sikkesi.

PLAN LİSTESİ

Plan 1: Hierapolis kent planı.

Plan 2: Hierapolis Kuzey Nekropolü Planı.

Plan 3: 159 Numaralı Podyum ve çevresinin planı.

KISALTMALAR

AA	Anatolia Antiqua.
AJA	American Journal of Archaeology.
ASD	Arkeoloji ve Sanat Dergisi.
AW	Antike Welt.
BSA	Annual of the British School at Athens.
Istforsch	Istanbuler Forschungen.
Istmitt	Istanbuler Mitteilungen.
MKKS	Müze Kurtarma Kazıları Semineri.
SNG	Sylloge Nummorum Graecorum.
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi.
TTK	Türk Tarih Kurumu.
VA	Varia Anatolica.

ÖNSÖZ

Phrygia Bölgesi sınırları içinde yer alan Hierapolis Antik Kenti, Batı Anadolu'nun en büyük nekropol alanlarından birine sahip olmasına rağmen soyulmadan ele geçen mezar sayısı yok denecek kadar azdır. 2001 yılında Denizli Müze Müdürlüğü tarafından yapılan kazılarda, Kuzey Nekropolü'nde açığa çıkarılan tümülüs mezar, soyulmamış olması itibarıyla bizleri çok heyecanlandırmıştır. Hierapolis Antik Kenti'nin kuruluşu ile ilgili tarihsel sorulara da çözüm olabileceğini düşündüğümüz Hellenistik Dönem'e ait bu tümülüs mezardaki çalışmalarımız bizleri hiç de haksız çıkartmamıştır. “Kutsal Kent-Hierapolis'de” böylesine güzel ve kent için değerli sonuçlar veren mezarın buluntularını çalıştığım için kendimi şanslı hissediyorum.

Bütün bu çalışmalar sırasında gece-gündüz bütün desteğiyle yanımda olan ve tezi sabırla okuyup gerekli düzeltmeleri yapan hocam Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK'e teşekkürü bir borç bilirim. Her zaman biz gençlerin yanında olup desteğini esirgemeyen hocamız Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI'ya teşekkür ederim. Bu çalışma sırasında Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde her türlü rahat çalışma imkânı sunan başta Ali CEYLAN olmak üzere bütün müze elemanlarına teşekkürlerimi sunarım. Bu mezarın kazısını gerçekleştirip, bana çalışma izni veren, Haşim YILDIZ'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Tezin çizim aşamasında yardımlarını esirgemeyen sevgili dostum Mustafa BİLGİN'e, tezin yazım aşamasında her türlü konuda yardımcı olan kardeşim Bahadır DUMAN'a, hep yanımda olan M.Ayşem TARHAN, Sedat AKYOL ve Erim KONAKÇI'ya teşekkür ediyorum. Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu ve Bahçesi'nde can yoldaşım olan öğrencilerimize ve her zaman yanımda olduklarını bildiğim aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet OKUNAK

Denizli-2005

GİRİŞ

2001 Yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda Arkeolog Haşim YILDIZ tarafından gerçekleştirilen “Hierapolis-Kuzey Nekropolü Kazı Çalışmalarında” Hierapolis Antik Kenti'nin kuruluşu ile ilgili tarihsel sorulara da çözüm olabilecek Hellenistik Dönem'e ait soyulmamış bir tümülüs açığa çıkartılmıştır. 159 no.lu mezar podyumunun altında kalan tümülüse 159D numarası verilmiştir. Kesilmiş traverten bloklardan yapılmış olan tümülüs, kısa dromos ve üzeri tonoz örtülü kare planlı mezar odasından oluşur. Bu mezar Hierapolis Nekropolü'nde şimdiye kadar soyulmamış olarak ele geçen az sayıdaki örnekten biridir. Mezar buluntuları, Hierapolis kentinin kuruluş tarihi, ölü gömme gelenekleri ve yerel seramik üretiminin tespit edilmesi açısından büyük önem taşır.

Yeni ortaya çıkarılan tümülüs buluntuları, kentin öteden beri söylendiği gibi bir Bergama kuruluşu olmadığını, M.Ö. 3. yy. Seleukos kuruluşu olduğunu kanıtlamada önemli arkeolojik belgelere sahiptir.

AMAC: Birinci amacımız 2001 yılında kazılan tümülüsün buluntuları ışığında Hierapolis kentinin kuruluş tarihini yeniden irdelemektir. İkinci amacımız Hierapolis Nekropollerindeki tümülüslerde ölü gömme geleneklerine bu yeni mezarın katkılarını saptamak. Ayrıca mezarda ölü hediyesi olarak bulunan seramikler üzerinde gerekli araştırmaları yapıp bunların ne derece yerel ne kadar ithal olduğunu belirlemektir.

KAPSAM: Tezimizde sadece 2001 Yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda Arkeolog Haşim YILDIZ tarafından gerçekleştirilen “Hierapolis-Kuzey Nekropolü Kazı Çalışmalarında” yeni ortaya çıkarılan 159D no.lu tümülüs içinde bulunan eserler incelenmiştir.

YÖNTEM: Öncelikle 159D no.lu tümülüs tekrar açılarak, mezarın çizimi, tanımı yapılmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Daha sonra mezar içinde Hierapolis Arkeoloji Müzesi'ne götürülerek koruma altına alınan buluntuların çizimleri yapılmış,

fotoğrafları çekilmiş ve kartları (fişleri) çıkartılmıştır. Üçüncü aşamada kütüphane çalışması yapılmış ve kaynaklar araştırılmıştır. Mezarın mimarisinden çok seramik ve cam buluntuların benzer eserlerle karşılaştırılması yapılmış, stil kritik yöntemi ve sikkelerin yardımıyla tarihlenmelerine çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİERAPOLİS'İN TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. Hierapolis'in Tarihçesi

“Kutsal kent” anlamına gelen Hierapolis (Pamukkale), Denizli İli'nin Merkez İlçesi'ne bağlı Pamukkale Kasabası sınırları içinde yer alır. Kent antik Frigya Bölgesi içinde, Lykos Ovası'nın kuzeydoğu tarafında yer alan ve Messogis (Çökelez) dağının eteğindeki denizden 350m. yükseklikteki kireçtaşı düzlüğe yaslanmıştır. Bu düzlüğün batı tarafında Pamukkale traverten terasları uzanmakta olup, bu haliyle yerleşim alanı doğal bir kale görünümündedir (Resim 1).

Bizanslı Stephanus, *Ethnica*'da, kent adının tapınak çokluğundan kaynaklandığını yazar¹. Augustus Dönemi'ne kadar basılan sikkelerde “Hierapolis-Tapınak Kent” adıyla karşılaşılmaktadır².

Herodot'un³ bölgeyle ilgili verdiği bilgiler içerisinde, kesin olmamakla birlikte, kent Hierapolis adını almadan önce, bu alanda Kydrara adında bir antik yerleşimin var olduğunu düşündürmektedir⁴. Hellenistik Dönem öncesine giden erken kuruluş hakkında bilgiler yok denecek kadar azdır. Ancak yerleşim alanı, M.Ö. 4. yy.ın ortalarından önce bir Frig kutsal alanı olmalıydı⁵. Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde yer alan betimlemelere göre, Mopsos tarafından kurulduğu görüşü göz önüne alınırsa, bu alandaki en eski yerleşimler, M.Ö. 13. yy.a kadar inebilir⁶.

Hellenistik kuruluştan önce, Plutonion mağarasının bulunduğu yerde, Ana Tanrıça Kybele için çevrede yaşayan yerel halkın tapındığı açıktır⁷. Bu da Anadolu kökenli kutsallığın, Hellenistik Dönem'in öncesine dayandığını gösterir. Buradaki yerel inancın temeli o kadar güçlüydü ki, Strabon, Plutonion mağarası ve burada

¹ Cohen 1995, 306.

² Bean 2000, 251.

³ Herodot VII/30.

⁴ Ferrero 1993, 106; D'Andria 2003, 9.

⁵ Şimşek (Baskıda); Ceylan 1999, 266; Aynı bölgede yer alan Alaburun Tepesi'nde Denizli Müzesi Müdürlüğü'nce yapılan kazılarda M.Ö. 7. yy.a kadar inen Frig seramikleri bulunmuştur.

⁶ Bean 2000, 259; Sevin 2001, 203.

⁷ Magie 1950, 987; Ferrero 1993, 106; Ritti 1987c, 82.

hizmet eden Gallus adındaki Kybele rahipleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir⁸. Antik düşünceye göre Plutonion, yeraltı ile yeryüzünü birbirine bağlayan bir kapı-köprü niteliğindedir⁹. Kentte Frig ve Lidya yerel kültürleri açık bir şekilde yaygın ve baskındır.

Hierapolis bir Hellenistik Dönem kuruluşudur. Büyük İskender'den sonra bölge önce Seleukos hanedanlığı (M.Ö. 3. yy.da) tarafından denetlenmekteydi¹⁰. M.Ö. 3. yy.da Frigya Bölgesi'nde Hierapolis, Laodikeia, Apameia ve Pisidya Antiocheia'sı olmak üzere en az dört Seleukos kolonisi bulunmaktaydı¹¹. Daha sonra Magnesia Savaşında (M.Ö. 190) Seleukoslar Kralı III. Antiokhos'un, Roma desteğini alan Bergama Kralı II. Eumenes'e yenilmesinin ardından bölgenin denetimi, Apameia barışıyla birlikte (M.Ö. 188) Bergama Krallığı'na geçmiştir¹².

Bu tarihe kadar Seleukos Krallığı'na ait bir koloni yerleşimi olan Hierapolis'i, daha çok dini kimlikli "kutsal kent" olarak algılamak daha doğru olacaktır. Çünkü koloninin kurulmasıyla birlikte, kentin en önemli ve resmi tanrısı Apollon olmuştur. Ancak Apollon'a bildiğimiz klasik anlamdaki tanrı sorumluluğundan ayrı olarak, yerel inanışların da etkisiyle yeni ve birbirinden bağımsız sıfatlar eklenmiştir. Bunlardan, kentin yeni koruyucu tanrısı Apollon Arkhegetes¹³, adak takdimlerinde

⁸ Strabon XIII. IV–14; Ayrıca bkz. Sevin 2001, 203; Ritti 1985, 7–15; Ritti burada Hierapolis yerleşimindeki Plutonion mağarasının yerel Frig geleneklerindeki varlığından söz ederek, antik kaynaklardan mağarayla ilgili bilgileri aktarmaktadır. (Aristoteles Dünya Üstüne, 395; Strabon XII. VIII–17; Plinius Doğa Tarihi II, 207–208; Apuleus Dünya Üstüne, 17; Dio Cassius LXVIII, 27; VI. Galenus Sağlık, 58.)

⁹ Strabon XII. VIII–17; Bölgeyi cehennem kayıkçısının adından esinlenerek, "Kharonionlar Ülkesi" olarak adlandırmıştır.

¹⁰ Tarn 1930, 119; Ritti 1987c, 82; Ferrero 1993, 109; Sevin 2001, 203; D'Andria 2003, 9; Cohen 1995, 307; Cohen, kentin Hellenistik kuruluşu için; Seleukos I Nikator'un (M.Ö.311–281) M.Ö.281 yılındaki Kurupedion Savaşı'yla birlikte Frigya Bölgesi'nin denetimini kontrol altına almasının hemen sonrasını gösterir. Seleukos Hanedanlığı'nın Frigya Bölgesi'ndeki denetimi Antiokhos III Megas (M.Ö.223–187) dönemine kadar sürmüştür.

¹¹ Cohen 1995, 47; Arslan 2000, 76; Mersich 1990, 268; Magie 1950, 988; Cohen kentin Seleukos Hanedanlığı tarafından kurulan dört koloni kentinden biri olduğunu belirterek, Hierapolislilerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde Makedonya orijinli "Μακεδών" etnik lakabıyla anıldıklarını söyler. Humann mezar yazıtları üzerinde (Humann 1898, 119/153 no.lu yazıt, 150/255 no.lu yazıt) kişilerin soy isimlerin de Makedon ya da Makedonyalı gibi ibarelere rastlar. Magie ise bu kentin kuruluşunun Seleukoslular'a ait askeri kolonistler tarafından olduğunu belirtir. Arslan da, Antiokhos I. Soter'in, Galatlara karşı egemenliği altındaki bölgelerin güvenliği için Anadolu'nun stratejik önem taşıyan yerlerine askeri koloni kentleri kurduğunu belirtir.

¹² Ferrero 1993, 109; Bean 2000, 252.

¹³ Ritti 1987c, 76; Ferrero 1993, 109; Şimşek (Baskıda); D'Andria 2003, 9; Bu Apollon tipide yine Menderes Vadisi'nde Dionysopolis Antik Kenti'nin kutsal alanı olarak bilinir. Rostovtzeff 1941, 504–506; Hierapolis'e bağlı bir kutsal alan olarak belirttiği Apollon Lairbenos tapınağındaki Anadolu

ve şehrin önemli oyunlarının isimlerinde Apollon Phytios¹⁴, kehanet tanrısı Delphi Apollonu'na özdeş yerel Apollon Kareios¹⁵ için, bir kutsal alan oluşturulmuştur. Büyük olasılıkla kent, kutsal mağara etrafında gelişen dini geleneklerden dolayı, "Kutsal Kent" anlamına gelen Hierapolis adını almıştır¹⁶.

Antik dönemde Lidya, Karya ve Frigya Bölgelerinin kavşak noktasında yer alan Hierapolis, Hellenistik Dönem'de Bergama Kralı II. Eumenes (M.Ö. 197–159) zamanında, M.Ö. 188 yılında imzalanan Apameia barışının hemen arkasından Bergama Krallığı'na bağlanmıştır¹⁷. Hierapolis'in önemli bir dinsel merkez olmasından dolayı, Bergama Hanedanlığı da tıpkı Seleukoslar kadar kente önem vermişlerdir¹⁸. Gerçekte Hierapolis'in Bergama Krallığına geliştirilmek istenmesinin sebebi, Krallığın Frigya ve Pisidya Bölgelerindeki hâkimiyetini, Hierapolis üzerinden sağlamak istemesindedir. Hierapolis halkı, Bergama Kralı II. Eumenes'in (M.Ö. 197–159) ve M.Ö. 133 yılında vasiyet yoluyla Roma İmparatorluğuna bırakan III. Attalos'un (M.Ö. 138–133) tondo büstlerini tiyatroya dikerek, Bergama Krallığı'na olan şükran borçlarını yerine getirmiştir¹⁹. Çünkü bu vasiyetin sonucu, tüm Batı Anadolu kentlerinde olduğu gibi, Hierapolis'in de savaşız Roma İmparatorluğu yönetimi altına girmesi ve Roma'nın güvenini kazanması sağlanmıştır. Bunun arkasından Hierapolis, M.Ö. 129 yılından itibaren Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletine bağlanarak prokonsüllerce idare edilmiştir. Kent idare olarak önceleri Kibyra Conventus Birliği'ne²⁰, M.S. 3. yy.dan sonra da Frigya Pacatiana'sına²¹ dâhil edilmiştir.

Kentin Hellenistik Dönem'in son döneminde geçirdiği gelişim tam olarak bilinmemektedir. Roma İmparatorluğu'nun ilk yıllarına ilişkin, Augustus'un şerefine oyunlar düzenlendiği ve Claudius Dönemi'ne ait sikke üzerinde bir tapınak tasvirinin

betimli Apollon tasviriyle (giyimli ve atıyla betimli) özdeşdir. Robert 1962, 141–142; Cohen 1995, 305; bu tapınağın Hierapolis tarafından kontrol edildiğinden söz etmektedirler.

¹⁴ Ritti 1987c, 76; Şimşek (Baskıda).

¹⁵ Ritti 1987c, 82; Ritti 1999, 534; Şimşek (Baskıda); D'Andria 2003, 288.

¹⁶ Ramsay 1897, 85; Tarn 1930, 126; Magie 1950, 987; Ferrero 1993, 109; Cohen 1995, 305; Ritti 1999, 534; Bean 2000, 251; D'Andria 2003, 9.

¹⁷ Sevin 2001, 203.

¹⁸ Cohen 1995, 49.

¹⁹ Ferrero 1993, 109; Cohen 1995, 306; Humann 1898, 33; Magie 1950, 1008; Ayrıca Tiyatro duvarları üzerinde Bergama'lı aşiret isimlerine de rastlanılmakta olduğunu belirtirler.

²⁰ Humann 1898, 32; Ritti 1987a, 27; D'Andria 2003, 9.

²¹ Humann 1898, 32; Ritti 1987a, 27; Mersich 1990, 269; Sevin 2001, 203.

yer aldığı bilinmektedir²². Kent önce M.S. 17 ve daha sonra da M.S. 60 yılındaki iki büyük depremle tamamen yıkılmıştır²³. Roma İmparatoru Neron Dönemi'nde (M.S. 54–68) İmparatorluk yardımıyla imar edilmeye başlanan Hierapolis, Batı Anadolu Hellenistik kentlerinde olduğu gibi, Hippodomik (ızgara) plana göre inşa edilmiştir. Roma İmparatoru Domitianus Dönemi'nde (M.S. 81–96) ise Asya Prokonsül'ü Julius Frontinus tarafından kentte büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilerek, yapılar bu İmparatora ithaf edilmiştir²⁴.

M.S. 129 yılında Hierapolis'i ziyaret eden İmparator Hadrianus ve karısı Sabina onuruna heykeller dikilmiştir. Hadrianus, yeni imparatorların tahta çıkışını kutlamak amacıyla kentlerin ödediği vergiyi (aurum coranarium'u) kabul etmemiş ve bu parayla anıtsal agoranın inşası başlatılmıştır²⁵. Tiyatroda açığa çıkarılan yazıtta ve İmparator Hadrianus'un (M.S. 117–138) şehre hitaben yazdığı iki mektupta kente sığınma, vergiden muafiyet, özerklik gibi ayrıcalıkların verildiği belirtilmiştir²⁶.

Hierapolis M.S. 2. ve 3. yy.da gelişme yönünden altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde kentte önemli kamu yapıları inşa edilmiş, özellikle nekropolde aristokrat ailelere ait anıtsal mezarlar inşa edilmiştir. Ayrıca yine bu yüzyıllarda, birçok kentin katıldığı Apollon Pytheos onuruna oyunlar düzenlenmiştir. Hierapolis'li aristokrat bir ailenin çocuğu olan sofist Helio Antipatros, İmparator Septimius Severus'un (M.S. 197–211) çocukları Caracalla ve Geta'yı eğitmek ve Grekçe konuşan kentlerle yazışmaları yürütmek üzere Roma'ya çağrılmıştır. Bu görevlendirmenin sayesinde Hierapolis İmparatorluk yardımından fazlasıyla yararlanmıştır²⁷.

Helio Antipatros, Caracalla (M.S. 211–217) İmparator olduktan sonra kardeşi Geta'yı öldürtmesini doğru bulmayarak Caracalla'yı eleştirmiştir. Filozof Philostratos "Sofistlerin Yaşamı" adlı kitabında, Antipatros'un yaşamıyla ilgili olayları anlatırken, İmparator Caracalla'nın çok öfkelenmişinden ve olayın Antipatros'un intiharı ile sonuçlandığından bahseder²⁸. İmparator Elagabalus

²² Ritti 1987b, 73.

²³ D'Andria 1987a, 15; Ferrero 1993, 110; Altunel 2000, 317; D'Andria 2003, 10.

²⁴ Ritti 1987b, 73; Ferrero 1993, 110; Ritti 1999, 534; Sevin 2001, 203; D'Andria 2003, 10; Asya Prokonsülü Julius Frontinus tarafından, İmparator Domitianus'a ithaf edilen yapılar Frontinus Caddesi ve Kapısı, Apollon Tapınağı, Tiyatro, Gymnasium ve Mezar Anıtlarıdır.

²⁵ Ritti 1987a, 27; Ferrero 1993, 110; D'Andria 2003, 10.

²⁶ Ritti 1987b, 73; Ferrero 1993, 109.

²⁷ Ritti 1987b, 73; Ferrero 1993, 110, 113; D'Andria 2003, 11.

²⁸ Ritti 1987b, 73; Ferrero 1993, 111; D'Andria 2003, 11.

Dönemi'nde (M.S. 218–222) kente "Neokoros" tapınak koruyuculuğu unvanı verilerek vergiden muaf tutulmuştur²⁹. Bu unvan Alexander Severus ve Philippus Dönemi'ne kadar korunmuştur³⁰. Kentte imar faaliyetleri devam etmekte, "Neokoros" unvanının devamıyla birlikte Alexander Severus Dönemi'nde (M.S. 222–235), kentin kuzey yönünde Triton Çeşmesi inşa edilmiştir³¹.

M.S. 3. yy.da Filozof Philostratos, Hierapolis'i Anadolu'nun en mutlu ve gelişmiş kentlerinden biri olarak aktarır³². Kentte dokunan kumaşlar İtalya'ya kadar ihraç edilmiş, aynı zamanda Batı Anadolu kentleriyle (Efes, Bergama, Smyrna, Sardes, Aphrodisias vb.) sıkı bir ticari ilişki sağlanarak birlik sikkeleri basılmıştır³³. Tekstil ürünlerinin üretilmesi ve boyanması, halı-kilim dokuma gibi faaliyetler yönünden Hierapolis, antik dönemin bir fabrika kenti görünümündedir. Bu üretim, diğer Lycos Vadisi kentleri olan, Laodikeia ve Kolossai ile birlikte yapılmıştır³⁴. Özellikle Hierapolis ve Laodikeia, Mısır dâhil bütün Doğu Bölgeleri'ne tekstil ihraç eden en önemli kentlerin başında gelir³⁵.

İmparator Constantinus (M.S. 350–361) zamanında, tiyatro iki kez restore edilmiştir. Doğu eyaletleri valisi Strategio Musoniano'nun girişimleriyle yapılan restorasyon çalışmalarının son safhasını, vali bizzat kendisi denetlemiştir. Bu nedenle İmparatorun tiyatroya dikilen heykeliyle, onun koruyuculuğu ve yardımseverliği övülmüştür³⁶. Yine M.S. 4. yy.dan bir miliarium üzerinde yer alan yazıtta Hierapolis'liler, III. Gordianus'a ve Constantinus'un çocukları Constans ve Constantius'a miliariuma ait yolu ithaf etmektedirler³⁷.

M.S. 5. ve 6. yy.da Hierapolis'te imar faaliyetleri devam etmektedir. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesine rağmen, eski geleneğe bağlı olan rahipler, Apollon Tapınağı'na ait bilgi verebiliyorlar ve

²⁹ Ritti 1987b, 73; Ferrero 1993, 110; D'Andria 2003, 11; Burrell 2004, 135–141; Price 2004, 431.

³⁰ Ritti 1987b, 73.

³¹ D'Andria 2003, 120.

³² D'Andria 2003, 11.

³³ Şimşek 1999, 7; Şimşek 2001, 9; Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde bulunan Flavia Zeuxis'in mezar yazıtında da belirtildiği gibi, deniz aşırı ülkelerde yapılan ticaret, Efes limanı üzerinden yapılıyordu.

³⁴ Ritti 1987d, 88; Ferrero 1993, 115; Şimşek 1999, 6–7.

³⁵ Harris 2000, 725.

³⁶ Ritti 1987b, 73–74; Ferrero 1993, 111–112; D'Andria 2003, 180.

³⁷ Ritti 1987b, 73.

Plutonion mağarasına inebiliyorlardı³⁸. Hierapolis'te bu pagan inancının devam etmesinin yanında, Hıristiyanlığın yayılmasında da fazla zorlukla karşılaşılmamıştır. Hierapolis'te yer alan zengin ve nüfuzlu Yahudi topluluğu, Hıristiyanlığın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu dinin yayılması için Aziz Paulos'un Kolossaililer'e yazdığı mektuplarda Hierapolis'in de adı geçmektedir³⁹.

St. Philippus Martyrionu'nun Hierapolis'te yer almasından dolayı şehrin dini önemi giderek artmıştır. Bu kutsallık kentte yeni yapılan dinsel yapılardan ve Büyük Katedral'in yenilenmesinden kaynaklanmaktadır. M.S. 535 yılında, Hierapolis Frigya Pacatiana Metropolis'i unvanını alır⁴⁰.

Hierapolis M.S. 7. yy.ın ilk yarısında İmparator Heraclius (M.S. 610–641) zamanında yıkıcı bir deprem sonucunda tahrip olarak, kent eski kimliğini kaybetmiştir. Bu yüzyıldan sonra yıkıntılardan yapılmış basit evlerin varlığıyla kent, tarımsal bir yerleşim yeri hüviyeti kazanarak M.S. 12. yy.da küçük bir kasaba halini almıştır. Selçuklular'ın 1210 yılında, bölgeye gelişleriyle yönetim Türklerin eline geçmiştir. 1354 yılında Batı Anadolu'yu etkileyen büyük depremden⁴¹ sonra kent tamamen terk edilmiştir⁴².

1.2. Hierapolis'de Yapılan Araştırmalar ve Kazılar

Hierapolis Antik Kenti'ni 1678–1699 yılları arasında ilk araştıranlar J. Spon, G. Wheeler, T. Smith'dir. Bu araştırmacılar kentte ki, özellikle nekropol alanında yer alan görkemli mezarların çeşitliliğinden ve beyaz traverten havuzlardan söz etmişlerdir⁴³.

1745 yılında R. Pococke, çeşitli mezar yapılarını inceleyerek bazı mezarlar üzerinde saptamalarda bulunmuştur. Nekropol'ün dışında kentte yer alan yapıları (Frontinus Kapısı, Hamam-Bazilika, Tiyatro, Apollon Tapınağı ve Nymphaeum) ayrıntılı biçimde anlatmıştır⁴⁴.

³⁸ Ferrero 1993, 112.

³⁹ Ferrero 1993, 112.

⁴⁰ Ritti 1987e, 118; Ferrero 1993, 112; Sevin 2001, 203; D'Andria 2003, 12.

⁴¹ Altunel 2000, 317.

⁴² D'Andria 2003, 12.

⁴³ Spon-Wheeler 1679, 270–271, 429.

⁴⁴ Pococke 1745, 75–78.

1775 yılında R. Chandler kenti ziyaret eder ve bazı tiyatro yazıtlarını okur⁴⁵. 1812’de C.R. Cockerell Plutonium’u tanımlamış, Tiyatro ve Büyük Hamam yapısının planlarını çıkartmıştır.

19. yy.ın ilk çeyreğinde Albay W.M. Leake, Plutonium üzerine tespitlerde bulunarak, kendisinden önce kenti ziyaret eden gezginlerin yazdıklarıyla karşılaştırmalar yaparak bunlardan Tiyatro ve Büyük Hamam yapısının planlarına da yer verir⁴⁶. 1828’de ise V.J. Arundell kentteki yapılardan daha çok kutsal mağaranın varlığıyla ilgilenmiştir⁴⁷. 1838 yılında L. De Laborde Tiyatronun, nekropolden bazı mezarların ve travertenlerin gravürlerini çizerek bunların tanımlamalarını yapmıştır⁴⁸.

1839 Yılında C. Fellows Hamam yapısını saray olarak tanımlamıştır⁴⁹. 1852 yılında ise daha çok gravürlerle zenginleştirilmiş ikinci bir cilt hazırlamıştır⁵⁰. Yine 1839 yılında Ch. Texier kentteki önemli yapıların çizimlerini yaparak, kentte yer alan anıtların ilk topografik planlarını yayınlamıştır⁵¹. 1840’lı yıllarda W.J. Hamilton ise traverten terasları, Tiyatro, Büyük Hamam, Tapınak ve özellikle kentin nekropolünden bahsetmiş, birkaç mezarın da gravürlerini çizmiştir⁵².

1858 yılında ise Ch. Tremaux kentin planı yanında, tiyatronun topografik planlarıyla birlikte summa cavea galerisinin ve sahnenin ön cephesinin tahmini çizimini yapmıştır⁵³.

19. yy.ın ikinci yarısında 1874’de E.J. Davis daha önce gezdiği yerlerde toplumsal konuları incelese de, Hierapolis nekropolünde gördüğü birçok lahit ve mezarın notlarına ekler ve bunlardan birkaçının üzerindeki yazıtı kopyalamıştır⁵⁴. A. Choisy ise 1876 ve 1883 de olmak üzere iki kez kente gelmiş, mimarlık tarihçisi olarak kentteki yapıları değerlendirmiştir⁵⁵. W.M. Ramsay 1882–1897 yılları

⁴⁵ Chandler 1776, 186–191.

⁴⁶ Leake 1876, 253–255, 340–341.

⁴⁷ Arundell 1828, 74, 81.

⁴⁸ Laborde 1838, 81–84.

⁴⁹ Fellows 1839, 285; Fellows 1841, 266–271.

⁵⁰ Fellows 1852, 408–409.

⁵¹ Texier 1839, 137–143, Levha: LIII-LIV.

⁵² Hamilton 1984, 517–521.

⁵³ Tremaux 1858, Levha: 8–14.

⁵⁴ Davis 1874, 97–112.

⁵⁵ Choisy 1876, 253–255.

arasında şehri ziyaret etmiş daha çok dini ve yerel inanışlar üzerine araştırmalar yapmıştır⁵⁶.

1898 yılında “Altertümer Von Hierapolis” isimli kitabın yazarları olan C. Humann, C. Cichorius, W. Judeich ve F. Winter, Hierapolis Antik Kenti ile ilgili ilk bilimsel yayını yaparlar. Kentin topografyası, yapıların mimari özellikleri ve nekropol hakkında detaylı bilgiler vererek, daha çok yazıtlara dayanarak Hierapolis’in toplumsal, dinsel ve kültürel yaşamının geneli hakkında geniş bir sunum gerçekleştirirler⁵⁷.

1957 yılından itibaren ise İtalyan Arkeoloji Heyeti araştırma ve kazı çalışmalarına başlar. Heyetin ilk başkanlığını İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık tarihi kürsüsüne profesör olarak atanan P. Verzone yapmıştır. İtalyan Arkeoloji Heyeti 1957–1969 yılları arasında kent planı, Hıristiyanlık dönemi yapıları, Aziz Philippus Martyrionu ve Apollon Tapınağı’ndaki kazı çalışmaları ile Frontinus Kapısı ve Nekropol alanındaki bazı anıtların onarımını gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca tiyatrodaki kazı çalışmaları başlar, kentin hippodomik planı belirlenir, Agora ortaya çıkarılır.

1987 yılından itibaren mimarlık tarihi profesörü ve Verzone’nin asistanı olan Daria De Bernardi Ferrero kazı başkanlığını devralır. Frontinus Caddesi’nde ve nekropolde çeşitli mezarların onarımları gerçekleştirilir. 1988 yılında Hierapolis Antik Kenti UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine dâhil edilmiştir. 1990 yılından itibaren Pamukkale (Hierapolis)’de Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları uygulanmaktadır.

2000 yılından bu yana Hierapolis kazısı başkanlığı İtalya, Lecce Üniversitesi, Klasik Arkeoloji Profesörü Francesco D’Andria tarafından yürütülmektedir. Kazı heyeti özellikle Frontinus Caddesi’nden Tiyatroya bağlanan ara sokakları ve Plutonium mağarası çevresinde çalışmalar yaparak, Apollon Tapınağı’nı ortaya çıkarmışlar, mağaranın üzerinde yer alan yapının şimdiye kadar bilinenin aksine bir kehanet ve sunum alanı olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Agora da, St. Philippus Martyrion’una çıkan yollar üzerinde çalışmalar yapmışlar, özellikle Tiyatro binasının sahnesini ayağa kaldırma çalışmalarına ağırlık vermişlerdir.

⁵⁶ Ramsay 1897, 476–478.

⁵⁷ Humann 1898, 1.

Hierapolis'te İtalyan kazı heyetinin haricinde Denizli Müze Müdürlüğü Tripolis Caddesi çevresinde, Kuzey Nekropolü'nde ve Müze olarak kullanılan Büyük Hamam yapısında kazı çalışmaları yapmışlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

HİERAPOLİS NEKROPOLÜ

Denizden yaklaşık 350m. yükseklikte, Messogis (Çökelez) Dağı'nın batı yamacındaki kireç taşı düzlükte kurulmuş olan Hierapolis'in batı tarafını Pamukkale traverten terasları, kuzey, güney ve doğu taraflarını ise nekropol alanları çevirir. Nekropol alanları içinde en kalabalık olan Kuzey Nekropolü Tripolis-Sardes'e ulaşımı sağlayan yolun iki yanında, Güney Nekropolü ise Laodikeia-Kollossai'ye ulaşımı sağlayan yolun iki yanında dağılmıştır. Doğu Nekropolü daha engebeli bir yamaç alana yayılmıştır. Sayıları iki bin civarında olan çeşitli mezarların büyük bir bölümünün üzerinde Yunanca yazıtlar yer almaktadır.

2.1 Hierapolis Kuzey Nekropolü

Teze konu 159D no.lu tümülüsün bulunduğu Kuzey Nekropolü, modern Karahayıt-Hierapolis yol ayrımından başlayarak, antik kentin kuzey yönündeki Frontinus Kapısı'na kadar olan geniş bir alanı kapsar. Buradaki mezarlar daha yoğun olup, diğer alanlardakilere göre daha çok çeşitlilik gösterir (Resim 2–3).

Hierapolis Nekropolü hakkında yapılan araştırmalar daha çok son yıllarda artmıştır¹. 17. yy.ın son çeyreğinden itibaren kenti ziyaret eden gezginlerin ilgisini çeken nekropol hakkında görüşlerini belirtmişler ve toprak yüzeyinde buldukları yazıtları tercüme etmişlerdir². E.Schneider-Equini'nin³ Hierapolis Nekropolü üzerine yaptığı çalışması mezarlar hakkında bilgiler edinmemizi sağlar. C. Şimşek, Hierapolis Nekropolleri'nde yer alan mezarların tipolojisi ve mimarisi üzerine tespitlerde bulunmuş, Güney Nekropolü ise Şimşek tarafından kazı buluntuları ışığında doktora tezi olarak çalışılmıştır⁴.

Mezarların yapımında ana malzeme olarak bölgenin yerel taşı olan traverten ve bunun yanında mermer kullanılmıştır.

¹ Kubinska 1968, 129–147; Kuzey Nekropolü'nde yer alan bazı yazıtları incelemiştir. Vanhabeke 2002, 119–145; Kuzey Nekropolü'nde yer alan traverten lahitlerin kronolojik ve topoğrafik dağılımlarını incelemiştir.

² Humann 1898, 68–180.

³ Schneider-Equini 1972, 35–39.

⁴ Şimşek 1997.

Kuzey Nekropolü'nde genel çeşitlilik içinde yoğunluk bakımından düz çatılı ev tipi mezarlar, beşik çatılı tapınak tipli mezarlar ve lahit mezarlar dikkati çeker. Bunların yanında kaya oygu lahitler, yeraltı oda mezarlar, yükseltilmiş U planlı altar mezarlar, tonozlu mezarlar ve tümülüsler önemli yer tutarlar⁵. Tümülüs mezarlar Hierapolis Nekropolü'nün en erken mezar grubunu oluşturur.

Hierapolis Nekropolü'nde yer alan mezarlar, yazıtlar ve kazılar ışığında M.Ö. 3. yy. ile M.S. 3. yy. arasında ki geniş bir zaman dilimi içine tarihlenir. Bu mezarlar daha çok Likya Bölgesi kentlerinde olduğu gibi⁶, ölünün yüceltilmesi düşüncesinden kaynaklanır şekilde topraktan yükseltilmiş biçimde inşa edilmiştir⁷.

2.2 Tümülüsler

Hierapolis Nekropolü'ndeki tümülüsler yoğunluk bakımında en çok Kuzey Nekropolü'nde görülür. Genel olarak bu mezarlar, M.Ö. 3. yy ile M.S. 1.yy ortalarına kadar kullanılmıştır (Resim 4–5).

Tarihi gelişim içinde tümülüsler, dış formlarındaki farklılıktan dolayı ayrı bir grubu oluşturur. Bu mezarlar dış formlarındaki farklılıktan başka, yeraltına değişik malzemelerden yapılan (ahşap, taş vb.) veya kayaya oyulan mezar odalarından oluşur⁸.

Homeros'un İlyada destanında sözü edilen⁹, Arkadia Kralı Aipytos'un tümülüs mezarı için, Pausanias'ta bilgiler vermiştir. Pausanias'ın bildirdiğine göre, bu mezar üzerine toprak yığılan büyük boyutlu bir tepeciktir ve etrafı taştan yuvarlak

⁵ Ronchetta 1987b, 106; Ferrero 1993, 101; Cormack 2004, 228; Hierapolis Nekropol alanlarında görülen mezar tiplerinin özellikleri hakkında bkz. Schneider-Equini 1972, 6–10; Hierapolis Nekropol alanlarında görülen mezar tiplerinin özellikleri ve Hierapolis Güney Nekropolü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şimşek 1997, 9–31.

⁶ Likya Bölgesi'nde Xanthos, Patara, Tlos, Pınara, Teimioussa, Sidyma, Apollonia, Aperlai, Simena, İsinda, Trysa nekropolleri bu tip mezarlar yaygındır. Coğrafi olarak da bu etkilenmeyi takip etmemiz mümkündür. Patara'da ortaya çıkarılmış olan mil taşından da anlaşıldığı gibi, Likya Bölgesi'ni Phrygia Bölgesi'ne bağlayan yol, Trimili (Altınyayla) üzerinden Kibyra antik kentine ulaşmaktadır. Bkz. Işık 1999, 1–109; Bu kentin Lykos Vadisi kentleriyle olan siyasi, kültürel ve ekonomik bağları güçlüdür. Benzer şekilde “yüceltilmiş” gömü geleneği, Kibyra Antik Kenti nekropolünde de görülmektedir.

⁷ Hierapolis-Kuzey Nekropolü'nde topraktan yükseltilmiş bu mezar tipleri çoğunlukla; podyum üzerinde, üç basamaklı yükseltilmiş ayaklar üstüne, kare biçimli kaide üstüne veya küçük bir oda üzerine yerleştirilmiş düzenlemeler şeklinde görülmektedir. Bkz. Ferrero 1993, 101.

⁸ Fedak 1990, 56.

⁹ Homeros İlyada, II. 600–604.

temellerle çevrilmiştir¹⁰. Pausanias'ın tanımladığı bu mezar, üzerine toprak yığılan ve etrafına taş temel örülen tümülüs tipleriyle büyük bir uyum içindedir.

Yine Homeros İlyada destanında (XXIV 795) Hektor'un cenaze törenini anlattığı dizelerinde bir tümülüsün inşasını anlatır¹¹:

*Kemikleri alıp kodular altın bir kutuya,
erguvan rengi yumuşak örtülerle sardılar kutuyu.
Sarasarmaz indirdiler derin bir çukura,
ekli kocaman taşlarla ördüler üstünü.
Sonra bir mezar tümseği yapmaya başladılar,
gözcüler diktiler çepeçevre, dört bir yana,
mezar bitmeden Akhalar saldırmazın diye.
Bir mezar tümseği olunca toprak, kabara kabara
gerisingeri döndü hepsi kente,
toplanıp bir güzel kutladılar çok ünlü şöleni,
Zeus oğlu Kral Priamos'un sarayında.
İşte böyle yapıldı atları iyi süren Hektor'un cenaze töreni.*

Diğer mezar tiplerinde olduğu gibi tümülüsler de dönemin ve bölgelerin kültürel, siyasi ve ekonomik durumlarına bağlı olarak inşa edilmekteydiler. Ege havzasında Demir Çağı öncesi tümülüsleri, Miken oda mezarları, tholoslar ve Truva tümülüsleriydi¹². Kubbeli mezarlar olarak da tanımlayabileceğimiz tümülüslerin Anadolu'ya M.Ö. 2. bin sonlarındaki Dor göçleriyle birlikte geldiği genel kabul gören bir görüştür¹³. Demir Çağı başlangıcında Anadolu'ya Trakya üzerinden göç eden Thrak ve Frig kavimlerinin, İç Anadolu'da yerel kavimlerle etkileşimi sonucunda, tümülüs mezarlar ana hatlarını koruyarak yeni bir gelişim sürecine girmiştir. Bu mezarlar Phrygia Bölgesi'nde Gordion çevresinde¹⁴, Trakya'da¹⁵,

¹⁰ Pausanias 8.16.3.

¹¹ Homeros İlyada, XXIV 795–805.

¹² Mansel 1943, 18–19; Guhl 1994, 85–86.

¹³ Mansel 1943, 32; Sevin 2003, 237.

¹⁴ Sevin 2003, 258.

¹⁵ Mansel 1943, 32–33; Sevin 2003, 27.

Lidya'da¹⁶ olmak üzere geniş bir alanda yayılmıştır. M.Ö. 8. ve 7. yy.larda Anadolu dışında Güney Rusya¹⁷, Etruria¹⁸ ve Ege havzasının güneyindeki adalarda¹⁹ tümülüs yapılarının sayısında hızlı bir artış meydana gelmiştir.

Klasik tümülüs mezar tipi dromos, ön oda ve ölülerin yer aldığı asıl mezar odasından oluşur. Hierapolis'te 100'den fazla tümülüs mezar saptanmış ve bu mezarlar şehrin üç nekropol alanına yayılmıştır. Kuzey Nekropolü'nde düz arazi üzerine inşa edilmiş tümülüslerin dış görünüşleri küçük farklılıklar gözlenirse de genel olarak aynıdır.

Hierapolis'te görülen yuvarlak kasnaklı tümülüslerin Anadolu'da görülen ilk örnekleri Smyrna'da ve Larisa'dadır. Smyrna'da "Tantalos'un Mezarı" olarak bilinen ve M.Ö. 6. yy.a tarihlenen anıt mezarın yüksek kasnağı çokgen örgülüdür. Bu anıt mezarın yanında daha küçük birçok mezar Smyrna Nekropolü'nde yer almaktadır²⁰. Larisa Nekropolü'nde görülen 100 civarındaki tümülüs örneklerinin etrafı çokgen örgülü taşlarla yükseltilip, üzerine konik toprak yığılarak, tepesine yüksek bir taş dikilmiştir. M.Ö. 6. yy.a tarihlenen bu mezarlar, Hellenistik Dönem'deki Hierapolis örneklerinin birer öncüsü durumundadır²¹.

Hierapolis'te iki tip tümülüs mezar tipi görülmektedir. Birinci tip tümülüslerde mezarların etrafına düzgün kesilmiş taşlardan örülerek yükseltilmiş yuvarlak bir kasnak yapılmıştır²². Küçük dikdörtgen bir kapıdan merdivenlerle dromosa inilir. Dromostan mezar odasına göre daha dar tutulan ve üzeri düz olan mezar ön odasına girilir. Ön odadan sonra dikdörtgen kapak taşı ile kapatılmış geçmeli kapıdan asıl mezar odasına girilir. Dikdörtgen mezar odasının içerisinde iki yanda ve girişin karşısında olmak üzere üç adet kline yer alır. Mezar odasının üzeri

¹⁶ Fedak 1990, 58; Sevin 2003, 292; Sardes yakınındaki Bin Tepelerdeki Lydia Nekropolü Gordion Bölgesi ile benzer etki yaratmaktadır. Düz arazi üzerinde çeşitli boyutlardaki yüz civarında yapay tepelik bulunmaktadır. Bununla birlikte Phrygia Bölgesi'nde yer alan benzer tümülüslerle karşılaştırıldığında, Lydia'dakilerin de taştan bir krepidomalari, dromosları, kesme taşlardan yapılan mezar odaları ve yağma tepeleri kireçtaşı parçaları ile karıştırılmıştır. Bu benzerliğe bir başka kanıtta birçoğunun zirvesinde mezar işaretlerinin yer almasıdır.

¹⁷ Mansel 1943, 33–34.

¹⁸ Mansel 1943, 33; Wellard 1973, 78; Staccioli 1985, 5; Tulunay 1992, 37–39; Torelli 2000, 212–213, 335–336. Özellikle dış görünüş bakımından etrafında yuvarlak kasnak olan Etrüsk Tümülüsleri'yle, Hierapolis Tümülüsleri arasında büyük benzerlik vardır.

¹⁹ Mansel 1943, 33; Guhl 1994, 99.

²⁰ Bean 1995, 29.

²¹ Bean 1995, 82.

²² Schneider-Equini 1972, 35.

yarım daire tonoz ile örtülmüştür. Mezar odasının duvarları ile dış yüzde yer alan silindir kasnak arasına konik toprak doldurulmuştur. Bu yığının en üstündeki orta noktaya mezarı kötülüklerden koruyan, bereket ve üremeyi sembolize eden phallos dikilmiştir²³. Bazı tümülüslerin giriş kısmının hemen yanında, bazılarının ise mezar odasının arka duvarında küçük nişler yapılmıştır²⁴.

Yine birinci tip tümülüsler içerisinde dış görünüşü aynı, ancak iç mimarisinde farklılıklar görülen alt grup yer alır. Bunlarda dromostan sonra direkt mezar odasına geçilmektedir. İç kısımda dromosu merdivenli giriş, ön odayı ise koridor oluşturur.

İkinci tip tümülüsler ise çoğunlukla yamaç alanlarda inşa edilmişlerdir. Bu tümülüslerin etraflarında yuvarlak bir kasnak olmamasıyla, birinci tip tümülüslerden farklı bir dış görünüme sahiptirler. Ancak iç mimari düzenlemeleri birinci tiple aynıdır. Yine bu tipin de mezar odasının üzerine phallos, girişin yan kısımlarına da mezar stelleri dikilmiştir²⁵.

2.3 Kuzey Nekropolü'nde Yeni Çıkarılan 159D No.lu Tümülüs

Teze konu olan tümülüs, Denizli Müze Müdürlüğü'nce yapılan 2001 yılı kazı çalışmalarında yeni bulunmuş olup, Kuzey Nekropolü içinden geçen mevcut taşıt yolunun hemen doğu kenarında yer alır. Tümülüs, birinci tipin ön odasının olmadığı gruba dâhildir ve adak nişi mezar odasının arka duvarı ortasında kline üzerinde yer almaktadır. Yeni tespit edilen bu Tümülüs, Hierapolis Nekropolü'nde şimdiye kadar soyulmadan korunabilmiş tek örnek olması itibariyle ayrı bir öneme sahiptir. Mezar buluntularının gösterdiği ve kazı çalışmalarıyla tespit edildiği üzere, tümülüsün etrafına M.S. 60 yılındaki büyük deprem arkasından düzenlemeler yapılmış ve zaman içinde üzerine lahitlerin yerleştirildiği 3 basamaklı bir mezar podyumunun altında zeminden eksi (-) 3.16m. aşağıda kaldığı için, sonraki soygunlardan da kurtulmuştur²⁶.

²³ D'Andria 2003, 49.

²⁴ Bu nişlerin içerisine kandil vb. gibi mezar hediyeleri veya mezar stelleri konmuş olmalıdır. 15 numaralı tümülüs mezarın girişinin hemen sol yanında yer alan niş, Kybele açık hava tapınımmı sembolize etmektedir.

²⁵ Verzone 1973, 196.

²⁶ Denizli Müze Müdürlüğü'nün yapmış olduğu kazı sonrasında kapatılan mezar, 12.01.2005 tarihinde aldığım izinle tekrar açılarak gerekli tespitler, tanımlamalar, çizimler ve fotoğraflama çalışmaları yapılmış ve sonra tekrar kapatılmıştır. Yüksek Lisans tez çalışmamı sürdürdüğüm süre boyunca bana

Kuzey Nekropolü'nde yeni çıkarılan tümülüse 159 no.lu üç basamaklı anıt mezar podyumu altında kalan tümülüse 159D numarası tarafımızdan verilmiştir. Mezar M.S. 60 yılı depreminden sonra yapılan düzenlemeler sonunda mevcut zeminden eksi (-) 3.16m. aşağıda kalmıştır. Ayrıca üzerine sonradan yapılan ve zeminden 1m. yükselen üç basamaklı anıt mezar podyumuyla da girişi gizlenerek soygunculardan da kurtulmuştur²⁷. Günümüzde podyumun hemen arkasından itibaren toprak yükselmekte ve bir kısmında traverten taşlardan örülmüş duvar yer almaktadır (Resim 6–8).

Kazı çalışmalarında, bu üç basamaklı podyumun sağ tarafında tümülüse ait giriş bloklarından birinin fark edilmesiyle alttaki mezar tespit edilmiştir. Tümülüs girişinin zemininde yer alan blok taşının arka kısmına profilli set işlenerek girinti oluşturulmuştur. Girişten sonraki mezar podyumunun arkasında yer alan taşların farklı olduğu tespit edilmiştir²⁸. Sonradan yapılan podyuma ait üçüncü basamağın zemin hizasında, tümülüse iniş-çıkışı kolaylaştırmak amacıyla yapılmış bir basamak yer alır. Bu basamaktan itibaren dromosun başlangıcına kadar azalarak devam eden toprak yığını mezar kapağının altındaki mezar odasına giriş eşiğinde son bulur (Resim 9).

Podyumun altının iki tarafında 1.30m. uzunluğunda düzgün kesme bloklar ve irili ufaklı taşlardan örülmüştür bir duvar yer almaktadır (Resim 10). Bu duvardan sonra iki tarafı kesilmiş iri bloklardan örülen tümülüs dromosu yer alır²⁹. Tümülüsün üst seviyesi ile podyumun arası irili ufaklı taşlardan örülmüştür³⁰. Mezar, güney-

her türlü konuda yardımcı olan bütün Denizli Müzesi Arkeologları Haşim YILDIZ ve Ali CEYLAN başta olmak üzere, bütün çalışanlara teşekkür ederim.

²⁷ Bu podyum 7.30 x 7.30m. ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır. Bu tip basamaklarla yükseltilen mezar podyumları Hierapolis Nekropolü için karakteristiktir. Bunlarda son basamaklar içbükey kaval profilli yapılarak, mezar törenlerine gelenler için oturma alanları oluşturulmuştur.

²⁸ Bu farklılık bize mezarın ilk kullanımından sonraki ikinci, üçüncü kullanımları sırasında veya Lykos Vadisi'nde sürekli meydana gelen depremlerden sonra yapılmış bir düzenlemeyi göstermektedir.

²⁹ Dromos'un genişliği 1.30m., uzunluğu mezar kapısından, kesme taşların bitimine kadar 1.10m.dir

³⁰ Tümülüs mezara ait tonozun en üst seviyesi, podyumun 0.45m. altında inşa edilmiştir.

kuzey yönünde yapılmıştır³¹. Kısa dromos zemininde açılmış mezar odasına giriş kapağı olduğu için, zemin döşemesi bilinmemektedir³² (Resim 11).

Mezar odasına giriş kapısında eşik zeminden 0.08m. yükseltilmiştir³³. İki yanında da kapak taşının geçmesi için 0.05'er m.lik setler yer alır. Ancak üst kısmında yer alan bloğun kırılarak aşağıya doğru kayması nedeniyle buradaki ölçü tam alınamamıştır. Girişin iki yanının altlarında yer alan 2'şer cm.lik genişleme ise deprem sonucunda blokların kaymasıyla oluşmuştur.

Kesilmiş traverten bloklardan yapılan kare planlı mezar odasının üstü tonoz örtülüdür. Ortada yer alan girişin sağında, solunda ve karşısında olmak üzere, altları desteklerle yükseltelen üç kline yer alır³⁴ (Resim 12). Girişin karşısında yer alan klinenin 0.54m. üst kısmında duvarın hafif orta sağ bölümüne dikdörtgen şeklinde loculus niş yer almaktadır³⁵ (Resim 13). Bu niş olasılıkla hem hediyelerin konması, hem de kentte bazı mezarlarda da görülen tanrıça Kybele ile ilişkili olmalıdır³⁶. Tümülüs kazısında girişin karşısında yer alan kline üzerindeki iskeletlere dokunulmamış olup, bunlar daha sonra Antropologların çalışması için yerinde bırakılmıştır. İki yanda yer alan klinelerin üzerleri boş olarak bulunmuş, ancak kline altlarında ve dolaşma alanı zemininde bulunan bazı kemik parçaları girişin solunda yer alan kline üzerine biriktirilmiştir (Resim 14–16). Bu iskeletlerde 6 ayrı kafatası tespit edilmiştir. Ayrıca girişin karşısında yer alan kline üzerinde küçük hayvan kemiği parçalarına rastlanmıştır. Olasılıkla bunlar mezar ziyareti ve burada yapılan törenlerde ölü için bırakılmıştır. Yine bu kline üzerinde, yanmış iskelet parçaları arasında korozyona uğramış demir plaka parçaları bulunmuştur. Bu plakalar birleştirildiğinde üç tarafı tamamlanabilen küçük bir kutu oluşturulmuştur.

Kazı sırasında bir amphora girişin solunda yer alan klinenin altında bulunmuştur (Resim 17). Birer adet cam bardak ile kırık pişmiş toprak unguentarium,

³¹ Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde yer alan diğer tümülüs mezarların girişleri çoğunlukla güney-kuzey yönündedir. Az sayıda mezar batı-doğu yönünde yapılmıştır. Mezar yönlerini daha çok topografya belirlemiştir.

³² Dikdörtgen kapak taşının genişliği 0.90m., kalınlığı 0.18m., yüksekliği 1.33m.dir. Üst kısmında iki adet içinde kurşunları mevcut kenet delikleri yer almaktadır.

³³ Kapak taşının geçtiği mezar kapısının yüksekliği 1.05m., genişliği 0.70m.dir.

³⁴ Mezar odası 2.64 x 2.62m. ölçüsünde ve yüksekliği 2.22m.dir. Kline destek taşları 0.58m. yüksekliğinde, 0.23–0.25m. kalınlığındadır. Kline genişlikleri 0.60, 0.64, 0.85m.dir.

³⁵ Loculus niş 0.44 x 0.32m. ebadında ve 0.13m. derinliğindedir.

³⁶ Kuzey Nekropolü 15 no.lu Tümülüs mezarın girişinin sol kısmında altta küçük sunu çanağı olan bir mihrapçık yer alır.

dolaşma alanında yan yana ele geçmiştir (Resim 18). Cam unguentariumlardan birisi, girişin hemen solunda kline destek bloğunun yanında bulunmuştur (Resim 19). Girişin sağında yer alan klinenin altında ise 2 adet kandil ve 3 adet pişmiş toprak unguentarium bulunmuştur. Diğer buluntular ise girişin karşısındaki kline üzerinde ve kline altlarında ele geçmiştir. Mezar içinde ele geçen İmparator Augustus (M.Ö.27-M.S.14) ve Claudius (M.S.41–54) sikkeleri M.S.60 yılı depremi öncesi son kullanımla ilişkilidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UNGUENTARIUMLAR

3.1 Unguentariumların Ortaya Çıkış ve Gelişim Evreleri

Bir kap formu olarak unguentarium, Latince *lacrimarium* veya *lacrimatorium* (gözyaşı)¹, kelimelerinin karşılığıdır. Yas tutanların gözyaşlarını biriktirmesi inancı ile yapılan bu kap formunun “gözyaşı şişesi” olarak kullanıldıkları, 20. yy.ın başlarında birçok araştırmacı tarafından düşünülmüştür². Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, mezarların içindeki kötü kokuyu almak amacıyla arkeologlar tarafından kullanılan tanımlama, bu kap formunun içeriğini için seçilmiş modern terimler: *balsamarium* (balsam)³ veya *olfactariolum* (kokusunu almak)’dır⁴. Eskilerden ziyade bu modern terimler unguentariumun karşılığını daha iyi vermektedir⁵.

Genel olarak unguentariumların kronolojik ve tipolojik olarak ele alınması 1962 yılında L. Forti tarafından yapılmıştır⁶. P. Helströmm ise özellikle fusiform unguentariumun kökeni hakkında araştırmalarda bulunmuştur⁷. Daha sonra Stobi kazılarında ortaya çıkan bulgular doğrultusunda, 1987 yılında V.R. Anderson-Stojanoviç, unguentarium formları üzerindeki sorunları çözmeye çalışarak, fonksiyonu hakkında bilgiler vermiştir⁸. 1999 yılında U. Dotterweich ise Knidos kazılarında ele geçen seramik buluntular ışığında, kubbe form ağızlı unguentariumları incelemiştir⁹. Yine 1999 yılında A. Camilli, Hellenistik ve Roma Dönemi koku kaplarının kökeni ve formları açısından bir kitap yayınlamıştır¹⁰. Bu kapsamlı araştırmaların haricinde hemen hemen bütün merkezlerde çıkan unguentariumlar, bu merkezlerin kazı bantlarında genel buluntular içerisinde değerlendirilmişlerdir.

¹ Dotterweich 1999, 4.

² Thompson 1934, 473.

³ Anderson-Stojanovic 1987, 106; Dotterweich 1999, 3.

⁴ Camilli 1999, 44.

⁵ Dotterweich 1999, 4.

⁶ Camilli 1999, 14.

⁷ Hellström 1965, 23–27.

⁸ Anderson-Stojanovic 1987, 105–122.

⁹ Dotterweich 1999, 1–5.

¹⁰ Camilli 1999, 24–37.

Unguentarium, antik bir isim değildir. Bu isim ilk kez 19. yy.ın sonunda Kartaca'da Fransız Arkeologlar tarafından kullanılmıştır¹¹. Antik yazarlardan Plinius, “vasa unguentaria” terimini unguentariumun günümüzdeki anlamı dışında, kendi devrinde kullanılan kaymaktaşı alabastronlar için kullanmıştır¹². “ampulla et strigilis” terimi, Plautus ve Cicero tarafından kullanılan bir kombinasyondur, bunlar Roma palastrasının en önemli alet ve kabına verilen isimlerdir¹³. Unguentarium Hellenistik Dönem’de günlük yaşamda yağ şişesi olarak kullanılıyordu. Bu nedenle Latince ampulla kelimesi, unguentariumun bir diğer anlamı olabilir. Bu durum bize gösteriyor ki terim sadece kaba isim vermek için değil, onun şekli için de kullanılmaktaydı¹⁴.

Tipin Grekçe ismine gelindiğinde, bazı edebi kanıtlar dikkati çeker. Aristophanes (Eccl. 535 ff, 1030 ff, 1107–1111) ölen kişinin yanı başına lekythoi yerleştirme geleneğinden bahseder¹⁵. Unguentarium ismi; klasik lekythos’tan sonra kullanılmış ve bu aynı zamanda ince şekilli kapları da ifade etmektedir. Athenaeos (Deinosoph IV, 129a) bir pasajında klasik lekythosun kayboluşundan sonra, lekythoi adı verilen şişelerin ortaya çıktığından bahseder. Demostenes lekythion ismini, M.Ö. 4. yy.ın ortalarında kullanmıştır, ancak bu ismi fusiform (ince şekilli kaplarla) şişelerle bağdaştırmak, adı geçen tarihler için çok erkendir. Bunun yanında İncil’de kullanılan tek küçük yağ kabı ismi alabastrondur¹⁶. Bu terimle topraktan yapılmış şişelerin mi yoksa kaymaktaşı (alabastron) şişelerin mi kastedildiği tam olarak açık değilse de, bir şişe yağın o zamanlar fiyatının 300 dinardan fazla olduğu düşünülürse, şişenin kaymaktaşı (alabastron) olması daha doğru olmalıdır¹⁷.

Bu kapların kullanımını açıklamak için yazıtlara başvurulduğunda, unguentariumun antik çağda kullanılan kap isimlerinden herhangi biri olmadığı anlaşılır. Kap formunu açıklamak isteyen ya da bu kap formunu karşılayan terimlerin

¹¹ Hellström 1965, 24.

¹² Plinius Doğa tarihi X, Kitap: XXXVI, 12.

¹³ Hellström 1965, 24.

¹⁴ Hellström 1965, 24.

¹⁵ Hellström 1965, 25.

¹⁶ Matta 26.7; Markos 14.3; Luka 7.37.

¹⁷ Markos 14.3.

hepsinin kaynağını günümüzden aldığını¹⁸, hiçbir yazılı kaynakta unguentarium ile ilgili bir açıklama bulunmadığını görmekteyiz¹⁹. Bu kap formunun antik dönemde ne olarak adlandırıldığını bilmediğimizden, bugün vazoyu anlatmak için unguentarium terimi kullanılmaktadır²⁰.

Seramik Unguentariumlar, özellikle Hellenistik ve Roma Dönemi mezar buluntuları içerisinde yaygın olarak karşımıza çıkmakta olup, Hellenistik Dönem'in başlangıcından (M.Ö. 4. yy.ın son çeyreği), Geç Antik Çağ'ın sonlarına kadar (M.S. 7. yy.ın ilk çeyreği) başta Doğu Akdeniz olmak üzere, bütün Akdeniz Havzasında görülmektedirler²¹.

Unguentariumlar genel olarak yerel seramik üretiminin yapıldığı birçok merkezde üretilmektedir²². Tümülsüz mezar kazısında bulunan unguentariumlar cenaze törenlerinde mezar hediyesi olarak kullanılmış olup, bunlar ölü kültürle yakından ilgilidir. Bu, kapların direkt olarak merhem ya da kozmetik yağların ticareti ile bağlantılı olmasını gerektirmez²³.

Unguentariumlar Türkçeye “koku kabı” olarak çevrilebilir. Bu isim kabın formundan ve yapım malzemesinden ziyade, içinde yer alan sıvıdan kaynaklanan işlevsel bir nitelik taşımaktadır²⁴. Bu şişeler sadece pahalı parfüm ya da yağlarla doldurulmamış, aynı zamanda sıvı olarak “silphium” bal, sirke, balık sosu ve ilaçları taşımak için de kullanılmıştır²⁵. Hellenistik Dönem sıvıları sadece pişmiş toprak fusiform unguentariumlarda taşınmamış, daha küçük boyutlardaki yuvarlak şişeler ve benzer formlardaki gümüş, altın, kaymaktaşı ve kurşun kaplardan da yararlanılmıştır²⁶. Unguentariumlar birçok farklı malzemelerden üretilmiş olmalarına rağmen (pişmiş toprak, cam, metal, fayans vd.) özellikle Hellenistik Dönem'de maliyeti ucuz olmasından dolayı, pişmiş topraktan yapılan örnekler daha çok rağbet

¹⁸ Oysa hydria'nın kökeni olarak kullanılan hydor(su), antik çağda su taşıma kabı olarak kullanılan iki yatay ve bir dikey kulpa sahip vazodur. Bu kapların kullanım fonksiyonlarıyla ilgili olarak bilgiler veren antik çağ yazarları da bulunmaktadır. Bunun için bkz. İsokrates XVII, 33.

¹⁹ Anderson-Stojanovic 1987, 106; Dotterweich 1999, 4.

²⁰ Anderson-Stojanovic 1987, 106.

²¹ Hellström 1965, 24; Anderson-Stojanovic 1987, 105; Dotterweich 1999, 1.

²² Hellström 1965, 24; Pemberton 1985, 284; Anderson-Stojanovic 1987, 105; Dotterweich 1999, 1.

²³ Anderson-Stojanovic 1987, 105.

²⁴ Anderson-Stojanovic 1987, 105–106.

²⁵ Hellström 1965, 24.

²⁶ Hellström 1965, 24.

görmüştür. Erken Roma Dönemi'nden itibaren ise camın maliyetinin ucuzlamasıyla, cam üretiminin yaygınlaştığı görülür²⁷.

Unguentariumların birçoğunun ölü hediyesi olarak mezarlara bırakılmalarına rağmen, bazılarında bunlara rastlanmadığı görülür²⁸. Bunlar genellikle ölünün başının ve ayaklarının hemen yanına bırakılmışlardır. Birden çok kullanılan mezarlarda ise eski gömüye ait hediyelerin iskeletle birlikte toplanarak kline altına atıldığı da görülür. İçi yağ ve parfüm dolu bu şişeler, mezara ölünün ihtiyaçları için bırakılmış olmalıydı. Kabın kilinin geçirgen olmasından dolayı, kısa zamanda içinde yer alan sıvı sızılmaktaydı. Bu nedenle unguentariumların kısa sürede olsa, mezardaki hoş olmayan kokuları gidermek amacıyla, bırakıldıkları bir gerçektir²⁹.

Unguentariumların içerisinde yer alan maddenin içeriği ne olursa olsun, cenaze törenlerinde birçok farklı biçimde kullanılmaktaydılar. Törene katılan ölü yakınlarından birinin de görevi ölünün vücudunu yağlamaktı³⁰. Ölü mezara yerleştirilirken, mezarın yanına şarap ve yağ dökmek de bir gelenektir³¹. Vücut yakıldıktan sonra geriye kalan kemikler şaraba batırılır ve yağ mezara damlatılırdı³². Cenaze töreninin ardından kullanılsın ya da kullanılsın, tören sırasında ölüyü şerefliendirmenin bir simgesi olarak mezara konulurdu. Bir mezar içerisinde birden fazla unguentarium bulunmasının sebebi, cenaze törenine katılan her bir kişi olasılıkla ölünün ailesi tarafından kendilerine verilen unguentarium ile mezar başında yağ döküp, sunumlarını gerçekleştiriyorlardı. Tören unguentariumları genellikle tek bir çömlekçiden alındığından, kapların aynı formda olması doğal sayılmalıdır. Mezardaki unguentarium sayısı, törene kaç kişinin katıldığını göstermektedir³³.

Günümüzde unguentariumların ilk ortaya çıkış yeri ve zamanı için kesin bir tarih vermek oldukça zordur. L. Forti unguentariumların ortaya çıkış yeri olarak, İspanya'da Ampurias'ı gösterir. H.A. Thompson, Suriye'nin bu formun anavatanı olduğunu söyler, ancak en erken örnekler, Dura ve Filistin'de M.Ö. 2. yy.ın ilk

²⁷ Weinberg 1992, 33.

²⁸ Anderson-Stojanovic 1987, 120; Stobi'de kazılan 313 mezardan yalnızca 68'inde sunum yapılmış, bunlardan da sadece 29 mezarda unguentarium bulunmuş.

²⁹ Anderson-Stojanovic 1987, 121.

³⁰ Boardman 1971, 144; Toynbee 1971, 44.

³¹ Boardman 1971, 145.

³² İlyada XIV/791; Toynbee 1971, 50.

³³ Anderson-Stojanovic 1987, 122.

yarısına tarihlenmektedir. Ayrıca bu bölgenin doğusu incelendiğinde, Dicle Nehri yakınlarında kurulan Seleukeia Antik Kenti üretimde başarısız olmuş, ele geçen tek örnek Babylon'dandır. Eğer ki Suriye bu formun çıkış yeri olsaydı, bu bölgelerde daha fazla unguentarium örneği ele geçmesi gerekirdi. Bu nedenle, H.A. Thompson'un görüşünün doğru olması olasılığı zayıftır³⁴. A. Westholm'e göre formun çıkış yeri İskenderiye'dir. Fakat burada da çok fazla örneğe rastlanılmamıştır. A. Westholm Mısır'ı formun kökeni olarak gösterip, Suriye'de ele geçen örneklerin kulpsuz olması nedeniyle Suriye ihtimalini göz önüne almamıştır³⁵. H.A. Thompson'da ince cidarlı, gri hamurlu örneklerin Attik olmadığını, Attika Bölgesi'nde bulunan örneklerin ithalat yoluyla geldiğini savunur³⁶. Ancak örnekler hiçbir şekilde Attika örneklerine benzememekte olup, daha çok çevredeki yerel üretimlerden olmalıdır³⁷.

Fusiform unguentarium ve Campanian lekythoileri arasındaki benzerlik ile Ampurias'taki lydionu anımsatan unguentariumlar, fusiformun kökeni hakkında araştırmacıları Batı Akdeniz'e yöneltir. Bunun yanında Kypro-Klasik Dönem'de fusiform unguentariumların habercisi şişeler vardır. Akdeniz'de ele geçen ve form bakımından farklılık gösteren unguentariumları ortak bir kökende buluşturmak mümkün değildir. Aynı dönemde birçok yerel üretim merkezlerinde farklı, ancak birbirini andıran formlarda unguentariumlar üretilmiştir³⁸.

Fusiform unguentariumlar bütün Akdeniz çevresinde yer alan yerleşimlerin Hellenistik katmanlarında ortaya çıkarılmışlardır. Bu üretimlere ait bazı özellikler bilinmektedir. Örneğin Filistin'de ele geçirilen unguentariumlar çok kısa bir zaman aralığına tarihlenmekte, Atina'da bulunan gri hamurlu unguentariumlar Atina'ya çok yakın yerel atölyelerde üretilmişlerdir. Gordion'da ise siyah astarlı unguentariumların üretildiği, seramik fırınlarından anlaşılmıştır. Kıbrıs'ta ise eskiden beri üretilen beyaz astarlı seramik geleneğinin, unguentariumlara da uygulandığı kesindir. Tarsus ve Samaria'da dairesel siyah çizgili farklı bir tipin üretimi vardır. Kartaca'da ise unguentariumların üretildiği birçok fırın kazılmıştır. M. Almagro,

³⁴ Hellström 1965, 25.

³⁵ Westholm 1956, 73.

³⁶ Thompson 1934, 473.

³⁷ Hellström 1965, 25.

³⁸ Hellström 1965, 25–26.

Ampurias'ta ele geçen birçok örneğin yerel üretim olduğunu, ancak kulplu unguentariumların nadir de olsa burada bulunmasının, bu malların ithal olma olasılığını arttırdığını düşünmüştür. Güney İtalya'da Tarentum'da da üzeri boyalı örneklerle rastlanmıştır. Akdeniz havzasına genel olarak baktığımızda, unguentarium üretiminin çok yaygın olduğunu görmekteyiz. Bulunan örneklerin çeşitliliği, bunları kronolojik sıraya sokmada zorlanılmasına sebep vermiştir³⁹. H.A. Thompson gri hamurlu Attik unguentariumları incelerken ilk başta kaba görünümlülerden, daha ince ve narin görünümlülere doğru bir taslak hazırlamış, fakat sonradan sıralamanın tam tersi şeklinde olduğunu anlamıştır⁴⁰. F.F. Jones, Tarsus'un⁴¹, A. Westholm'da, Kıbrıs⁴² örneklerinin form tipolojisini yaparak, ince narin formlulardan, kaba kalın formlulara doğru bir gelişimin olduğunu belirtmişlerdir.

Unguentariumun esinlendiği kap formu olarak, Hellenistik Dönem'den önce tipolojik özelliklerinin benzemesinden ve Klasik Dönem mezarlarında çok sayıda bulunmasından dolayı, lekythos önerilmiştir⁴³. Klasik Dönem mezarlarında ele geçen lekythoslar ile erkene tarihlenen unguentariumlar karşılaştırıldığında, bu iki tip arasında büyük benzerlik görülür⁴⁴. Ancak son zamanlara yapılan tipolojik araştırmalar, bu kap formunun amphoriskos, lekythos, alabastron ve lydion'dan esinlenerek ortaya çıktığını, daha sonra ise lekythos formlu, fusiform ve priform olmak üzere üç ana unguentarium formun geliştiğini ortaya çıkarmıştır⁴⁵.

Unguentarium formları incelendiğinde temel olarak iki şekilde üretildikleri dikkati çeker⁴⁶. Birinci fusiform olarak adlandırılan iğ biçimli, yüksek kaide boynuyla biten ince süslemeli yuvarlak gövdeli tiptir⁴⁷. İkinci ise bulbous olarak adlandırılan armudi gövdeli, düztaban tiptir⁴⁸. Bu iki tip arasında göze çarpan ilk farklılıklar gövde ve kaideli ya da kaidersiz oluşturmalarıdır.

³⁹ Hellström 1965, 26.

⁴⁰ Thompson 1934, 472-474; Hellström 1965, 26.

⁴¹ Jones 1950, 171-172.

⁴² Westholm 1956, 73.

⁴³ Hellström 1965, 25.

⁴⁴ Boardman 1971, 209.

⁴⁵ Camilli 1999, 24-37; Dotterweich, 1999, 4.

⁴⁶ Anderson-Stojanovic 1987, 106.

⁴⁷ Anderson-Stojanovic 1987, 106 bkz. Fig. 1a-c, g, 2, 3, 4, 6.

⁴⁸ Anderson-Stojanovic 1987, 106 bkz. Fig. 1d-f, h-i, 5, 7, 8.

Fusiform unguentarium tipi çoğunlukla Hellenistik Dönem'e tarihlenen ev ve mezar kazılarında bulunmaktadır. Bu tipteki unguentariumların ilk örnekleri Klasik Dönem amphoriskoslarına benzeyen küresel gövdeliydi, ancak bunların ne dikey kulpları, ne de dışa dönük ağızları vardı⁴⁹. Güney Rusya, Olbia mezarlığında ele geçen bazı örneklerin omuz kısımlarına işlevsellikten daha çok dekoratif amaçlı küçük yatay kulplar yapılmıştır. Bu forma M.Ö. 5. yy.ın başından ortalarına kadar İspanya'da rastlansa da, Doğu Akdeniz'de M.Ö. 4. yy.ın sonlarına kadar rastlanılmamıştır. Kaidesi dar, uzun kaide boyunlu, fazla şişkin olmayan ince gövdesiyle diğer bir fusiform tip, M.Ö. 4. yy.ın sonlarında İspanya'da, M.Ö. 3. yy.ın başından itibaren de Yunanistan'da görülmüştür. Farklı coğrafi bölgelerde çok az kronolojik öneme sahip farklı tipler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şişkin gövdeli, bazıları ise ince gövdelidir, ayrıca bazı örneklerin omuzlarında küçük sepet tutamaklar vardır. Genellikle M.Ö. 3. yy. örneklerinde boyun, omuz ve gövdeye seyrek olarak yapılan üç bant çizgili bezemelere rastlanır⁵⁰.

Fossey, Yunanistan'da Asine'deki Hellenistik mezarda bulunan fusiform örneklerinde karın çapının artmasını kabın yüksekliğiyle orantılandırıp, M.Ö. 3. ve 2. yy.lar süresince küresellikten ince-uzun gövdeli profile doğru bir gelişme olduğunu belirtmiştir⁵¹. Yunanistan ve diğer bölgelerde yoğun olarak rastlanan bir diğer fusiform tipinde, unguentariumun gövde boşluğu kısa yapılmış ve gövdenin içi yuvarlaktır. Kısa küresel gövdeli olanlara Atina ve Samos'ta, daha köşeli örnekler ise Anadolu, Tarsus⁵², Hama ve Makedonya'da⁵³ rastlanmaktadır⁵⁴. Samos ve Makedonya'da⁵⁵ küresel gövdeli ve keskin kaide boyunlu örnekler konteks buluntular olarak, M.Ö. 2. yy.da rastlanmaktadır⁵⁶.

Unguentariumun erken örnekleriyle geç örnekleri karşılaştırıldığında, zamanla kapların aldığı kapasitenin azaldığı gözlemlenmektedir. Bu durumun bir

⁴⁹ Anderson-Stojanovic 1987, 106 bkz. Fig.2.

⁵⁰ Thompson 1934, 472.

⁵¹ Anderson-Stojanovic 1987, 106 bkz. Fig.3.

⁵² Jones 1950 172 bkz. levha 135/249, levha 187/243, 250.

⁵³ Anderson-Stojanovic 1992, 84 bkz. levha 69/580-582.

⁵⁴ Anderson-Stojanovic 1987, 106 bkz. Fig. 1c-4.

⁵⁵ Anderson-Stojanovic 1992, 81 bkz. levha 66/560.

⁵⁶ Anderson-Stojanovic 1987, 106 bkz. Fig. 1a.

nedeni de zaman geçtikçe halkın alım gücünün azalmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

İlk örnekleri M.Ö. 1. yy.da görülmeye başlanan bulbous formlu unguentariumlar, M.S. 1. yy.ın sonlarına kadar sık kullanılmıştır. Gövde boşluğu kısa yapılmış fusiform tipinden, düztabanlı bulbous tipine geçilmesi, kaptaki iç yüzey miktarını fazla etkilememiştir⁵⁷.

Fusiform'dan bulbous forma neden ve ne zaman geçildiği hakkındaki sorular tam olarak netlik kazanmamıştır. Ancak Argos, Korinth ve Stobi'de kazılan mezarlarda hem fusiform, hem de bulbous formlu unguentariumlar birlikte çıkmışlardır. Stobi'de bulunan mezar, M.Ö. 1. yy.ın ikinci yarısına tarihlenmektedirler. Korinth'deki mezarda bulunmuş bulbous formlu unguentariumlar M.Ö. 44 yılı öncesine tarihlenmekte, İsrail ve Ürdün'de elde edilen kanıtlar da aynı döneme işaret etmektedir⁵⁸. Tarsus'da M.Ö. 150–50 yıllarına tarihlenen bir Hellenistik-Roma yerleşim biriminde, bulbous formlu bir unguentarium bulunmuştur⁵⁹.

Fusiform'dan bulbous forma nasıl geçildiği hakkında bazı görüşler vardır. A. Westholm, M.Ö. 50 yıllarında camda üfleme tekniğinin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni cam formlarını taklit etmek için bulbous forma geçildiğini öne sürer⁶⁰. Pişmiş topraktan yapılmış bazı bulbous unguentarium örnekleri, tıpkı camdan yapılmış ilk unguentariumlara benzemekte, çoğunluğu ince yapılı küçük (yüksekliği 6-10cm. arası), kısa boyunlu veya çok ender görülen uzun formlu ve maksimum çapı düşük tutulan minyatür örneklerdir⁶¹. Pişmiş topraktan yapılan kısa boyunlu unguentarium örnekleri Sardes, Samos, Stobi, Filistin ve Atina-Kerameikos mezarlığında bulunmuştur⁶².

Bulbous formlu pişmiş toprak unguentariumlar M.Ö. 1. yy. ikinci yarısından, M.S. 1. yy.a ait ilk on yıla kadar olan süreçte çok yaygındır. Cam unguentariumlar ise M.S. 1. yy.ın ikinci yarısına kadar çok fazla miktarda bulunmazlar⁶³. Birçok kazı

⁵⁷ Anderson-Stojanovic 1987, 110 bkz. Fig.1c, 1e.

⁵⁸ Anderson-Stojanovic 1987, 110 bkz. Fig.1f-g, 4-7.

⁵⁹ Jones 1950, 200 bkz. levha 159/730.

⁶⁰ Westholm 1956, 80.

⁶¹ Ising 1957, bkz. 22-23/form 6 ve 40-41/form 26.

⁶² Anderson-Stojanovic 1987, 112 bkz. Fig.1h.

⁶³ Hayes 1975, 42-43.

alanı, bu tarihe kadar seyrek bulunan cam unguentariumların değerini gösterir. M.S. 1. yy. mezarlarında bulbous formlu pişmiş toprak ve cam unguentariumlara konteks buluntu halinde rastlanırken, aynı dönem içerisinde fusiform pişmiş toprak ve cam unguentariumlara rastlanmaz. Kronolojik açıdan değerlendirildiğinde cam unguentariumlar daha sonradan ortaya çıkmış olmalarına rağmen, M.S. 1. yy.ın ikinci yarısından itibaren pişmiş toprak unguentariumlar artık mezarlarda görülmezler. Bu duruma pişmiş toprak unguentarium maliyetinin üfleme tekniğinde yapılan cam unguentariumlara göre daha fazla olması sebep gösterilmektedir. Sonuç olarak M.S. 1. yy.ın ikinci yarısından itibaren pişmiş toprak örneklerin üretiminde azalma görülür⁶⁴.

M.S. 1. ve 2. yy.larda revaçta olan camdan yapılmış şamdan şeklindeki imitasyon unguentariumlar uzun boyunlu ve tabandaki çap genişliği maksimumdur⁶⁵. M.S. 2. ve 3. yy.larda Trakya ve Kıbrıs'ta bu formu taklit ederek üretilmiş pişmiş toprak unguentarium örneklerine rastlanır⁶⁶. Geç Antik Çağ'da üzerlerinde dini monogramların yer aldığı pişmiş topraktan yapılmış unguentariumlar yapılmıştır⁶⁷.

3.2 159D No.lu Tümüls Unguentariumlarının Değerlendirmesi

Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde 2001 yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü'nce yapılan kazı çalışmalarında yeni ortaya çıkarılan 159D no.lu tümülüsde, toplam 18 adet pişmiş toprak ve 3 adet cam unguentarium bulunmuştur. Unguentariumlar her ne kadar aynı mezarın kontekst buluntuları olsalar da, mezar içinde bulunan iskelet sayısı ve bunların buluntu durumları göz önüne alındığında, mezarın değişik zamanlarda sürekli kullanılmış olduğu sonucu ortaya çıkarılmaktadır. Ayrıca buluntuların form özellikleri de bu durumu desteklemektedir. Bu nedenle unguentariumları 7 gruba ayırarak incelemek doğru olacaktır.

İlk grupta lekythosa benzeyen formlu unguentariumlar yer alır. 2 katalog no.lu unguentarium ile 3 katalog no.lu unguentariumun, hamur özellikleri aynıdır. Astar'da görülen küçük farklılıklar ise fırınlamadan kaynaklanmaktadır. Her iki unguentariumun astarları kalın atılmış ve parlak yüzeylidir.

⁶⁴ Robinson 1959, 15.

⁶⁵ Ising 1957, bkz. 97–99/form 82.

⁶⁶ Anderson-Stojanovic 1987, 113.

⁶⁷ Gassner 1997, 172, Levha:56/709–711.

İki lekythos formlu unguentariumun biçim özellikleri göz önüne alındığında, 2 ve 3 katalog no.lu unguentariumların formları aynı özelliklere sahiptir. Ancak 2 katalog no.lu unguentarium disk kaideliyken, 3 katalog no.lu unguentariumun yan kısmı içbükey profilli disk kaidelidir. Her iki unguentariumun kaide tabanları içbükey yapılmıştır. Ayrıca 3 katalog no.lu unguentarium daha uzun ve biraz geniş yapılmış, iç derinliği ise daha fazladır. Her ikisinin de omzunda aplike olarak karşılıklı yapılmış yalancı süs tutamağı bulunmaktadır.

Kerameikos'da 142 no.lu tuğla mezarda bulunan unguentarium⁶⁸, dışa çıkık ağız kenarlı, ortası daha dar kısa boyunlu, ters konikal şeklinde omuz geçişli, aşağıya doğru hafifçe daralan şişkin ve derin gövdelidir. Şişkin gövde üzerinde, omuza yakın yerde aplike olarak yapılmış karşılıklı simetrik yalancı süs tutamağı vardır. Bu tip, form özellikleri dikkate alındığında M.Ö. 4. yy.ın sonu-M.Ö. 3. yy.ın başına tarihlenmektedir⁶⁹. Bu form daha çok yalancı tutamaklarıyla amphoriskoslardan esinlenmiştir. M.Ö. 3. yy.da unguentariumların formunda bazı değişimler olmuştur. Bu dönemde boyun ve gövde inceliğe uzamaya başlamış ve omuz boyuna doğru daralmıştır. Ayrıca omuzların gövdeye geçişi serttir.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan unguentariumları yayınlayan G.G. Tuluk'un, 20 katalog no.lu 12249 envanter numaralı unguentariumu⁷⁰, 2 ve 3 katalog no.lu unguentariumların formlarıyla aynıdır. İzmir Müzesi'ndeki eserin kaide boynundan aşağısı kırık olduğu için, unguentariumun kaidesi ve tabanı hakkında değerlendirme yapamıyoruz. Eser M.Ö. 3. yy.ın ikinci yarısına tarihlenmiştir⁷¹.

Omuz profillerinin keskin olması ve omuz üzerine aplike olarak yapılmış simetrik yalancı süs tutamağının bulunması gibi form özellikleri dikkate alındığında, 2 ve 3 katalog no.lu unguentariumların, M.Ö. 3. yy.ın ikinci yarısında üretildiği anlaşılmaktadır.

İkinci grupta şerit bezeli fusiform unguentariumlar yer alır. 4, 5, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumların hamur ve astar özellikleri aynıdır. Unguentariumların boyundan omuza geçişte ve gövde üzerinde mat siyah, turuncu, sarımtırak

⁶⁸ Kovacovics 1990, 123 Levha:15/142.1.

⁶⁹ Kovacovics 1990, 123.

⁷⁰ Tuluk 1999, 132 Levha:2.

⁷¹ Tuluk 1999, 145.

kahverengi gibi çeşitli renklerde şerit bezeme izleri görülür. Zamanla bu şeritler aşınmış ve yer yer dökülmüşlerdir.

4, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumlar, ters Dor ekhinosu şeklinde aşağıya dönük ve sarkık ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında genişleyen, ortada içbükey daralan uzun boyuna sahiptirler. 5 katalog no.lu unguentariumun ise ağız ve boynu eksik olmasından dolayı, buralarla ilgili kesin bir fikir veremiyoruz. Ancak hamur, astar ve diğer form özelliklerinin aynı olması, 5 katalog no.lu unguentariumun da ağız ve boyun kısmının 4, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumlarla benzer biçimde olduğunu düşündürmektedir.

Bu grupta yer alan 4, 5 ve 6 katalog no.lu unguentariumlar, 7 katalog no.lu unguentariuma göre daha şişkin gövdelidir. 4 no.lu unguentariumun gövdesi üzerinde 9 adet ince sığ yiv yapılmıştır. 4, 5 ve 6 no.lu unguentariumların gövde boşluğu kaide boyununun üst kısmında yuvarlatılmış, derinlik kaideye kadar uzatılmamıştır. 7 no.lu unguentariumun gövde boşluğu, 4, 5 ve 6 no.lu unguentariumlara göre biraz daha derin yapılmıştır. 4 ve 5 katalog no.lu unguentariumlar ters Dor başlığı görümlü düz dipli kaideye sahiplerken, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumlar disk şeklinde kaideli ve tabanı düzdür.

Smetana-Scherrer'in Alt-Ägina'dan vermiş olduğu örnekler⁷², düz silindirik boyunlu, aşağıya uzatılmış şişkin gövdeli ve uzun kaide boyunlu olup, bu örnekler M.Ö. 3. yy.a tarihlenmişlerdir⁷³. Stobi'de 281 no.lu mezarda ele geçen 562–563 no.lu unguentariumların⁷⁴ form özellikleri bakımından 4, 5, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumlarla benzerlik gösterirler. Bu unguentariumlar düz kaide tabanlıyken, 562–563 no.lu unguentariumlar içbükey girinti yapan kaide tabanına sahiptirler. Bu örnekler M.Ö. 3. yy.ın son çeyreği-M.Ö. 2. yy.ın başlarına tarihlenmişlerdir⁷⁵. Knossos'da Hellenistik Dönem mezarlarında bulunan 2 adet unguentarium⁷⁶ form açısından 4, 5, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumlarla karşılaştırıldığında gövdeleri aşağıya uzatılmış, kısa ve kalın kaide boyunlu, içbükey kaide tabanına sahiptirler. Unguentariumların iç kısmına kaide boynu da dahil edilerek derinleştirilmiş ve ince

⁷² Smetana-Scherrer 1982, 88–89 Levha: 56.708–716.

⁷³ Smetana-Scherrer 1982, 88–89.

⁷⁴ Anderson-Stojanović 1992, 82–83 Levha:66.

⁷⁵ Anderson-Stojanović 1992, 82–83.

⁷⁶ Eiring 2001, 123–124 Levha:35.

cidarlıdırlar. Figür 3.16.C ve 3.16.F örnekleri, M.Ö. 2. yy.ın başlarına tarihlenerek, bu formun Anadolu orijinli üretim olduğu ve buradan ithal edildiği sanılmaktadır⁷⁷. Bu formun Batı Anadolu kentlerinden Metropolis Nekropolü'nde de güzel bir örneği bulunmuştur⁷⁸.

Bütün bu örnekler dikkate alındığında, 4, 5, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumların hamur, astar ve form özellikleri, aynı atölyede üretilmiş gibi gözükmektedir. Bunlar, diğer merkezlerdeki form özellikleriyle karşılaştırıldığında, M.Ö. 3. yy.ın son çeyreği ile M.Ö. 2. yy.ın başlarında Lykos Vadisi'nde, Hierapolis ya da Laodikeia'da üretildikleri düşünülebilir.

Üçüncü grupta 8 katalog no.lu fusiform unguentarium yer alır. Bu form, ikinci grup unguentariumlarla, dördüncü grup unguentariumlar arasında kalır ve bu nedenle tek başına değerlendirilmelidir.

Smetana-Scherrer'in, Alt-Ägina'dan vermiş olduğu örnek⁷⁹, 8 katalog no.lu unguentariuma form açısından benzemekte ve M.Ö. 3. yy. sonuna tarihlendirilmiştir. J.P. Morel'in Campania seramik formlarını incelediği yayınında, 7111b formunu, M.Ö. 2. yy.ın ilk çeyreğine tarihlemiştir⁸⁰. 7111b formu ile 8 katalog no.lu unguentarium incelendiğinde ağız, gövde ve kaide özellikleri birbirleriyle benzerlik göstermektedirler. Tarentum Nekropolü buluntularını inceleyen K.G. Hempel, 611/5 numarayla değerlendirdiği bu form ve benzeri unguentariumları, M.Ö. 2. yy.ın ilk yarısına vermiştir⁸¹.

G.G. Tuluk'un İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan 32, 33 ve 34 numaralı unguentariumları⁸², 8 katalog no.lu unguentariumla karşılaştırıldığında, hamur ve astarları bakımından birbirlerinden farklıdır. İzmir Müzesi'nde bulunan örnekler kiremit renginde hamurlu, parlak kırmızımsı kahverengi astarlıdır. Bu Eserler hamur ve astar özellikleriyle daha çok Bergama Kestel buluntularıyla benzerlik içindedirler⁸³. 8 katalog no.lu unguentariumun hamur ve astar özellikleri ikinci

⁷⁷ Eiring 2001, 123–124.

⁷⁸ Meriç 2003a, 55.

⁷⁹ Smetana-Scherrer 1982, 89 Levha: 56.713.

⁸⁰ Morel 1994, 401 Levha:200.

⁸¹ Hempel 2001, 38 Levha: 26-U5, 27-U2, 29-U2.

⁸² Tuluk 1999, 146 Levha:3-a,b,c.

⁸³ Tuluk 1999, 134.

grupta değerlendirdiğimiz 4, 5, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumlarla aynıdır. 8 katalog no.lu unguentariumun boyundan omuza geçiş profili, İzmir Müzesi'nde bulunan örneklere göre daha serttir. 8 katalog no.lu unguentariumda gövdeden kaide boynuna geçiş daha yumuşaktır ve kaide boynu İzmir Müzesi'nde bulunan örneklere göre daha uzun yapılmıřtır⁸⁴.

Bütün bu özellikler dikkate alındığında, 8 katalog no.lu unguentariumun hamur ve astar özelliklerinin 4, 5, 6 ve 7 katalog no.lu unguentariumlarla aynı olması ve form özelliklerinin diğer örneklerle karşılaştırdığımızda, M.Ö. 2. yy.ın ilk yarısında Lykos Vadisi'nde Hierapolis ya da Laodikeia'da üretilmiş olduğunu düşünülebilir.

Dördüncü grupta 9, 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlar, fusiform unguentariumlar içinde yer alır. 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlar bej hamurlu iken, 9 katalog no.lu unguentariumun hamur rengi diğerlerinden farklı olarak açık kiremit rengidir. 9 katalog no.lu unguentariumun astarı parlak pürüzsüz yüzeyle ve koyu turuncudur. Bu eserin astar özellikleri, özellikle Bergama Terra Sigillata'larında görülen parlak kırmızı astarları andırmaktadır⁸⁵. 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumların astarları genellikle kahverengi tonlarında, pürüzlü ve mat yüzeylidirler.

9 ve 10 katalog no.lu unguentariumlar, aşağıya sarkık ve altı ie girintili ağız kenarlı iken, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlar ise ters Dor ekhinsu şeklinde aşağıya sarkık ağız kenarlıdır. Bu grupta yer alan unguentariumların hepsi, ağız ve omuz kısımlarında daha geniş, ortada içbükey yaparak daralan uzun boyunlu, fazla şişkin olmayan iğ formulu gövdeli, orta yükseklikte kaide boynuna sahiptirler. 9 ve 11 katalog no.lu unguentariumlar, ters Dor başlığı şeklinde kaideli iken, 10 katalog no.lu unguentariumun kaidesi iki kademeli ekhinsu olan Dor başlığı şeklinde dir. 11 katalog no.lu unguentarium ise disk kaidelidir. Unguentariumların hepsinin tabanı, hafif ie girinti yapmaktadır.

Tarentum Nekropolü buluntularını inceleyen K.G. Hempel, 611/7 numarayla değerlendirdiği bu form ve benzeri unguentariumları, M.Ö. 2. yy.ın ikinci yarısında

⁸⁴ Tuluk 1999, 146 Levha:3-a,b,c.

⁸⁵ Radt 2002, 283.

değerlendirmiştir⁸⁶. Stobi Nekropolü'nde bulunan ve tip D'de değerlendirilen bu formdaki unguentariumların tabanları düz olan disk kaidelidirler⁸⁷. Diğer form özellikleriyle, 9, 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlara benzemektedirler. Stobi Nekropolü'nde bulunan örnekler M.Ö. 2. yy.ın ikinci yarısıyla, M.Ö. 1. yy.ın ilk çeyreğine tarihlenmişlerdir⁸⁸. Kerameikos'ta M.Ö. 2. yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlenen örnekler⁸⁹, 9, 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlarla, form açısından benzerlik gösterirler. G.G. Tuluk'un İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan 36 numaralı unguentarium⁹⁰, 9, 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlara göre kısa yapılmıştır⁹¹. Sardes Nekropolü'nde mezar 77'de bulunan unguentariumlar, 9, 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlarla form açısından benzerdirler ve bunlar M.Ö. 2. yy.ın ikinci yarısına tarihlenmiştir⁹².

Bütün bu örnekler dikkate alındığında, 9 katalog no.lu unguentariumun özellikle astarının, 21 katalog no.lu kandille aynı olması sebebiyle, Bergama üretimi olabilir ve M.Ö. 2. yy.ın son çeyreğine tarihlenmelidir. 9 katalog no.lu unguentarium ve 21 katalog no.lu kandil aynı ölü için kullanılan mezar hediyelerinden olmalıdır. Her iki eserin Bergama üretimi özellikleri göstermesi, Hierapolis Antik Kenti'nin, Bergama Krallığı tarafından yönetilmesinin ve ticaretin de etkisi olmalıdır. 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumların, hamur özelliklerinin 4, 5, 6, 7 ve 8 katalog no.lu unguentariumlarla aynı olması ve form özelliklerini diğer örneklerle karşılaştırdığımızda, 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlar M.Ö. 2. yy.ın son çeyreğinde veya M.Ö. 1. yy.ın başlarında Lykos Vadisi kentleri olan Hierapolis veya Laodikeia üretimi olabilir.

Beşinci grupta yer alan unguentariumlar form olarak birbirlerine benzememektedirler. Aynı grupta yer almalarının sebebi, fusiform tipinden bulbous tipine geçiş formlarını andırmalarındandır.

13 katalog no.lu unguentarium, hamur ve astar özellikleri 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11 ve 12 katalog no.lu unguentariumlarla aynı olması, bu eserin de yerel bir üretim olma

⁸⁶ Hempel 2001, 38 Levha: 29-U7, 31-U11, 38-U2, U7.

⁸⁷ Anderson-Stojanović 1992, 83 Levha:67/564, 565, 566.

⁸⁸ Anderson-Stojanović 1992, 83.

⁸⁹ Knigge 1976, 59 Levha:69/388, 390.

⁹⁰ Tuluk 1999, 146 Çizim:6e.

⁹¹ Tuluk 1999, 146; İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan unguentariumun yüksekliği 16.4cm.dir.

⁹² Rotroff 2003, 70 Levha:44.

olasılığını akla getirmektedir. Form açısından incelendiğinde tabanı düz olan konikal kaideli eserin, diğer form özellikleri torba formu andırır. Form açısından diğer merkezlerde örneklerine rastlanamaması, bu formun yerel bir üretim olduğu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Bu eser olasılıkla M.Ö. 1. yy.ın ortalarında veya ikinci yarısında yerel atölyelerce üretilmiş olmalıdır.

14 katalog no.lu unguentarium, dışa çıkıntı yapan düz ağızlı, silindirik boynu ve ters konikal kaidesiyle İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan 50, 60 ve 63 katalog no.lu unguentariumlara benzemektedir⁹³. Ancak bu örneklerle karşılaştırıldığında, 14 katalog no.lu unguentariumun silindirik boynu daha kısa, gövdesi ise daha geniş yapılmış torba formu andırır, boyun ve gövde üzerinde ise akıtma boya izleri vardır. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan 50, 60 ve 63 katalog no.lu unguentariumlar G.G. Tuluk tarafından, M.Ö. 1. yy.ın sonlarına tarihlenmiştir⁹⁴. Bu özelliklerinden dolayı 14 katalog no.lu unguentarium M.Ö. 1. yy.ın sonlarına tarihlenmelidir. Ayrıca eserde henüz tam torba form oluşmamıştır.

Altıncı grupta bulbous formlu 15, 16, 17, 18 ve 19 katalog no.lu pişmiş toprak unguentariumlar yer alır. Bulbous formlu unguentariumlar, Hellenistik Dönem'de kullanılan fusiform tipinin, form değiştirmiş yeni halidir. Bu grupta değerlendirilen 15 ve 16 katalog no.lu unguentariumlar devetüyü renkli hamurluyken, 17, 18 ve 19 katalog no.lu unguentariumlar koyu bej hamurludur. Unguentariumlar üzerinde ince bir astar yer alır. 15, 17 ve 19 katalog no.lu unguentariumların hem ağzının içinde, hem de dışında omuz üzerinde akıtılmış boya izleri görülmektedir. 16 ve 18 katalog no.lu unguentariumlar üzerindeki astar zaman içerisinde dökülmüştür.

15 ve 16 katalog no.lu unguentariumlar uzatılmış torba gövdeliyken, 17, 18 ve 19 katalog no.lu unguentariumlar düz inen boyundan sonra hafif açı yaparak uzatılmış torba gövdeye geçiş yaparlar. 15, 16 ve 19 katalog no.lu unguentariumların ortası içe girinti yapan düz diplikeyen, 17 ve 18 katalog no.lu unguentariumlar düz diplidirler.

⁹³ Tuluk 1999, 148–149, Çizim:10b-10c-10a, Levha:5e-6b-6c.

⁹⁴ Tuluk 1999, 148–149.

Atina Agorası'nda bulunan bulbous formlu F50⁹⁵, G97-98⁹⁶, M6-7⁹⁷ no.lu unguentariumların benzerleri Ornavasso Nekropolü'nde İmparator Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14) ve İmparator Tiberius (M.S. 14-37) zamanına ait sikkelerle birlikte bulunmuşlardır⁹⁸. M. Vegas, bu formun M.S. 1. yy. başlarından itibaren görülmeye başladığını, yaygın olarak ta yüzyılın ortalarına doğru görüldüğünü ifade etmiştir⁹⁹. Ayrıca J.W. Hayes, Royal Ontario Müzesi'nde ki örneği de bu döneme tarihlenmiştir¹⁰⁰.

Bulbous formlu unguentarium örneklerine, Tel Anafa¹⁰¹, Kıbrıs¹⁰², Kourion¹⁰³, Stobi¹⁰⁴, Tarentum¹⁰⁵ ve Samothrace¹⁰⁶ gibi merkezlerin nekropollerinde rastlanmış ve bunlar M.S. 1. yy.ın ortasına tarihlenmişlerdir. Efes Antik Kenti'nde bulunan bulbous formlu örnekler de aynı döneme tarihlenmişlerdir¹⁰⁷.

G.G. Tuluk'un İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan unguentariumlar üzerine yaptığı çalışmada, 67-86 katalog no.lu unguentariumları, M.S. 1. yy.ın ilk yarısına vermektedir¹⁰⁸. Bu unguentariumlar genel olarak şişkin gövdeli, kısa boyunculudurlar ve yükseklikleri 7cm-12cm arasında değişmektedir¹⁰⁹. Dönem ilerledikçe unguentariumlar inceliyor uzayacaktır. Tuluk, 87-108 katalog no.lu unguentariumları, M.S. 1. yy.ın ikinci yarısına tarihlenirken, bu dönemdeki unguentariumların boynunun uzadığını, gövde genişliklerinin azalarak daha ince bir forma sahip olduklarından bahseder¹¹⁰. A. Camilli unguentariumların formların kronolojik gelişiminde de bu tarihlenmeleri ve form gelişimini doğrulamaktadır¹¹¹.

⁹⁵ Robinson 1959, 15, Levha:2/F50.

⁹⁶ Robinson 1959, 31, Levha:5/G97-G98.

⁹⁷ Robinson 1959, 85, Levha:18/M6-M7.

⁹⁸ Robinson 1959, 15.

⁹⁹ Vegas 1973, 153, Levha:58/6-8.

¹⁰⁰ Hayes 1976, 33-34, Levha:20/157.

¹⁰¹ Berlin 1997, 67, Levha:15/PW111-PW114.

¹⁰² Westholm 1956, 68, Levha:30/15-17.

¹⁰³ McFadden 1946, 480, Levha:42/73-74.

¹⁰⁴ Anderson-Stojanović 1992, 84-85, Levha: 70/583-590, 71/591-596.

¹⁰⁵ Hempel 2001, 215, Levha: 71/2-12; Tarentum Nekropolü'nde F8 no.lu mezarda bulunmuş olan bulbous formlu unguentariumlar, Hempel tarafından Tip 611/22'de değerlendirilmiştir.

¹⁰⁶ Dusenbery 1998, 800-801, Samothrace Nekropolü'nde ortaya çıkartılan S.143, S.144 ve S.145 numaralı mezarlarda bulbous formlu unguentariumlar ele geçirilmiştir.

¹⁰⁷ Mitsopoulos-Leon 1991, 152-153, Levha:216-218; Gassner 1997, 171-172, Levha:56/707-708; Meriç 2002, 85-86, Levha:41/486-500.

¹⁰⁸ Tuluk 1999, 149-151, Çizim:12-13, Levha:7.

¹⁰⁹ Tuluk 1999, 136.

¹¹⁰ Tuluk 1999, 139, Çizim:14-15, Levha:8.

¹¹¹ Camilli 1999, 118-146, Levha:35-42.

Bütün bu örnekler dikkate alındığında, bulbous formlu 15, 16, 17, 18 ve 19 katalog no.lu pişmiş toprak unguentariumları, M.S. 1. yy.ın ilk yarısına ve yy.ın ortalarına tarihlemek daha doğrudur. Ayrıca mezardan çıkan 22 katalog no.lu kandil, İmparator Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14) ve İmparator Claudius (M.S. 14–37) zamanına ait sikkelerle birlikte konteks buluntu grubuna girmektedir. Bunun yanında yine aynı dönemden 3 adet cam unguentarium ve 1 cam bardak bu konteks buluntu malzemelerini desteklemektedir. Bu dönemde birçok antik kentte yerel seramik atölyelerinin artmasından dolayı, bu grup eserleri yerel üretimler arasında gösterebiliriz. Özellikle unguentariumların hamur ve astar özellikleri de bunu doğrultmaktadır.

Yedinci grupta bulbous formlu 24, 25 ve 26 katalog no.lu cam unguentariumlar yer alır. Üfleme ve aletle şekillendirme yöntemiyle yapılmış olan bu unguentariumlardan, 24 ve 25 katalog no.lu olanlar açık mavimsiyah-yeşil geçirgen cam hamurlu, 26 katalog no.lu unguentarium ise yeşil geçirgen cam hamurludur.

24 ve 25 katalog no.lu cam unguentariumlar uzun, 26 katalog no.lu cam unguentarium diğerlerine göre daha kısa yapılmıştır. 24 katalog no.lu unguentariumun aşağıya sarkık ağız kısmı, sonradan boynun ucuna ilave edilmişken, 25 katalog no.lu unguentariumun ağız kısmı aletle şekillendirilerek önce aşağıya, sonra yukarıya doğru kıvrılarak ağız profili şekillendirilmiştir. 26 katalog no.lu unguentarium ise önce dışa taşırılıp sonra içe kıvrılarak yassılaştırılmış olan düz ağızlıdır. 24, 25 ve 26 katalog no.lu unguentariumların silindirik boyundan, torba gövdeye geçiş bölümleri aletle düzeltilmiştir. 25 katalog no.lu unguentariumda aletle düzeltilen geçiş yerine bir de ince şerit yapılmış olup, bu şeritin benzeri gövde üzerine de yer alır. 24, 25 ve 26 katalog no.lu unguentariumların kaideleri, hafif içe girinti yapmış düztabanla son bulur. 26 katalog no.lu unguentariumun cidar kalınlığı, ağız kısmından tabana indikçe kalınlaşmaktadır.

24, 25 ve 26 katalog no.lu cam unguentariumlar, Ising'in ince cidarlı camların en erken gelişim gösteren tipi olan 28a sınıfındandır¹¹². Ising, bu tipin bazı

¹¹² Ising 1957, 42.

örneklerinin erken dönemlerde yivli olarak yapıldığını, ayrıca Augustus Dönemi unguentariumlarının ağızlarının içe katlanıp yassılaştırılmış olduğunu belirtir¹¹³.

24 ve 25 katalog no.lu cam unguentariumların benzer örneği, Samothrace Nekropolü'nde S.220 mezarında ki 5 no.lu eserdir. 23cm yüksekliğinde olan bu unguentarium mavimsi yeşil geçirgen cam hamurludur. Ağız, boyun ve tabanı aletle şekillendirilmiş, gövde üzerinde de çizgi şeritler yapılmıştır. Eser M.S. 1. yy.ın ilk yarısına tarihlenir¹¹⁴. Royal Ontario Müzesi'ndeki 145 no.lu bir başka örnek ise 28.5cm yüksekliğindedir. Eser taban boşluğunun iyice yükselmesinden dolayı, M.S. 1. yy.ın sonlarına tarihlenmektedir¹¹⁵.

26 katalog no.lu cam unguentariumun benzer örneklerine, Samothrace¹¹⁶, Kıbrıs¹¹⁷, Knossos¹¹⁸, Milet¹¹⁹ Nekropollerinde yapılan kazı çalışmalarında rastlanmıştır. Ayrıca Royal Ontario Müzesi'nde¹²⁰ ve Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde¹²¹ diğer benzer örnekleri görülmektedir. Bütün bu unguentariumlar, M.S. 1. yy.ın ilk yarısıyla, ortasına kadar tarihlendirilmişlerdir.

Hierapolis Kazıları'nda 1999 yılında, Frontinus Caddesi üzerindeki Triton Çeşmesi kazı çalışmaları sırasında toprak katmanlarında cam cüruflarının bulunması, Hierapolis'te olası bir cam üretiminin belirtileri olarak kabul edilir¹²².

Bütün bu örnekler dikkate alındığında, 24, 25 ve 26 katalog no.lu cam unguentariumların, M.S. 1. yy.ın ilk yarısında veya ortalarında üretilmiş olmaları gerekir. Ancak üretim yerlerine ilişkin kesin bir bilgiye ulaşamıyoruz. Ancak bunların Hierapolis'te üretilmiş olmaları olasılık dâhilindedir. 24, 25 ve 26 katalog no.lu cam unguentariumların, 15, 16, 17, 18 ve 19 katalog no.lu pişmiş toprak unguentariumlar, 22 katalog no.lu kandil, İmparator Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14) ve İmparator Claudius (M.S. 14-37) zamanına ait sikkelerle birlikte konteks buluntu

¹¹³ Ising 1957, 42.

¹¹⁴ Dusenbery 1998, 1115.

¹¹⁵ Hayes 1975, 58, Çizim:4/145, Levha: 11/145.

¹¹⁶ Dusenbery 1998, 1111, Mezar No: S.207 Eser No: 13.

¹¹⁷ Westholm 1956, 145, Çizim:48.

¹¹⁸ Smith 1982, 277, Çizim:49.51.53.

¹¹⁹ Henninger 1977, 184, Levha:56/6.

¹²⁰ Hayes 1975, 72, Çizim:8/242, Levha: 16/242.

¹²¹ Weinberg 1992, 115.

¹²² Gençler 2000, 266.

grubuna girmektedirler. Bunun yanında yine aynı dönemden, 1 cam bardak bu konteks buluntu malzemelerini desteklemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KANDİLLER

4.1 Kandillerin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Evreleri

İlk kez Roma'da *Lychnus* kelimesiyle karşımıza çıkan kandil, Grekçe λύχνος - *luksos* olarak geçer¹. Bu kelime Ennius, Lucilius, Lucretius, Virgilius ve Varro gibi antik dönemin birçok yazarı tarafından da kullanılmıştır. Bu araç, Latince'de *Candelae* olarak isimlendirilmiştir². Klasik Latince'de meşale anlamında kullanılan *Lampas* kelimesi, Geç Antik Çağda da aynı adla devam etmiş ve bu günümüze lamba olarak ulaşmıştır. İçine yağ konularak bir fitil yardımıyla yakılan kandil, aydınlatma amaçlı, mezar hediyesi ve adak eşyası olarak kullanılmıştır³.

Kandil'in bölümleri;

Romalılar'ın *infudibulum* olarak isimlendirdiği, yağ koymaya yarayan bölümüne gövde denir. Gövde yuvarlak veya oval, üstü ise açık ya da kapalı olabilmektedir.

Üzerinde yağ ve havalandırma deliklerinin bulunduğu, Roma Dönemi'nde genellikle yuvarlak ve süslemenin yer aldığı üst kısma *discus* adı verilir. *Discus* içerisinde yağı koymak için bir delik açılmış olup, bazı kandillerde ilkinden daha küçük olan hava deliği ya da fitili çekmek amaçlı ikinci bir delik daha yer alır.

Greklerin *Mukter*, Romalıların *Rostrum* olarak adlandırdığı fitilin konduğu kısma burun denmektedir. Burun sayısı genellikle birdir, ancak daha fazla ışık alabilmek için bu sayının arttığı örnekler de görülmektedir. Bunlardan çift burunlu olanlara *bilychnis*, ikiden fazla buruna sahip olanlara da *polymyxus* adı verilir⁴.

Discus'u çevreleyen, özellikle de Hellenistik Dönem'de süslemenin yer aldığı kısma omuz adı verilir ki bu Grekçe *Margo* anlamına gelmektedir.

¹ Walters 1914, 12.

² Walters 1914, 12.

³ Walters 1914, 12.

⁴ Walters 1914, 13.

Kandilin en alt kısmında bazen düz, bazen içe girintili, bazen de dışa çıkıntılı olan kaide bölümü yer alır.

Kandili taşımaya yarayan kısma tutamak denilmektedir. Tutamak kısmı genelde gövdenin arka kısmında yer alır. Bazı örneklerde ise tutamağın yanında gövdenin her iki yanında dışa çıkıntılı ip askı bölümleri yapıldığı görülür. Bu örneklerin yanında tutamaksız kandillere de rastlanmaktadır.

Homeros'un *Odyseia* (XIX-31) destanında; “*Hemen işe giriştiler Odysseus’la parlak oğlu: Taşıdılar tolgaları, göbekli kalkanları ve sivri kargıları, yanı başlarında Pallas Athena, elinde altın bir kandil, en güzel ışığı saçıyordu çevrelerine...*” şeklinde kandille ilgili dizilere rastlanmaktadır⁵.

Herodot, Mısır’da gördüğü ve “*çırağ*” olarak adlandırdığı, yağ ve tuz konulan fincanların içindeki fitilin bütün gece yandığından bahseder⁶.

Kandilin ışık vermesinde kullanılan fitil, genelde sığırkuyruğu bitkisinden (Grekçesi *Phlomos* olan *Verbascum* ya da *Thryallis* adlı bir bitki), lif, keten veya papirüsten yapılmaktaydı⁷.

İlk kandillerde kullanılan yağlar genellikle hayvansal yağlardı. Daha sonraları çoğunlukla zeytinyağı kullanılmaya başlandı ve buna bazı zamanlarda tuz da katılmaktaydı⁸. Zeytinyağının üretimi oldukça zahmetli ve pahalı olduğu için, zaman içerisinde yağın dökülmemesi için kandilin üst kısmı kapatılmış, kolay yanması için de burun kısmı uzatılmıştır. Taşıma kolaylığı sağlayabilmek için ise bir tutamak eklenmiştir. Tutamaksız kandillerde ise gövde kısmına küçük bir çıkıntı yapılmakta ve üzerine ip veya zincir geçirilerek duvara askı deliği açılmaktaydı⁹.

Öncelikli kullanım amacı aydınlatmaya yönelik olan kandillerin, farklı amaçlar için de kullanıldığı görülmektedir. Günlük hayatta aydınlanma amacıyla üretilmiş olanlarda, varlıklı aileler metal, alım gücü düşük olan aileler ise pişmiş toprak kandilleri kullanılmışlardır¹⁰. Bu kandiller ev içerisinde raflara, duvarlardaki

⁵ Homeros *Odyseia*, XIX, 31-34.

⁶ Herodot II, 62.

⁷ Walters 1914, 14.

⁸ Walters 1914, 14.

⁹ Walters 1914, 13.

¹⁰ Bailey 1963, 11.

nişlere konulur ya da tavanlardan aşağıya sarkıtılırdı. İkinci bir kullanım yeri olarak tapınaklarda yapılan dini seremonilerin aydınlık bir ortamda gerçekleşmesi için ve mezarlarda ölü hediyesi olarak kullanılmıştır¹¹.

Apuleius'un bildirdiğine göre eski Mısır'da, İsis tapınağındaki törenlerde kayık şeklinde, ışık veren altın bir kandil kullanılmıştır¹².

İmparator Caligula (M.S. 37–41) zamanında kandiller, tiyatrolarda gece sahnelenen oyunlarda aydınlatma amacıyla kullanılmıştır¹³. İmparator Domitianus (M.S. 81-96) zamanında gladyatör oyunları da kandillerle aydınlatılmıştır¹⁴. İmparator I.Philip'in M.S. 248 yılında düzenlediği oyunlarda yine binlerce kandil aydınlatma amacıyla kullanılmıştır¹⁵.

Yunan dünyasında önceleri sadece bayramlarda ve törenlerde meşalelerle aydınlatılan agora ve caddeler, daha sonra Geç Antik Çağ'da cadde ve sokaklar sürekli olarak aydınlatılmaya başlanmıştır. Sokakların ve caddelerin devamlı olarak aydınlatılması en erken M.S. 5. yy ortalarında Antiokheia'da görülür¹⁶. Özellikle Efes'te limana giden caddenin aydınlatıldığı ve Pompeii'deki Cadde ve sokaklar üzerinde yer alan dükkânlarda da kandillerin hava karardıktan sonra kullanıldığı bilinmektedir¹⁷.

Erken dönemlerde kandiller tapınaklarda yapılan ibadetlerin vazgeçilmez öğesiydiler. Kallimakhus tarafından yapılan altın lamba Atina Akropolü'ne getirilmiş, daha sonraları birçok kişi tarafından pişmiş toprak taklitleri yapılarak tapınaklarda tanrılara adak olarak sunulmuştur¹⁸. Antik dünyada Sicilya, Kıbrıs, Naukratis ve Atina gibi kentlerin kutsal alanlarında farklı formlara sahip kandiller ele geçmiştir. Bu adak kandillerinin en erkeni M.Ö. 6. yy.a ait olup, Roma İmparatorluk

¹¹ Walters 1914, 14.

¹² Walters 1914, 14.

¹³ Walters 1914, 14.

¹⁴ Walters 1914, 14; Robins 1939, 55; Bailey 1963, 11; Radt, 1986, 41.

¹⁵ Bailey 1963, 11.

¹⁶ Bailey 1963, 11; Çokay 2000, 5.

¹⁷ Bailey 1963, 11; Pompeii Stabiae'de yüksek sokak da 700m.lik bir alan da 500 kandil bulunmuştur. İkinci bir sokak da ise 132 dükkân içinden 396 kandil, nişlere yerleştirilmiş olarak ele geçmiştir. Ayrıca sokak köşelerinde bulunan kutsal mekânlar geceleri ışıklandırılıyordu. Bu durum günümüzde, Hıristiyanlık inancında kiliselerde mumların yakılmasıyla, İslamiyet de ise özellikle türbelerde Kandil Geceleri'nde mumlar yakılarak, mekânın aydınlatılması sağlanmaktadır.

¹⁸ Bailey 1963, 12.

Dönemi'nde de bu kullanım devam etmiştir¹⁹. Bunların tanrıya adanan kandiller olduğu, Likya Bölgesi'nde Oenoanda'da ele geçen bir yazıtta “*en yüksek tanrıya*” ifadesinden anlaşılmaktadır²⁰. Bu tipteki binlerce kandil Sicilya'da Akragas'da ki Demeter tapınağında ele geçmiş ve bu kandillerin uzun yıllar boyunca Demeter'e adandığı anlaşılmıştır²¹. Adak kandilleri Knidos Demeter tapınağının alt yapısında da 1859 yılında yapılan kazılarda C.Newton tarafından bulunmuştur. Ayrıca Sicilya'da Selinus ve Kartaca'da Satürn Balcaranensis tapınaklarının altar etraflarında da ele geçen adak kandili örnekleri de bilinmektedir²².

Kandillerin en yaygın kullanım yeri mezarlardır. Bu uygulamanın ilk örneklerinin Levant Bölgesi'nde M.Ö. 3. binlere kadar gittiğini görmekteyiz. Diğer Akdeniz havzası kentlerinde ise Klasik Dönem örneklerine rastlanır. Kandiller mezarlarda seramik, cam, mücevherat ve diğer objelerle bulunmuşlar, ancak tam olarak kullanım amacı bilinmemekle birlikte, sembolik ve dini anlamı olmalıdır²³. Belki de Ölü mezara yerleştirilip mezar kapağı kapatıldıktan sonra, mezar odasının bir müddet daha aydınlık kalması için mezarlarda kandil kullanılmıştır ki bunun da amacı ölen kişinin ruhunun karanlıkta bırakmama isteği olmalıdır. Mezar içerisinde yakılmış kandillerin yanında, birçok kandilinde fitil deliğinde herhangi bir siyahlaşma izine rastlanılmadığından, bu kandillerin sadece cenaze töreninde sembolik olarak kullanıldığı düşünülmektedir²⁴.

Kandiller ayrıca kişilerin inançlarına göre, söndürülmemesi nedeniyle mutluluk simgesiydi. Romalılar bunları, yeni yılda birbirlerine armağan olarak sunarlardı. Bu kandillerde genellikle kalkan taşıyan asker figürü yer alır ve üzerinde “*Annum Novum Faustum Felicem - Mesut ve Verimli Yeni yıl*” yazardı²⁵.

Kandillerin yapım malzemesinin hemen hemen hepsi pişmiş toprak ve bronzdur. Ancak taş, cam, kurşun, demir ve altın gibi malzemelerden yapılan örneklere de rastlanılmaktadır. Grek kandillerinin pişmiş toprak örneklerinde

¹⁹ Bailey 1963, 12; Adak lambalarının tapınaklarda tanrılar adına kullanımı büyük bir olasılıkla Geç Antik Çağ coğrafyasında Hıristiyanlığın resmi din olarak kabulüyle son bulmaya başlamıştır.

²⁰ Walters 1914, 15.

²¹ Bailey 1963, 12.

²² Walters 1914, 15.

²³ Bailey 1963, 12.

²⁴ Bailey 1963, 12.

²⁵ Walters 1914, 16; Perlzweig 1961, 76, Levha 3–52; Bailey 1963, 25; Çokay 2000, 21, Resim: 37.

genellikle boyalı vazolarda kullanılan hamur kullanılır. Knidos, Efes ve diğer Anadolu kentlerinde çoğunlukla koyu gri renkte hamur kullanılmıştır. Roma Dönemi'nde Atina, Korfu gibi Grek şehirlerinde genellikle devetüyü renkli hamur, Korinth'de sarımsı, Kıbrıs'ta kahverengi hamur, Naukratis'te koyu kiremit kırmızısı hamur, Kampania ve Napels örneklerinde, yeşilimsi sarı ve uçuk kahverengi hamur tonlarındadır²⁶.

Kandiller elde, çarkta ve kalıpta olmak üzere üç metotta yapılmışlardır.

Elde şekillendirilen kandiller tüm dönemler boyunca yapılmışlardır. Kaba görümlü olan ilk kandiller kâse şeklinde, üstü açık olup, discus kısmı yoktur. En erken kandil örnekleriyle Orta Minos Dönemi'nde, Girit Palaikastro'da karşılaşılmaktadır²⁷. El yapımı kandiller, M.Ö. 7. yy.ın sonlarında Atina Akropolü'nde de görülmüş, Sparta yakınlarında bir Hellenistik mezarda el yapımı M.Ö. 2. yy. buluntuları ele geçmiştir²⁸. El yapımı kandiller çark ve kalıp tekniğiyle yapılan kandiller kadar yaygın değildir.

Çark yapımı kandiller şekil bakımından derin ve süssüz yapılmışlar ve erken örneklerinde discus kısmı açık, ağız küçüktür. Sonraki örneklerde discus kapanıp, ağız uzar. Çark yapımı kandillerde ağız ve kulp kısmı elde yapılarak ilave edilirdi. M.Ö. 6. – 3. yy.larda yaygın olarak kullanılan bu teknikte, kandili yapan kişinin imzası bulunurdu²⁹.

Kalıp yapımı kandillerin Hellenistik Dönem'den sonra revaçta olmasının sebebi, kandillerin üzerindeki süslemenin gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Bu teknikte yapılan kandillerde iki tür kalıp kullanılmaktaydı. *Patris* adı verilen ve model olarak tanımlayabileceğimiz kalıp, tam bir kandil formunda, tek parça ve pozitif olarak hazırlanıp, sertleşinceye kadar pişirilir ve çok sayıda matris çıkarmaya yarar. *Matris* ise kandilin alt ve üst kısımlarını oluşturacak şekilde, negatif olarak hazırlanmış pişmiş toprak ya da alçıdan yapılmış kalıptı. Kil henüz yaşken matrislere

²⁶ Walters 1914, 16; Robins 1939, 51.

²⁷ Walters 1914, 16; Brooner 1930, 5; Bailey 1963, 28, Levha 1a.

²⁸ Bailey 1963, 13, Levha 4d.

²⁹ Walters 1914, 19.

elle yayılır, alt ve üst parça birleştirilerek kurumaya bırakılırdı. Kurudukça büzülen kil kalıptan kolayca çıkartılır, birleşme yerindeki rötuşlar alet yardımıyla düzeltilirdi. Kalıp tekniğinde kandil üretiminin endüstri halini almasından sonra, çok sayıda kalıp imal edilmiştir. Pişmiş toprak kalıpların yanında alçı kalıplar da sık olarak kullanılmaktaydı³⁰. Kalıp tekniğiyle yapılan kandillerin en erken örneğini Naukratis'te M.Ö. 2. yy.da üretilmiş, Delphini form tipinde bir kandilin üst kısmıdır. Kalıp üretimlerine ait örnekler hemen hemen her bölgede ele geçmiştir³¹.

Kalıp ve çark yapımı kandillerin tek ortak yönü, her ikisinin de gövde ve discus kısımlarının sonradan birleştirilmesidir. Her iki üretimde de yağ ve hava delikleri sonradan açılıyordu. Alçı kalıp üretimlerde ürün yaşken, pişmiş toprak üretimlerde ise fırına verilmeden önce işlem gerçekleştiriliyordu. Tutamak kısmı kalıpta dökülebilirken, çark ve el yapımı tekniğinde sonradan ekleniyordu. Astarı sürülen kandiller daha sonra fırınlanıyorlardı³².

İlk olarak konkav deniz kabuklarının ve kâseye benzeyen taş kandillerin Paleolitik³³ veya Geç Neolitik Dönemlerde³⁴ ortaya çıktığı konusunda görüşler bulunmakla birlikte, bunlarla ilgili kanıtlar yoktur.

Sümerler'den itibaren kandilin kullanıldığı bilinmektedir. Çanak şeklinde olan bu kandiller bilinen en eski örneklerdir ve bunların İlk Tunç Çağı'nda Mezopotamya'da ortaya çıktığı kabul edilir³⁵. Ayrıca Ur kral mezarlarında bulunan deniz kabuğu biçiminde altın kandillerin yanında³⁶, Babil kabartmalarında masalar üzerinde ayaklı, ördek şeklinde kandiller görülmektedir³⁷. Ayrıca Asur Krallarından II. Sargon'un Urartu Devleti'ne yapmış olduğu sekizinci seferi sırasında, Musaşir kentindeki Haldi Tapınağı'nın yağmalanması sonucunda hazırlanan ganimet listesinde bronz kandiller de listelenmiştir³⁸.

³⁰ Bailey 1997, 168–169.

³¹ Walters 1914, 17.

³² Bailey 1963, 14.

³³ Bailey 1963, 17; Smith 1997, 327.

³⁴ Brooner 1930, 5; Smith 1997, 327.

³⁵ Kassab-Tezgör 1995, 27; Smith 1997, 327.

³⁶ Roaf 1996, 86.

³⁷ Kinal 1960, 155.

³⁸ Luckenbill 1968, 96.

Hititlerin aydınlanma aracı olarak ne kullandıkları tam kesinlik kazanmamasına rağmen Kültepe, Acemhöyük, Karahöyük ve Alişar'da ele geçen üzüm salkımı şeklinde, havaya asılarak kullanılan kapların üzerlerinde görülen yanık izlerinden esinlenilerek bunların kandil olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir³⁹.

Kandil'in Mezopotamya'dan sonra Suriye, Filistin ve Kıbrıs'a yayıldığı düşünülmektedir. Daha sonradanda Mısır, Kuzey Afrika, Yunanistan, Adalar ve Batı Anadolu'ya kadar yayılmışlardır⁴⁰. Akdeniz havzasında ilk kandil, M.Ö. 3. bin yılın sonlarında Filistin'de deniz kabuklarının kandil olarak kullanıldıkları anlaşılmış ve bunlar "*cocked-hat lamps*" olarak adlandırılmıştır⁴¹. Ege'de Minos kandillerinin Mısır etkili olduğu ileri sürülmektedir⁴². Taştan yapılan bu kandiller, diğer malzemelerden yapılan kandillere göre daha yaygın olarak kullanılmışlardır. Minos kentlerinde "*sauce-boat lamps*"⁴³ olarak adlandırılan taş örneklerin yanında, pişmiş toprak, mermer ve kaymak taşından yapılmış kandillere de rastlanmıştır. Formları kaba olan bu kandiller elde yapılmış olup, kirli gri renkli hamurlu ve üzeri boyalıdır. Formları kâse şeklinde, ağız kenarları dışa doğru çıkıntı yapar⁴⁴. Miken kültüründe ise pişmiş toprak kandiller az olmakla birlikte, gövde kısmının iki veya dört tarafı çimdiklenerek şekillendirilmişlerdir⁴⁵. Bunun yanında Miken saraylarında çok az sayıda taş kandiller ele geçmiştir, bu durum aydınlatma için meşaleyi tercih ettiklerini düşündürmektedir⁴⁶. Miken saraylarının yıkılmasından sonra, İlk Tunç Çağı'nda Mezopotamya'da görülen çanak şekilli kandiller, Yunanistan'da görülmeye başlamıştır⁴⁷. Submiken ve Protogeometrik Dönem boyunca çanak formu kandillerde bazı küçük değişiklikler görülsede genel form yapısında fazla değişiklik yoktur. M.Ö. erken 7. yy.a tarihlenen ilk Atina kandilleri, Doğu etkisiyle çanak şeklindedir. Bu örnekler sığ bir tabak biçiminde, tabağın bir kenarı, fitilin düzgün

³⁹ Kinal 1960, 155.

⁴⁰ Kassab-Tezgör 1995, 27.

⁴¹ Bailey 1963, 17 (Levha 1a); Kassab-Tezgör 1995, 27; Smith 1997, 327.

⁴² Walters 1914, 18; Brooner 1930, 5.

⁴³ Bailey 1963, 17.

⁴⁴ Walters 1914, 18.

⁴⁵ Brooner 1930, 5; Bailey 1963, 17, Levha 1b.

⁴⁶ Bailey 1963, 17.

⁴⁷ Kassab-Tezgör 1995, 27.

durabilmesi için hafifçe öne doğru büzülerek, çekilmiştir. Bu tip örnekleri aynı yüzyıllarda Kıbrıs'ta da görmekteyiz⁴⁸.

Özellikle M.Ö. 6. yy.dan itibaren çarkla kandil yapımı yaygınlaşır⁴⁹. Arkaik Dönem'de Atina, Korinth ve Batı Anadolu'da yeni tipler üretilmiştir. Bu yeni tipler kısa bir zaman içerisinde Doğuyla yapılan ticaretin de etkisiyle büyük gelişim göstermiş, bütün Akdeniz ve Karadeniz havzasına yayılarak, yerel çömlekçiler tarafından taklit edilmişlerdir⁵⁰. Yine M.Ö. 7. yy. sonlarında Efes Artemis tapınağında bulunan bir kandil⁵¹ Arkaik Dönem'de ki kandil üzerindeki değişiklikleri gösterir. Bu değişim bundan önceki, üstü tamamen açık kandiller yerine, kenar çerçevesinin merkezde sadece bir delik kalıncaya kadar üst kısma uzaması ile askı delikli kandiller oluşturulmuştur. Burun kısmı önceki tiplerde hafifçe öne doğru büzülerek çekilmişken, köprü burunlu olarak adlandırdığımız haliyle yuvarlak gövdeden dışa uzayan yatay kulpun eklendiği örnekler de görülür⁵². Arkaik Dönem'in başlarında gelişen formla M.Ö. 4. yy.da üretilen kandiller arasındaki tek fark, gövde derinliğinin artması ve üst kısmın kapanmasıdır⁵³. Bu dönem örneklerinde genellikle Grek çömlekçiliğinde de yaygın olan siyah astar kullanılmıştır⁵⁴.

Hellenistik Dönem'de kandiller üzerindeki süslerin gelişmesiyle birlikte, kalıp yapımı üretimler başlanmıştır⁵⁵. Ancak M.Ö. 3. yy. ve 2. yy.ın başlarında kalıpta üretilen kandillerin ilk örnekleri, çarkta yapılmış kandillere çok benzemektedirler⁵⁶. M.Ö. 3. yy. ikinci yarısına ait kalıp yapımı kandiller üzerinde, dekoratif amaçlı kabartma süsler yapılmaya başlanmıştır⁵⁷. Bu yüzyıla ait kandillerin genel özellikleri, üst kısmın içe doğru kapanması ve burnun uzamasıyla meydana gelen form gelişimidir. Burun, dairevi veya kesik, gövde çift konik veya iki ucu basık küre şeklindedir. Kulp nadiren yapılmaktadır. Doldurma delikleri küçük olup,

⁴⁸ Bailey 1963, 17, Levha 1c.

⁴⁹ Robins 1939, 51; Bailey 1963, 17; Kassab-Tezgör 1995, 40.

⁵⁰ Bailey 1963, 17; Kassab-Tezgör 1995, 40.

⁵¹ Bailey 1963, 17, Levha 3a.

⁵² Brooner 1930, 5; Robins 1939, 51; Bailey 1963, 17; Kassab-Tezgör 1995, 40.

⁵³ Brooner 1930, 6.

⁵⁴ Robins 1939, 51.

⁵⁵ Walters 1914, 21; Bailey 1963, 18.

⁵⁶ Bailey 1963, 18; Kassab-Tezgör 1995, 71.

⁵⁷ Bailey 1963, 18, Levha 4c.

elips biçimindeki gövdelerin boyu biraz daha yükseltilmiştir. Omuz ve burun kısmına kabartmalı süsleme için yer bırakılmaya çalışılmıştır. Bu tip kandiller yaygın olarak Esquiline, Priene, Thera, Kıbrıs ve Kuzey Afrika’da M.Ö. 1. yy.a kadar görülmüşlerdir⁵⁸. Omuz kenarında süsleme için bırakılan alanlar kısıtlı olduğu için çoğunlukla buralara bitkisel bezemeler yapılmıştır. Omuzlardaki kısıtlı alanlardan tam faydalanamayan üreticiler tutamaklara daha çok, palmet motiflerinin yer aldığı kabartmalar yapmışlardır. Ayrıca tutamakların destek kısımlarına küçük figürler, yaygın olarak da Eroslar yapılmıştır⁵⁹. Atina bu dönemde de ürettiği kendine özgü kandillerle bir ihracat merkezi olmaya devam eder. Burada üretilen özgün kandillerin birçoğu diğer merkezlerde aslına uygun imitasyon olarak üretilmiştir⁶⁰.

M.Ö. 2. yy.da Atina’da kandil üretiminin gerilemesiyle, Batı Anadolu kıyıları güçlenerek kandil üretiminde önem kazanmaya başlamışlardır. Efes ve Bergama’da üretilen kandiller, Anadolu’nun birçok merkezlerine ve hatta Atina’ya bile ihraç edilmiştir. Bu dönemde Efes, Bergama ve Knidos önemli üretim merkezleridir⁶¹.

Walters, Efes tipi kandillerin gri hamurlu ve siyah metalik astarlı olmalarının birer karakteristik özellik⁶² olduğunu söylese de sadece bu hamur rengine göre kandilleri Efes’e bağlamak doğru değildir⁶³. Sardes, Notion, Antiocheia, Lesbos, Knidos ve Delos gibi merkezlerde de bu özelliklerde kandiller bulunmuştur. Esas olarak bu form ve yapım tekniğinde üretilen kandiller “Efes Tipi” altında toplanmıştır⁶⁴. Korinth’de bulunan örnekler daha çok ticaret yoluyla ithal edilmişlerdir⁶⁵. Bu kandillerde gövdenin üst kısmında, yuvarlak hafif yükseltilmiş bir kenarla, discus oluşturulmuştur. Yuvarlak gövdeden dışa uzatılmış olan burun, yuvarlak ve üçgen olmak üzere iki tiptir⁶⁶.

Bergama’da üretilen kalıp yapımı bezemeli kandillerin üzerinde görülen bazı bezemeler Efes’e, bazıları ise Bergama’ya özgüdür. Bunlardan el yapımı bir boyun ile yağ deliğinin etrafında üç küçük deliğin yapılması, Efes tipinin karakteristik

⁵⁸ Walters 1914, 21, Form 42–48.

⁵⁹ Radt 1986, 51.

⁶⁰ Kassab-Tezgör 1995, 71.

⁶¹ Bailey 1963, 18; Kassab-Tezgör 1995, 107.

⁶² Walters 1914, 22, Form 54–55.

⁶³ Kassab-Tezgör 1995, 107.

⁶⁴ Kassab-Tezgör 1995, 107.

⁶⁵ Brooner 1930, 66, Levha 6.

⁶⁶ Bailey 1963, 29, Levha 5b-5c.

özelliğidir⁶⁷. İki kola ayrılarak gövdenin üst kısmına bağlanan ikiz kulp ile yanlarda kulakçıklara sahip olmaları ise Bergama kandillerine özgüdür⁶⁸. Efes ve Bergama kandillerinin kendine özgü bezemeleri vardır. Efes tipi kandillerde yan yana konmuş bitkisel veya geometrik bezemeler daha fazla tercih edilmişlerdir. Bu durum Bergama tipi kandillerde pek fazla görülmez, bunun yerine bitkisel girland ve godron bezemeli kandiller daha çok revaçtadır⁶⁹.

Büyük beğeni kazanan Efes ve Bergama tipli kandiller bütün Akdeniz havzasına yayılmıştır. Bu tipteki örnekler hemen hemen bütün Anadolu, Atina, Korinth, Delos, Kıbrıs, Levant, Mısır, Rusya ve İtalya'da ele geçmiştir⁷⁰.

Hellenistik Dönem Knidos kandillerinin büyük bir çoğunluğu gri renkli kilden yapılmış ve yine geneli gri parlak astarlıdır. Çark ve kalıp tekniğinde üretilen Knidos kandillerinin gövdeleri lagynos gövdelerini andırır biçimde, küçük bir discus kısmı, daha genişçe bir omuz ve derin bir yağ haznesine sahiptir. Tutamaklar genelde çift bant şeklindedirler. Bir veya daha fazla sayıda yapılan burun kısmının uçları dışa doğru genişleyen çapa biçimindedir. Kalıp yapımı kandillerin kaidesi halka şeklindedir. Kandillerin üzerinde yer alan dekoratif amaçlı yapraklar, çiçekler ve masklar kalıpta yapılmışlardır. Bu tip kandiller Priene, Delos, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta oldukça çok sayıda bulunmuşlardır⁷¹.

Roma Dönemi'nde kandil üretimi artık bir endüstri haline gelmiştir. Bu dönemde üretilen kandil tipleri Hellenistik Dönem formlarından ayrılmaktadır. Yeni tiplerin omuz kısımları geniş olmayıp, özellikle üst kısmı düz veya resimli betime olanak vermek için çok fazla çukurlaştırılmamış ve hatta yağ koyma deliği discusta yer alacak figüre göre belirlenmiştir⁷².

M.Ö. 1. ve M.S. 1. yy.larda İtalya'da yeni formlar üretilir. Bu yeni formun karakteristik özelliği, burun uçları köşeli ya da yuvarlak yapılmakta ve burnun

⁶⁷ Kassab-Tezgör 1995, 108, Kandil No:290–302.

⁶⁸ Schäfer 1968, 145; Kassab-Tezgör 1995, 108, Kandil No:377–396; Bu kulakçıklar çoğunlukla yaprak şeklindedirler. Gövdeden taşan dikdörtgen şeklinde kulakçıkların olduğu gibi, iri yaprak şeklinde olanlarda mevcuttur. Efes kandillerinde ise bu kulakçıklar düğüm şeklindedir. Kassab-Tezgör 1995, 108, Kandil No:363–367.

⁶⁹ Kassab-Tezgör 1995, 108, Efes tipi kandil No:301, 345, Bergama tipi kandil no: 354, 377.

⁷⁰ Kassab-Tezgör 1995, 109

⁷¹ Walters 1914, 21, Form 56–57; Bailey 1963, 18, Levha 4e-5a-6c.

⁷² Radt 1986, 52.

yanlarına volüt biçimli kıvrımlar yapılmıştır⁷³. Bu yeni örneklerin M.Ö. 1. yy.da İtalya'da üretilmiş kuş kafası formlu kandillerden etkilendiği düşünülmektedir⁷⁴. Bazı örneklerde birden fazla burun görülmektedir⁷⁵. İtalya'da çıkan bu yeni tip, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde geniş discus'lu ve volüt burunlu olarak benzer şekilde üretilmiştir⁷⁶. Artık kandiller üzerinde bezemeler çeşitlenmiş ve kabartma figürler yapılmaya başlamıştır.

M.S. 1. yy.in ikinci yarısında basık ve yayvan yuvarlak gövdenin ucundan dışarıya kalp şeklinde küçük bir burun çıkıntı yapan yeni bir tip ortaya çıkar. Bunlarda gövdenin üzerinde yer alan yuvarlak discus içerisinde çoğunlukla kabartmalar yer almaktadır. Bu tip Herculanum'da çok fazla bulunmuş ve bütün antik coğrafyada da çok sevilerek kullanılmıştır⁷⁷.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait kandilleri Walters dört ana gruba ayırarak incelemiştir.

I. Tip ağızları küt köşeli olanlar: Bu tipte incelenen kandiller tek burunludurlar ve çoğunlukla tutamakları yoktur. Discus içerisinde yer alan kabartmalarda çoğunlukla gladyatör mücadelelerine yer verilmiştir. Bunun yanında zafer tanrıçası Nike'nin de betimlendiği örnekler görülmektedir. S.Loeschke'ye göre bu form İmparator Tiberius (M.S. 14-37) zamanından sonra fazla kullanılmamıştır⁷⁸.

II. Tip ağızları dairevi ve çift volütlü olanlar: Bu grupta incelenen kandiller iki tiptir. İlkinde gruplanan kandiller ucu yuvarlatılmış tek burunludurlar. Çoğunlukla tutaksız olan bu tipte, tutamak yapıldığı zaman yaprak, hilal veya üçgen şeklindedir. İkinci grupta ise çift burunlu örnekler yer almaktadır⁷⁹. Bu grup süsleme

⁷³ Bailey 1963, 18, Levha 7a-k; Bailey 1997, 164.

⁷⁴ Bailey 1963, 18, Levha 6d-6e.

⁷⁵ Bailey 1963, 18, Levha 8a-8b-8c.

⁷⁶ Radt 1986, 52.

⁷⁷ Bailey 1963, 19; Anadolu da M.S. 1. ve 2. yy.larda (Levha 10c-11a-11b-11c), Mısır, Kıbrıs ve Tarsus'da M.S. 2. ve 3. yy.larda (Levha 12a-12b-12c-12d-12e-12f), Kuzey Afrika'da M.S. 2. ve 3. yy.larda (Levha 11f), Korinth ve Atina'da M.S. 2. ve 3. yy.larda (Levha 13a-13b); Bailey 1997, 164.

⁷⁸ Walters 1914, 24, Form 78-80, Kandil No:530-627; Bailey 1963, 18, Levha 7a-7b-7c-7d-7e-7f; Fink's bu tipi kendi sınıflandırmasında II. sınıfa yerleştirir. Brooner 1930, 78 (Brooner ise XXII numaralı tip içerisinde değerlendirir. Levha 7, Kandil No:418, 420, 425).

⁷⁹ Bailey 1963, 19, Levha 8a-8b-8c.

yapılmaya uygun bir discusa sahiptir ve hemen hemen her türlü konu işlenmiştir. Bu iki form M.S. 1. yy.ın yarısına tarihlenmektedir⁸⁰.

III. Tip etrafı yüksek kenar çerçeveli olanlar: Bu sınıfta incelenen kandillerde çoğunlukla tutamak yoktur. Omuz üzerinde, yanlarda çıkıntı şeklinde tepecikler vardır. Formu diğerlerinden ayıran ana özellik, discussunun çukurlaştırılarak yapılması ve discussu çevreleyen çerçevenin yükseltilerek fitil deliğini de içine alacak şekilde burnu dolaşmasıdır. Discus içerisinde nadir olarak figürler yapılmış, bu örneklerde de genellikle komik masklar yer alır. Çoğunlukla da alt kısımda çömlekçinin ismine yer verilmiştir. Form olarak çok zarif olan bu kandiller, büyük olasılıkla bronz kandillerden kopya edilmişlerdir. Tutamaklı örneklerinde ise burun üzerine uzanan yivi, her iki yanda kenar çerçevesi tarafından kapanmıştır. Bu tipte yer alan kandiller, M.S. 1. yy.a tarihlenmektedirler⁸¹. Kuzey İtalya’da Po Vadisi’nde ortaya çıkan bu form *firmalampe “Fabrika Kandilleri”* olarak adlandırılmıştır. İhracı sınırlı olan bu kandiller, M.S. 4. yy.da ortadan kalkmıştır⁸².

IV. Tip yuvarlak gövdeden burnu dışı küçük çıkıntı yapanlar: Bu tip örneklerde, küçük ve düz olan burun, kandilin yuvarlak gövdesinden dışı çıkıntı yapmıştır. Dışa çıkık burun yarım daire veya kalp formundadır. Kalp şeklindeki burun genellikle godron veya birbirini takip eden süs motifleriyle çevrilmesine geç örneklerde rastlanır. Bu formun tutamaklı ve tutamaksız örneklerine sık rastlanmaktadır. Tutamaklı olanlarda tutamak yukarı kalkık halka şeklindedir⁸³.

İtalya’da şekillenen bu ana formlar kısa zaman içerisinde bütün Akdeniz Havzası’na ve Avrupa’ya yayılmıştır⁸⁴. Üretimlerinde ki tek fark ise yayıldıkları bölgelerde kandilleri yerel seramik ustalarının yapmış olmasıdır. M.S. 2. ve 3. yy. Korinth ve Atina’da yapılmış olan kandiller, bu kopya üretimler arasında en başarılı

⁸⁰ Walters 1914, 24, Form 81–89, Kandil No:628–853; Bailey 1963, 18, Levha 7g-7h-7i-7j-7k; Fink’s bu tipi kendi sınıflandırmasında I.sınıfa yerleştirir. Brooner 1930, 80 (Brooner ise XXIII numaralı tip içerisinde değerlendirir. Levha 10, Kandil No:454, 459).

⁸¹ Walters 1914, 24–25 (Form 90–94, Kandil 887–941); Bailey 1963, 19 (Levha 10d-10e-10f-10g-10h); Fink’s bu tipi kendi sınıflandırmasında III. sınıfa yerleştirir. Bu form S.Loeschke’nin IX. ve X. tipleridir.

⁸² Bailey 1997, 164.

⁸³ Walters 1914, 25 (Form 95–101, no. 942–1203); Bailey 1963, 19 (Levha 10a-c, 11a-d, 12a-f, 13a-f); Fink’s bu tipi kendi sınıflandırmasında IV. sınıfa yerleştirir.

⁸⁴ Bailey 1997, 164; Bu hızlı yayılımın Roma İmparatorluğunun ihtiyaç duyduğu malları getiren gemilerin, Roma limanlarından ülkelerine dönerken gemilerine yüklemiş oldukları küçük malzemeler vasıtasıyla açıklanabilir.

olanlardır. Mısır ve Levant'da üretilen kandiller ise daha çok İtalya'da keşfedilen kandillerin üzerine şekillenerek, gelişim göstermişlerdir. Bu dönemde dışardan etki almadan üretilen tek form Mısır'da ki kurbağa biçimli kandillerdir⁸⁵.

M.S. 4. yy.dan itibaren ortaya çıkan ve M.S. 5. ve 6. yy.da yoğun olarak kullanılan Afrika kandilleri üzerinde, Hıristiyanlıkla ilgili haçlar ve monogramlar betimlenmiştir⁸⁶. M.S. 5. ve 6. yy.da Batı Anadolu'da Efes başta olmak üzere, Smyrna, Miletos ve Sardes'te, Yunanistan'da Korinth'de üretilmiş, üzerlerinde Hıristiyanlıkla ilgili sembollerin yer aldığı kaliteli kandiller orta çıkmıştır⁸⁷.

4.2 159D No.lu Tümüls Kandillerinin Değerlendirmesi

Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde 2001 yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü'nce yürütülen kazı çalışmalarında yeni ortaya çıkarılan tümülsde toplam 3 adet pişmiş toprak kandil bulunmuştur. Katalog no.ları 20, 21 ve 22 olan bu kandiller, her ne kadar aynı mezarın kontekst buluntuları olsalar da, mezar içindeki iskelet sayısı ve bu iskeletlerin buluntu durumları göz önüne alındığında, aralarındaki bazı küçük ayrıntılar hemen göze çarpmaktadır. Bu nedenle kandilleri iki gruba ayırarak incelemek daha doğru olacaktır.

İlk grupta yer alan kandillerden 20 katalog no.lu kandil ile 21 katalog no.lu kandilin, hamur ve astarları her ne kadar farklı özelliklere sahip olsa da, küçük ayrıntılar hariç formları aynıdır. Birinci gruptaki kandillerden 20 katalog no.lu eser, açık devetüyü hamur üzerine siyah mat astarlıdır. 21 katalog no.lu kandil ise açık kiremit renkte hamur üzerine, parlak kiremit renkli astarlıdır. Her iki kandilin astarları kalın atılmıştır.

İki kandilin biçim özellikleri göz önüne alındığında, 21 katalog no.lu kandilde tutamağın bulunduğu arka kısmındaki gövde yüksekliğini oluşturan geçiş yumuşak, 20 katalog no.lu kandilde ise bu keskin geçişlidir. Her iki kandilde de gövdenin iki yanında dikdörtgen şeklinde birer askı için kulakçık çıkıntısı vardır. 20 katalog no.lu kandilde bu kulakçık çıkıntılarının üst ve alt kısmı düzken, 21 katalog no.lu kandilde bu çıkıntılar üzerine birer yiv yapılarak hareketlilik kazandırılmıştır.

⁸⁵ Bailey 1997, 164.

⁸⁶ Bailey 1963, 20.

⁸⁷ Bailey 1963, 21.

21 katalog no.lu kandilde discus üzerinde yer alan küvet kısmı üstte dışa çıkıntılı iki yivle sınırlandırılırken, 20 katalog no.lu kandilde küvetin etrafı geniş bir kabartma daireyle sınırlandırılmıştır. Küveti sınırlandıran bölümler de görülen farklılık her iki kandilin yağ koyma deliğinin etrafına da yansımıştır. 21 katalog no.lu kandilde yağ koyma deliği küçükken, 20 katalog no.lu kandilde bu delik daha büyük yapılmıştır. 21 katalog no.lu kandilin kaidesi hafif dışa çıkıntılı olup, tutamağı elle biçimlendirilmiş ve dik halka tutamak bir kanalla bölünmüştür. 20 katalog no.lu kandilde ise kaide hafif içe girintili, tutamak kısmı ise kırıktır, ancak benzer biçim özellikleri göz önüne alındığında 21 katalog no.lu kandille aynı tipte bir tutamağa sahip olmalıdır. Her iki kandilin dışa çıkık burnu aynıdır, ancak 21 katalog no.lu kandile ait fitil deliğinin arkasında küçük bir hava deliği açılmıştır.

21 katalog no.lu kandilin omzunda her iki yanda meyveli sarmaşık bezemesi yer alırken, 20 katalog no.lu kandilin omuzun da, askı çıkıntılarının kulp tarafında ikişer, burun tarafında dörder adet olmak üzere, toplam on iki adet dört yapraklı rozet yapılmıştır.

Geniş küvetin kabartma daire ile çevrili olması, ara yerinde sivri kesitli şerit kabartma dairenin yer alması, Efes kandillerinde görülen özelliklerdir. Bundan farklı olarak gövdenin her iki yanında birer kulakçığın bulunması, omuzda meyveli sarmaşık bezemesinin yer alması, çift bölümlü tutamağın küvet etrafında iki kola ayrılarak omuza bağlanması, Bergama kandillerinde görülen özelliklerdir⁸⁸. Efes ve Bergama tiplerine ait olduğunu düşündüğümüz bu kandiller genel olarak, M.Ö. 2. yy.ın sonu ile M.S. 1. yy. başına kadar geniş bir zaman dilimi içinde üretimleri yapılan ve Doğu Ege ile Anadolu'nun birçok kentinde rastlanılan bir tiptir⁸⁹.

Kassab-Tezgör'ün, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Hellenistik Dönem kandil katalogunda 331-338 numaralı kandillerin form özellikleri, 20 ve 21 katalog no.lu kandillerin özelliklerini andırmaktadır. Bu grupta yer alan kandiller, Efes ve Bergama tiplerine ait özellikleri taşımaktadırlar⁹⁰. G.G. Tuluk'un, İyonya Bölgesi Hellenistik Dönem kandilleri üzerine yapmış olduğu çalışmada, Bergama

⁸⁸ Kassab-Tezgör 1995, 125.

⁸⁹ Kassab-Tezgör 1995, 109.

⁹⁰ Kassab-Tezgör 1995, 109.

Müzesi'nde bulunan kandiller⁹¹, yuvarlak profilli gövdesinden dışa uzatılmış düz tablalı burnu, gövdenin iki yanında askı çıkıntıları ve discussun plastik bir bantla çevrili olmasıyla, 21 katalog no.lu kandilin form özelliklerine benzemektedir. Tuluk'un yayınında Levha XXIII:1'de verilen kandilin tutamağı kırık olduğu için, tutamak hakkında tam fikir sahibi olamıyoruz. Süsleme özellikleri incelendiğinde ise Levha XXIII:1'de yer alan kandilin omuzu üzerine yapılmış meyveli sarmaşık dalı bezemeyle, 21 katalog no.lu kandilin omzunda betimlenmiş bezeme aynıdır. Ancak 21 katalog no.lu kandilin fitil deliği arkasında hava deliği açılmışken, Levha XXIII:1'deki kandilde burun çıkıntısı üzerinde bir mask kabartması bulunur. Bergama Müzesi'nde bulunan kandillerden Levha XXIII:2'de yer alan kandilin omuz kısmında godron betimlemesi yer alır. Efes'te bulunan bir başka Bergama tip kandil üzerinde 21 katalog no.lu kandildeki meyveli sarmaşık dalı bezeme yapılmıştır⁹². Süsleme özellikleri göz önüne alındığında, kandillerin omuzlarında birbirini takip eden bitkisel ve godron bezemelerinin Bergama tipi kandillerde daha revaçta olduğunu görmekteyiz⁹³. Schäfer'in katalogundaki Levha:55-P1 no.lu kandil⁹⁴, 20 katalog no.lu kandilin form özellikleriyle uyumaktadır. Her iki kandilde siyah astarlıdır, ancak 20 katalog no.lu kandilin omuz kısmında rozet bezemesi bulunmaktadır.

Bütün bu örnekler dikkate alındığında, 20 ve 21 katalog no.lu kandillerin form ve bezeme özellikleri, onların Bergama tipinde, M.Ö. 2. yy.ın son çeyreği ile M.S. 1. yy.ın başlarında üretildiklerini ortaya koymaktadır⁹⁵.

İkinci grupta yer alan 22 katalog no.lu kandil, Brooner tarafından XXII. tip olarak inceler⁹⁶. Walters ve Loeschke ise bu tipi, Roma İmparatorluk Dönemi kandillerinin I. tipinde değerlendirilir⁹⁷. Loeschke, bu kandil tipinin Augustus ve Tiberius Dönemi'nde diğer merkezlere, İtalya'dan ithalat yoluyla yayıldığını,

⁹¹ Tuluk 2003, 23, Levha: XXIII:1-2; Tuluk'un yayınında yer alan kandillerin hamur ve astar özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Bu sebeple kandillerin karşılaştırmasını yaparken sadece form ve bezeme özellikleri dikkate alınmıştır.

⁹² Meriç 2002, 129, Levha:100/L35.

⁹³ Kassab-Tezgör 1995, 108.

⁹⁴ Schäfer 1968, 130, Levha:55-P1.

⁹⁵ Schäfer 1968, 130; Kassab-Tezgör 1995, 125; Tuluk 2003, 23.

⁹⁶ Broneer 1930, 76-78, Levha:7, Kandil No:418, 420, 425.

⁹⁷ Walters 1914, 23-24, Levha:27-28.

Tiberius Dönemi'nden (M.S. 14–37) sonra kandillerin ithalatında azalma olduğunu belirtir⁹⁸. Bu tipin erken örneklerinde, discussun etrafını çeviren dar bant ve kaidesinde bir halka yer alır. Geç örneklerinde ise yassılaştan kaidenin çevresinde band yer alır. Kandillerin hamuru bej, gri, devetüyü, sarımsı krem gibi çeşitli renklerde olup, genelde bunlar kahverengi tonlarda astarlıdır⁹⁹. Erken dönemlerde burnu üçgen köşeli olan kandilin, geç dönemlerde burnunun ucu yuvarlatılmış ve burun kalınlığı artmıştır. Bu tip Loeschke tarafından 1B grubunda değerlendirilir ve M.S. 1. yy.ın ortasına tarihler¹⁰⁰.

22 katalog no.lu kandilin benzerlerine Istmia'da 2348 no.lu¹⁰¹, Atina Agorası'nda G151¹⁰² ve 36 no.lu¹⁰³, Kenchrai'de 55, 57, 61 ve 64 no.lu¹⁰⁴, Royal Ontario Müzesi'nde 215 ve 216 no.lu¹⁰⁵ kandillerde ve Efes Devlet Agorası'nda¹⁰⁶ kuyuda bulunan bir kandilde rastlanmıştır. Örnek olarak verdiğimiz kandillerin hepsinin üretim yeri olarak İtalya gösterilmekte ve buldukları merkezlere ise İtalya'dan ithalat yoluyla geldiği düşünülmektedir¹⁰⁷.

Bütün bu örnekler dikkate alındığında, 22 katalog no.lu kandil form özellikleriyle, Loeschke'nin 1. tipi ve Brooner'ın XXII. tipinde yer almakta, M.S. 1. yy.ın ilk yarısında üretildiği anlaşılmaktadır.

⁹⁸ Meriç 2003b, 81.

⁹⁹ Broneer 1977, 55.

¹⁰⁰ Hayes 1980, 48, Levha:21, Kandil No:217.

¹⁰¹ Broneer 1977, 55, Levha:27, Kandil No:2348.

¹⁰² Robinson 1959, 37, Levha:44, Kandil No:G151.

¹⁰³ Perlzweig 1961, 75, Levha:2, Kandil No:36.

¹⁰⁴ Williams 1981, 16–18, Levha:2–3, Kandil No:55, 57, 61, 64.

¹⁰⁵ Hayes 1980, 47–48, Levha:21, Kandil No:215–216

¹⁰⁶ Meriç 2003b, 81, Levha:50.4.

¹⁰⁷ Perlzweig 1961, 75; Brooner 1977, 55; Williams 1981, 16–18; Meriç 2003b, 81.

BEŞİNCİ BÖLÜM

159D NO.LU TÜRÜMÜSÜN DİĞER BULUNTULARI

5.1 Kâse

1 Katalog no.lu eser “Echinus Bowl” olarak adlandırılan gruptan olup, bu ismi kaidelerinin Dor başlığı echinusuna benzediği için alır¹. Kâseler Çanak-çömlekleli Neolitik Dönem’den itibaren insan hayatının vazgeçilmez bir unsuru olmuşlar. Bunların yaygın olarak kullanımında yapımındaki kolaylık ve ucuzluk etkili olmuştur. Birçok farklı form ve ebatlarda üretilen kâselerin en gösterişlileri “Megarian Bowl” olarak isimlendirilen üzerinde çeşitli kabartma bezemelerin yer aldığı kalıp yapımı kâselerdir². Antik çağ boyunca elde, çarkta ve kalıpta yapılan kâselerin yapımında taş, pişmiş toprak, cam vd. malzemeler kullanılmıştır. Günlük yaşamda evlerde içki ve yemek kabı olarak kullanılan bu kaplar, daha sonraları mezarlara ölü hediyesi olarak ta bırakılmışlardır. Bunlar olasılıkla ölen kişinin hayatında kullanmış olduğu kaplardır.

1 Katalog no.lu pişmiş toprak kâsenin ağız kısmı içe kıvrık yapılmıştır. Erken Hellenistik Dönem’de bu tip örnekler, formları gergin görümlü, gövdeleri derin, yüksek kaideli ve şişkin gövde profillidirler. Daha sonra ki dönemlerde şişkin gövde profili ortadan kalkar³. Siyah astarlı üretilen kâselerin Atina kökenli, daha sonra üretilen parlak kırmızı astarlıların ise Bergama üretimi olduğu bilinmektedir⁴.

1 Katalog no.lu pişmiş toprak kâsenin benzerlerine Tarsus⁵, Kıbrıs⁶, Tarentum⁷, Atina⁸, Korinth⁹, Samothrace¹⁰, Knossos¹¹, Bergama¹² ve Metropolis¹³

¹ Edwards 1975, 29.

² Thompson 1934, 451; Edwards 1975, 88.

³ Gürler 2003, 10.

⁴ Thompson 1934, 435; Schäfer 1968, 38.

⁵ Jones 1950, 155–156, Levha:178.

⁶ Westholm 1956, 56, Levha:21/2–6.

⁷ Hempel 2001, 168, Levha: 26.

⁸ Thompson 1934, 435 Levha: 4/A20.

⁹ Edwards 1975, 31, Levha:2.

¹⁰ Dusenbery 1998, 201, Mezar No: S.130 Eser No: 4.

¹¹ Eiring 2001, 98–99 Levha:3,3.

¹² Schäfer 1968, 38, Levha: 4.

¹³ Gürler 2003, 10, Levha: 9.

buluntularında rastlanır. İçe kıvrık ağız kenarı, şişkin gövde ve düz tondo profilli örnekler, 1 Katalog no.lu pişmiş toprak kâsenin M.Ö. 3. yy.ın ilk yarısına tarihlenmesini sağlar. Cidarının kalın, gövdenin içinin ve dışının siyah ve kahverengi astarla kaplı olması ilk bakışta eserin ithal edildiği olasılığını akla getirir.

Ancak mezar buluntuları içerisinde verdiğimiz tarihe en yakın buluntular, 2 ve 3 katalog no.lu unguentariumlar ve 28 katalog no.lu altın küpedir. 2 ve 3 katalog no.lu unguentariumların üretimiyle, 1 katalog no.lu kâsenin üretimi arasındaki tarih farkı, büyük bir olasılıkla kullanımdan kaynaklanmaktadır. Kâse, küpeyle birlikte tümülüs mezarının ilk sahibinin hayattayken kullandığı eşyaları içinde yer almış olabilir. Cenaze töreninde ise daha çok ölü yakınları ve dostları yeni üretilen unguentariumları mezar hediyesi olarak bırakmışlardır.

5.2 Amphora

23 katalog no.lu eser pişmiş toprak amphoradır ve bu mezarda urne kabı olarak kullanılmıştır. Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde açılan mezarların bir kısmında da bulunan ve yakılan cesedin küllerinin konulduğu kapların bazılarında kemik parçalarına rastlanmıştır¹⁴. Bu kaplar pişmiş toprak, taş veya tunçtan farklı boy ve ebatlarda yapılmışlardır. Bu urne kaplarının üzerlerinde bazen palmet, gül ve yaprak gibi bezeklerle çevrilmiş yazıt yeri bulunan örneklerin yanında, hiçbir bezeği olmayan örneklerde yer alır.

Kremasyon ölü gömme geleneği ilk olarak Neolitik Dönem'de görülmeye başlanır. Troia, Beşiktepe, Panaztepe, ve Müskebi Nekropollerinde ele geçen bulgular, Batı Anadolu'da M.Ö. 2. binde kremasyon geleneğinin olduğu bilinmektedir¹⁵. Geometrik, Arkaik ve Klasik Dönemlerde de kremasyon geleneği görülür¹⁶. Hellenistik Dönem'de yeni kap tiplerinin urne kabı olarak kullanıldığı görülür. Bunlara örnek olarak boya işlemeli, silindirik kapaklı kaplar verilebilir. Bazı kremasyon kalıntılarının içerisinde altından varaklar bulunmuş, bunlar üzerinde

¹⁴ Kuzey Nekropolü'nde Müze Müdürlüğü tarafından yapılan kazılarda Musevi bir aileye ait beşik çatılı anıt mezarın içinde de yakılmış kemiklerin konulduğu urne kaplarına rastlanmıştır.

¹⁵ Akyurt 1998, 7-31.

¹⁶ Boardman 1971, 51.

cesedi yakma işlemlerine ilişkin sahneler yer alırdı ve olasılıkla bu varaklar *prothesis* boyunca ölüyü süslerdi, ancak bunlar kremasyondan hemen önce çıkartılırdı¹⁷.

Ölü gömme sahnelerin yer aldığı bezemeler, kapların bir kısmının iç cephesinde veya dış cephesinde korunmuştur. Yeni doğanlar ve küçük çocukların özellikle amphoranın yaygınca görüldüğü çok değişik tiplerde pişmiş toprak kaplar içine gömülürdü. Çocuklar için kremasyon tekniğinin uygulandığı örnekler de bulunurdu¹⁸.

23 katalog no.lu amphora'nın ağız kısmında bir kapağın oturması için geçki yuvasının yapılmış olması, bunun kapaklı olduğunun bir kanıtıdır. Ancak kazı çalışmaları sırasında kapağa ilişkin bir buluntuya rastlanmamıştır. Amphora, mezar girişinin solundaki klinenin altında yatık vaziyette bulunmuştur. Eserin keskin metalik formu Geç Hellenistik- Erken Roma Dönemi'ne (M.Ö. 1. yy-M.S. 1. yy. ilk çeyreği) tarihlenen amphoralarla benzerdir¹⁹. Boyun kısmı kazıma yivli ve omuzdan kulplu olan eser, yerel üretim olmalıdır²⁰. Amphoranın içi boşaltılmış ve içerisinden küçük çocuk kemikleri çıkmıştır. Kemikler haricinde herhangi bir buluntu izine rastlanmamıştır.

23 katalog no.lu amphora'nın bir benzeri Denizli Müze Müdürlüğü tarafından Denizli'nin Acıpayam ilçesinde yapılan kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur. Şu anda Hierapolis Arkeoloji Müzesi B Salonunda sergilenen K805-E475 envanter numaralı eserin ağız ve boynun bir kısmı eksiktir. Örnekten de anlaşılacağı gibi 23 katalog no.lu amphora yerel üründür.

5.3 Bardak

Cam üretimi Hellenistik Dönem'in sonlarında artmaya başlamış, Erken Roma Dönemi'nden itibaren ise camın maliyetinin ucuzlamasıyla, cam üretiminin yaygınlaştığı görülmüştür. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, Roma İmparatoru Augustus ile başlayan doğu seferleri ve ticaretidir. Bu seferlerle birlikte Hellenistik Dönem'in en ünlü üretim merkezleri Suriye ve Mısır kentleriyle kurulan yakın

¹⁷ Boardman 1971, 163.

¹⁸ Boardman 1971, 164.

¹⁹ Charleston 1955, 30–31, Fig.44.

²⁰ Ferrero 1993, 181. Kırmızı mika hamurlu olan bu kaplar, Hierapolis kazılarında bol miktarda ele geçmiştir.

diyalog sonucu, bütün Roma Dünyası'nda camın kullanım alanı ve çeşitliliği hızla artmıştır²¹.

27 katalog no.lu cam bardağı Ising, form 35'de değerlendirir ve bu formu alçak kaide üzerine, yüksek konik şekilli büyük bardaklar olarak tanımlar²². Cam bardakların yüksekliği 11cm-23cm arasında değişir. Bu tip form örneklerine tüm Akdeniz Bölgesi'nde, birçok kentte M.S. 1. yy.da yaygın olarak rastlanmaktadır²³.

27 katalog no.lu cam bardağın benzerlerinden birisi, Kıbrıs örneğidir²⁴. 27 katalog no.lu cam bardağın yüksekliği ile Kıbrıs örneğinin yüksekliği 9.3cm.dir. Renksiz bir hamur özelliği gösteren Kıbrıs örneği, yanardöner cam özelliğindedir. Bardağın gövdesi üzerinde şekillendirmeden kaynaklanan altı adet içe çöküntü vardır²⁵. 27 katalog no.lu cam bardağın gövdesinde dört adet içe çöküntü yer alır. 27 katalog no.lu cam bardağın bir diğer örneği Hermitage Koleksiyonu'nunda yer alan 307 katalog no.lu cam bardak yine bir Kıbrıs buluntusudur²⁶. Bu iki cam bardak örneği M.S. 1. yy.ın ortalarına tarihlenmektedirler.

27 katalog no.lu cam bardak da 24, 25 ve 26 katalog no.lu cam unguentariumlar, 22 katalog no.lu kandil ve 15, 16, 17, 18 ve 19 katalog no.lu pişmiş toprak unguentariumlar ile birlikte M.S. 1. yy.ın ortalarına tarihlenmektedir.

5.4 Küpeler

Günlük yaşamda sevilerek kullanılan takılar, ölümden sonra da sahibinin kullanması amacıyla, kişiyle beraber gömülmüştür. Daha çok kadınlar tarafından kullanılan mücevheratın kullanım amaçları çeşitlidir. Hiç şüphesiz kullanım amaçlarının başında güzel ve sağlıklı görünmenin bir simgesi olarak karşımıza çıkar. Bunun yanında takıyı kullananın sosyal statüsünü göstermek amacıyla ve kötülüğe karşı koruyucu dinsel sembol olarak ta kullanıldığını görmekteyiz. Takılar günümüzde olduğu gibi antik çağda da doğum günlerinde, evlilik törenlerinde hediye olarak verilmesinin yanında dini seremonilerde de kullanılmıştır.

²¹ Lightfoot 1992, 5.

²² Ising 1957, 49.

²³ Ising 1957, 49.

²⁴ Westholm 1956, 145, Çizim:45/13.

²⁵ Westholm 1956, 145.

²⁶ Kunina 1997, 197.

Anadolu'da takı geleneği oldukça eskiye gitmektedir. Kazı buluntuları, Paleolitik Dönem'den itibaren kadınların takı kullandıklarını göstermiştir. Hacılar'da kadınlara ait mezarlarda ele geçen boncuklardan yapılmış kolyeler, Aşıklı'da ölümlerin bazılarının boynunda görülen basit kolyeler, bu geleneğin ne kadar eskiye gittiğini gösterir. Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait az sayıda ele geçen takılardan küpe olarak tanımlayabileceğimiz bir süs eşyasının bulunmayışı dikkat çekicidir. İlk Tunç Çağı'nda ortaya çıkarılan küpe sayısı da sınırlıdır. Truva, Alacahöyük, Eskiypar²⁷ gibi merkezlerde bulunan altın süs eşyaları arasında çok az sayıda küpe yer almaktadır ki bu durum takip eden dönemlerde de devam etmektedir. Klasik Çağ sonunda, özellikle de Anadolu ve Doğusundaki yerleşmelerde küpe üretiminde belirgin bir artış görülür. Bu dönemden itibaren, daha önce çoğunlukla bronz ve gümüşten yapılan küpelerin, altına dönüşerek süsleme çeşitliliğinde de artış olduğu görülmektedir.

Hierapolis Kuzey Nekropol'ünde yeni bulunmuş tümülüs mezarda ele geçen eserler içinde nadide olan bir çift altın küpe, oldukça etkileyici yapım tekniği ve işçiliği ile dikkat çekicidir. 28 Katalog no.lu altın küpe üzerinde yer alan dağ keçisi ya da antilop başıyla oldukça etkileyici bir görünüme sahiptir. Antilop ya da dağ keçisi başı yanında aslan²⁸, boğa²⁹ ve at³⁰ başları da Hellenistik Dönem'de sıkça işlenen diğer hayvan başları arasında yer alır³¹. Çeşitli hayvan başları ile süslü altın küpeler, Akdeniz Havzası'nda yer alan birçok antik kentte karşımıza çıksa da Mısır'da yapılan kazılarda bu tipte süslemeye sahip olan çok sayıda örnekler bulunmuştur³². Küpeler haricinde diğer takılar arasında yer alan kolye ve bileziklerin uç kısmında da yine hayvan başlı bu figürlere sıkça rastlamaktayız. Yaygın görüş bu tipteki küpelerin genel olarak Büyük İskender'in Doğu Seferinden sonra ortaya çıktığı ve üretimlerine M.Ö. 3. yy. başlarına kadar devam edildiğidir³³. Ancak bu

²⁷ Işık 1999, 62.

²⁸ Ergil 1983, 25–26, Kat. No 27–31; Anlağan 2002, 76 -77, Kat. No.1- 2; Hoffman 1965, 106, Fig. 25–26.

²⁹ Pfrommer 2001, 29, Fig. 22c.

³⁰ Anlağan 2002, 78, Kat. No.3.

³¹ Hayvan başlı küpelerin yanı sıra insan başı betimli küpeler de bulunmuştur. İnsan başlı küpeler için bkz. Bingöl 1999, 64, 66, Kat. No. 33, 36.

³² Pfrommer 2001, 4–5, 29.

³³ Hoffman 1965, 107.

tipte yapılan küpelerin M.Ö. 2. yy. başına tarihlenen örnekleri de mevcuttur³⁴. Anadolu’da yapılan arkeolojik kazılarda genellikle mezar buluntusu olarak ele geçen hayvan başlı küpeler bir kontekst içinde yer almadığından bu eserlere kesin bir tarih verilememektedir.

28 Katalog no.da yer alan yaban keçisi başlı küpelerin benzerlerini bulmak amacıyla yaptığımız katalog taraması çalışmalarında Anadolu’da ve diğer merkezlerde bulunan bu tipteki küpelerin özellikle M.Ö. 4. yy. sonundan itibaren başlayarak M.Ö. 2. yy.ın erken safhasına kadar tarihlendirildiği görülmüştür³⁵. Hierapolis Kuzey Nekropolü’nde sürdürülen kazılar sırasında ortaya çıkarılan tümülüs mezarda ele geçen buluntular arasında yer alan dağ keçisi ya da antilop başıyla süslenen altın küpe, yapım tekniği ve ince işçiliğiyle oldukça dikkat çekicidir. Özellikle hayvan başıyla oluşturulup değerli taşlarla süslenen bu tipteki örnekler, taşsız örneklere göre biraz daha geç bir tarihte yapılmış olmalıdır. Mezardaki pişmiş toprak buluntular da göz önüne alınarak 28 ve 29 katalog no.lu küpeler M.Ö. 3.yy.a tarihlenebilir.

5.5 Sikkeler

Tümülüs mezarın içerisinde iki adet bronz sikke ele geçirilmiştir. Sikkelerin temizliği yapılmış ve mezardan çıkarılan 15, 16, 17, 18 ve 19 katalog no.lu bulbous formlu pişmiş toprak unguentariumlar, 24, 25 ve 26 katalog no.lu bulbous formlu cam unguentariumlar, 22 katalog no.lu kandil, 27 katalog no.lu cam bardakla birlikte konteks buluntu grubu oluşturduğu anlaşılmıştır.

30 katalog no.lu 16851 müze envanter numaralı bronz sikkenin ön yüzünde, İmparator Augustus’un başı sağa, “ΣΕΒΑΣΤΟΣ” yazısı yer alır. Arka yüzünde, uzun khitonlu Apollon Kitharados ayakta sola, sol elinde lyre, sağ elinde plectrum tutar. Sikke İmparator Augustus Dönemine (M.Ö. 27-M.S. 14) tarihlenmektedir³⁶.

31 katalog no.lu 16852 müze envanter numaralı bronz sikkenin ön yüzünde, Claudius’un defne çelenkli başı sağa, “ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ” yazısı yer alır. Arka yüzünde, Uzun khitonlu Apollon Kitharados ayakta sağa, sol elinde lyre, sağda

³⁴ Pfrommer 2001, 5, Fig. 5a.

³⁵ Hoffmann 1965, 106–107; Anlağan 2002, 76–78; ; Pfrommer 1990, 354,358; Pfrommer 2001, 5; Bingöl 1999, 64–65; Westholm 1956, 119; Türe 2002, 106.

³⁶ SNG 1982, No:450

plectrum. Sol boşlukta “Μ ΣΥΙΛΛΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΣ ΓΡΑ” yazısı bulunmaktadır. Sikke İmparator Claudius Dönemine (M.Ö. 27-M.S. 14) tarihlenmektedir³⁷.

³⁷ SNG 1982, No:453

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Phrygia Bölgesi sınırları içinde yer alan Hierapolis Antik Kenti, Batı Anadolu'nun en büyük nekropol alanlarından birine sahiptir. 2001 yılında Denizli Müze Müdürlüğü tarafından yapılan kazılarda Kuzey Nekropolü'nde açığa çıkarılan 159D no.lu tümülüs, soyulmamış olması itibariyle ayrı bir öneme sahiptir. Henüz numara verilmeyen tümülüs, Hierapolis'teki gömü geleneği ve kentin kuruluş tarihiyle ilgili önemli ipuçlarına ulaşmamızı sağlamıştır.

159D no.lu tümülüs kazısında bulunan urne kabı ve mezar odasında girişin karşısındaki klineye yatırılmış son gömüyle ilgili iskeletin üzerinde görülen yanma izleri, Hierapolis Antik Kenti'nde kremasyon geleneğinin uygulandığını göstermektedir. Yine 2001 yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü tarafından kazılan, üzerindeki yedi kollu şamdandan dolayı "Yahudi Mezarı" olarak isimlendirilen 163D numaralı beşik çatılı tapınak mezarda da urne kapları ve klineler üzerine yatırılmış olan iskeletler üzerinde de yanma izleri tespit edilmiştir. Bu iki soyulmamış mezar Hierapolis Nekropolü'nde hem normal, hem de kremasyon gömü geleneğinin varlığını belgeleriyle ortaya koymaktadır.

Yeni ortaya çıkarılan 159D no.lu tümülüs, kentin Hellenistik kuruluşuyla da ilgili bazı problemleri aydınlatmaktadır. Son zamanlara kadar bu kuruluş, M.Ö. 190 yılında yapılan Magnesia Savaşı ve arkasından iki yıl sonra imzalanan Apameia Barışı'yla (M.Ö.188) birlikte bölge yönetimini ele geçiren Bergama Krallığı zamanına dayandırılmıştır¹. Bundan dolayı da Bergama'nın efsanevi kurucusu Telephos'un karısı Amazonlar Kraliçesi Hiera adına kurulduğu görüşü ağır basmıştır. Özellikle kentte yer alan mimari yapıtların, örneğin U planlı mezarlar, süslemeler ve yontu sanatında görülen Bergama etkisinden dolayı bu bağa dayandırılmış olmalıdır.

Ancak aynı alanda Lykos Vadisi'nde yer alan Laodikeia Antik Kenti'nin Hellenistik safhası M.Ö. 3. yy.da Seleukos Hanedanlığı'nca kurulmuştur. Sıcak şifalı suları ve her şeyden önce Hades Ülkesi'ne geçiş olan Plutonium Mağarası'nın Hierapolis'de olması, en azından kuruluşun Laodikeia ile birlikte olacağını ortaya koymaktadır. Nitekim Hierapolis Kazısı yayınlarında da bu kuruluş plutonium ve

¹ Ronchetta 1987a, 31.

tiyatrodaki yer alan boy adlarına göre M.Ö. 2. yy. öncesine dayandırılmıştır². Ancak bu görüşlerle ilgili olarak somut belgeler ortaya konamamıştı.

Kuzey Nekropolü'nde yeni çıkarılan ve 159 numaralı üç basamaklı anıt mezarın altında yer alan 159D no.lu tümülüs buluntularının, M.Ö. 3. yy.ın ilk yarısına kadar inmesi, kuruluşun Seleukos Hanedanlığı tarafından Laodikeia ile birlikte olduğunu göstermektedir. Ayrıca buluntuların kentte yaygın olan anıtsal bir tümülüsde ele geçmesi, en azından MÖ. 3. yy.da bir kent varlığına sahip olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Antik Kentte Plutonium Mağarası alanında Kybele tapınımının Frigler zamanından itibaren varlığı bilinmektedir³. Burası yörede yaşayan halk tarafından kutsal bir alan olarak görülmüş ve bu kutsallık Geç Antik Çağ sonuna (M.S. 6. yy.) kadar devam etmiştir⁴.

Bu mezarda yer alan niş kentte yaygın bir inanış olan Ana Tanrıça Kybele'yle ilişkili olabilir. Tezimize konu olan 159D no.lu tümülüsün girişinin karşısındaki duvarda yer alan dikdörtgen niş (loculus) Kybele inancını ve hediyelerin koyulması gibi iki amaca hizmet etmiş olmalıdır.

Hierapolis Nekropolü'nde bu tip tümülüsler aile mezarları olup, sürekli olarak kullanılmışlardır⁵. Bazen mezarlar başkalarına devredilmiştir. Mezarın başka birine devredilmesi daha çok bu mezarlar için gerekli olan masrafların ödenememesi şeklinde yorumlanabilir. Nekropol'deki mezarlarda bulunan yazıtları, bu mezarların korunması, bakımı, çiçeklendirilmesi ve yılın belirli zamanlarında burada yapılan törenlerin belirli kurallar çerçevesinde yapıldıklarını göstermektedir⁶.

Yeni ortaya çıkarılan 159D no.lu tümülüsde 6 iskelet tespit edilmiş ve ele geçen buluntular, M.Ö. 3. yy.ın ilk yarısından, M.S. 60 yılındaki deprem⁷ öncesine

² Ritti 1987a, 27; D'Andria 2003, 9.

³ Strabon XIII. IV-14.

⁴ Ferrero 1993, 112.

⁵ D'Andria 2003, 58; Hierapolis Nekropolü'nde yer alan tümülüsler tepesine koyulan phalluslar üremeye ilgili olarak soyun devamını ve aynı zamanda bolluk ve bereketi sembolize etmektedir. Tümülüslerde mezar bölümünün yerin altına inşa edilmesi kentteki Hades kültü ile ilişkilidir.

⁶ Ferrero 1993, 171-172; Hierapolis kutsal bir kentti ve şifalı sıcak sularının varlığı, şüphesiz kente birçok kişinin tedavi maksatlı olarak farklı yerlerden buraya gelmesini de sağlıyordu. Mezarlar sınırları belirlenmiş tapulu alan içinde yapılmak zorundaydı ve arsalar çok pahalıydı. Bu nedenle daha küçük bir alan içinde etkileyici bir tümülüs yapmak için etrafının yüksek bir kasnakla çevrilerek suni tepeliğin oluşturulması çözümü bulunmuş olmalıdır. Eğer tümülüs üzerindeki toprak yığınının etrafına yüksek bir kasnak yapılmazsa, geniş bir alana yayılacaktır. Bu zaten sıkışık olan nekropol alanında arsanın pahalı olması haricinde, yer problemi de doğuracaktır.

⁷ D'Andria 1987a, 15; Ferrero 1993, 110; Altunel 2000, 317; D'Andria 2003, 10.

kadar olan zaman dilimine tarihlenmiştir. Eserlerin gösterdiği stiller ve sikkeler, mezarın kullanımıyla ilgili olarak beş ayrı dönemi ortaya çıkarmıştır. Bunlar; 1 katalog no.lu kâse, 2 ve 3 katalog no.lu lekythos formlu unguentarium, 28 ve 29 katalog no.lu altın küpelerin yer aldığı grup, ilk kullanım olan M.Ö. 3. yy.ın ikinci yarısına tarihlenir. İkinci kullanım 4, 5, 6 ve 7 katalog no.lu şerit bezeli fusiform unguentariumların yer aldığı M.Ö. 3. yy.ın son çeyreği ile M.Ö. 2. yy.ın başına tarihlenir. Üçüncü kullanım 8, 9, 10, 11 ve 12 katalog no.lu fusiform unguentariumlar, 20 ve 21 katalog no.lu kandillerin yer aldığı grup, M.Ö. 2. yy.ın son çeyreği ile M.Ö. 1. yy.ın başına tarihlenir. Dördüncü kullanım 13 ve 14 katalog numaralı unguentariumların ve 23 katalog numaralı amphoranın yer aldığı grup, M.Ö. 1. yy.ın ikinci yarısına tarihlenmektedir. 15, 16, 17, 18 ve 19 katalog no.lu bulbous formlu pişmiş toprak unguentariumlar, 24, 25 ve 26 katalog no.lu bulbous formlu cam unguentariumlar, 22 katalog no.lu kandil, 27 katalog no.lu cam bardak ve 30, 31 katalog no.lu bronz sikkeler ise son kullanım olan M.S. 1. yüzyıl'ın ilk yarısına ve ortasına tarihlenmektedirler.

Hamur renklerine göre eserler tasniflendiğinde: 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 17, 18 ve 19 katalog no.lu unguentariumlar bej hamurlu; 2 ve 3 katalog no.lu unguentariumlar sarımtırak renk hamurlu; 1, 14, 15, 16, 20 ve 22 katalog no.lu kâse, kandil ve unguentarium devetüyü renkli hamurlu; 9 ve 21 katalog no.lu unguentarium ve kandil açık kiremit renkli hamurlu, parlak kırmızı renk astarlıdır. 23 katalog no.lu kırmızımsı mikalı hamurludur.

Şüphesiz 2001 yılında yeni açığa çıkarılan bu 159D no.lu tümülüsün, M.S. 60 yılı depremi sonunda yapılan 3 basamaklı podyumun altında kalarak gizlenmiş olmasaydı, diğer mezarlar gibi Geç Antik Çağ'a kadar kullanılacak⁸ ve bu dönemden itibaren de soyulacaktı.

Bu mezarlara bırakılan unguentariumlar, hem ölü için verilen hediye hem de mezar içinde oluşan kötü kokuların giderilmesi gibi iki amaca hizmet etmiştir. Kandiller de mezar içinin aydınlatılması gibi bir işlevselliğe ve mezara hediye olarak bırakılmaya hizmet etmiş olmalıdır. Kâse ve küpeler, olasılıkla ölen kişilerin hayatında kullandığı eserler olup, dini düşünceye göre diğer dünyada kullanması

⁸ Equini-Schneider 1972, 35; Kuzey Nekropolü'nde açılan bir mezar içerisinden çok sayıda Roma Dönemi ve Geç Antik Çağ'a tarihlenen kandiller bulunmuştur.

amacıyla ölüyle birlikte mezara konmuştur. Sikkeler ise yine dini inançlar gereği kayıkçı Kharon'a verilmek üzere mezara bırakılmıştır⁹.

159D no.lu tümülüs içinde ele geçen buluntular içinde ithal edilen eserler daha az olup bunlar; 1 katalog no.lu kâse, 9 katalog no.lu unguentarium, 20, 21 ve 22 katalog no.lu kandiller, 28 ve 29 katalog no.lu altın küpelerdir. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 ve 23 Katalog no.lu eserler Hierapolis ya da Laodikeia yerel üretimleridir. Sarımtırak ve bej renkli mikalı kil Laodikeia'da, kırmızımsı mikalı kil ise Hierapolis'te bulunmaktadır. Bu açıdan üretim yerlerini kesin Hierapolis ya da Laodikeia olarak ayırmak güçtür. İki kentin birbirine çok yakın olması ve aralarında birçok ilişkiler bulunması nedeniyle Laodikeia'da çıkarılan açık renkli kil Hierapolis'e götürülüp orada üretim yapılabilecekse, aynı şekilde kırmızımsı kilin Hierapolis'ten getirilerek Laodikeia'da da üretim yapılacağı düşünülmelidir. Bu açıdan 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 katalog no.lu unguanteriumlar, Lykos Vadisi'ne özgü yerel üretimler olmalıdır. Hierapolis'in batı yamaçlarından daha çok kırmızımsı mikalı kil çıkarıldığı kazı ekibince saptanmıştır¹⁰. Buradaki üretimlerle ilgili olarak, kazılarda seramik fırınları ve defolu ya da kırık malların atıldığı çukurlar tespit edilmiştir¹¹.

Sonuç olarak: Yeni ortaya çıkarılan 159D no.lu tümülüs buluntuları, Hierapolis Antik Kenti'nin M.Ö. 3. yy.da kent kimliğine sahip olduğunu kanıtlamıştır. Hierapolis Nekropollerinde inhumasyon gömü geleneğinin yanında, kremasyon gömü geleneğinin de varlığı bu mezarla birlikte tespit edilmiştir. Ayrıca bu mezar, Lykos Vadisi'nde bir geçiş noktasında yer alan Hierapolis'in, hem yerel seramik üretimini, hem de çeşitli Batı Anadolu merkezleri (Bergama vd.) ile denizaşırı ülkelerden (Güney İtalya) seramik ithal ettiğini ortaya koymuştur. Zaten kentteki mezar yazıtlarında da denizaşırı ülkelerle yapılan ticarete yer verilmiştir¹².

⁹ Lykos Vadisi'nde Sarayköy İlçesi Sazak Dağı'nda yer alan nekropolde Müze Müdürlüğü'nce yapılan kazılarda iskeletlerin ağzında Roma sikkesi, elinde ise Laodikeia-Hierapolis Birlik sikkeleri bulunmuştur. Ağza bırakılan sikkenin tüm antik dünyada geçerliliği olması nedeniyle kayıkçı Kharon için, eldeki sikkelerin ise lokal olması itibarıyla ölen kişinin alış veriş yapabilmesi düşüncesiyle bırakılmış olmalıdır.

¹⁰ Ferrero 1993, 181.

¹¹ D'Andria 1987b, 92.

¹² D'Andria 2003, 66–68, Res.39–40; Ferrero 1993, 111–115.

KATOLOGLAR

Mezar No	: 159D Numaralı Tümüls mezar.		
Çizim No	: 1-4.	Resim No	: 9-19.
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü.		
Buluntu Yılı	: 2001.		
Mezar Odası Ölçüleri	: İçten içe 2.62x2.64m.		
Yükseklik	: İç 2.22m.		
Kapı	: 1.05x0.70m.		
Kapı Kapak Taşı	: 1.33x0.90x0.18m.		
Kline Uzunlukları	: Duvardan duvara, giriş karşısı 2.62, iki yanlarda 1.77'şer m.		
Kline Genişlikleri	: Giriş sağ:0.60m., giriş sol:0.64m., giriş karşı:0.85m.		
Kline Yüksekliği	: 0.58m.		
Kline Kalınlığı	: 0.23m.		
Dromos Ölçüleri	: 1.10x1.30m.		
Dromos Yüksekliği	: 2.30m.		

Tümüls mezar, güney-kuzey yönünde doğal toprak içine kesilmiş traverten bloklardan inşa edilmiştir. Giriş güney taraftaki dromos ile sağlanmaktadır. Dromos duvarlarının üst kısmından itibaren mezarın üzerine daha sonra 159 numaralı üzerine lahitler yerleştirilen 3 basamaklı podyumun altında kalmıştır. Altta kalan Tümüls mezarın dromos ve tonozun yan taraflarına küçük taş dolgular yapılarak, üstteki mezar evin podyum alanı düzeltilmiştir.

Altta kalan Tümüls mezara kısa dromostan sonra mezar odasına geçilmektedir. Mezar odasının kapısı dikdörtgen travertenden yapılmış bir kapak taşı ile kapatılmıştır. Girişin karşısında ve iki yanda olmak üzere, üç adet kline yer alır. Klineler duvarlara yaslanmış olup, klineleri ayakta tutabilmek amacıyla, altlara destek taşları konmuştur. Mezar odasının mevcut tabanında toprak olup, daha altta olabilecek taban döşemesinin durumu bilinmemektedir. Mezar odasının üst örtüsü ise tonozdur. Tonozu oluşturan bloklar uzunlamasına yerleştirilerek yarım daire tonoz kavsi meydana getirilmiştir. En üst ortada yer alan blok aynı zamanda kilit taşı olarak yerleştirilmiştir. Mezar odası içinde girişin karşısındaki klinenin üzerinde duvar içinde dikdörtgen (0.44x0.30m, derinlik 0.14m.) bir niş yer alır.

Katalog No	: 1.
Eser Adı	: Ağız İçe Dönük Kâse.
Çizim No	: 5. Resim No : 20.
Müze Envanter No	: 2001/36.
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak.
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001.
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 4.2cm
Ağız Çapı	: 7.9cm
Derinlik	: 3.2cm.
Kaide Çapı	: 5.1cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.8cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Az mika katkılı devetüyü renkli hamurlu.
Astar	: Dış kısım parlak ince siyah astarlı olup, kaideye doğru renk kahverengiye dönüşür. İç kısımda ağız kenarı kahverengi astarlı olup, bu tondoya doğru parlak siyaha dönüşür. Astar yoğun şekilde dökülmüş ve yüzeyinde kalker oluşumları vardır.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Ağız kenarında ve tondo üzerinde kırıklıklar vardır. İçe dönük ağız kenarlı, basık yarım küre gövdeli, ters dor ekhinus'u şeklinde kaidelidir. Gövde altından kaideye geçiş, keskin profillidir.
Dönemi	: M.Ö. 3. yy.ın ilk yarısı.

Katalog No	: 2.		
Eser Adı	: Unguentarium		
Çizim No	: 6, 32, 40.	Resim No	: 21–24, 26.
Envanter No	: 2001/11.		
Yapıldığı Madde	: Pişmiş toprak		
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.		
Buluntu Yılı	: 2001.		
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.		
<u>Ölçüler</u>			
Yükseklik	: 15.2cm.		
Gövde Genişliği	: 5.8cm.		
Derinlik	: 10.9cm.		
Ağız Çapı	: 2cm.		
Kaide Çapı	: 2.8cm.		
Kaide Yüksekliği	: 0.4cm.		
<u>Özellikler</u>			
Hamur	: Sarımtırak hamur içine az miktarda kireç, mika ve kum katkılıdır.		
Astar	: Kırmızımsı kahverengi astarlıdır. Ancak boyun üzerinde yer yer astar kahverengine dönüşmüştür. Boyun ve gövde üzerinde dökülmeler görülmektedir.		
Fırınlama	: Orta		
Yapım Tekniği	: Çark yapımı		
Tanım	: Sağlam olan eser, dışa taşkın ve aşağıya sarkık dudaklıdır. Ağız ve omuz kısımlarında genişleyen, ortada içbükey yaparak daralan uzun boyunludur. Omuzdan hafif dirsek yaparak iç formlu gövdeye geçilmiştir. Alçak kaide boyunlu ve tabanı içbükey olan disk kaidelidir. Omuz üzerinde applike olarak yapılmış birer adet simetrik yalancı süs tutamağı bulunmaktadır.		
Dönemi	: M.Ö. 3. yy.ın ikinci yarısı.		

Katalog No	: 3
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 7, 32, 40.
Resim No	: 21-23, 25.
Envanter No	: 2001/ 14
Yapıldığı Madde	: Pişmiş toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 18cm.
Gövde Genişliği	: 6.9cm.
Ağız Çapı	: 1.8cm.
Derinlik	: 14.3cm.
Kaide Çapı	: 3.2cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.5cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Sarımtırak hamur içinde az miktarda kireç, mika ve kum katkılıdır.
Astar	: Kahverengi astarlıdır. Ancak fırınlama sırasında, boyun ve gövde üzerinde yer yer astar koyu kahverengine dönüşmüştür. Parlak pürüzsüz bir yüzeye sahiptir. Boyun ve gövde üzerinde dökülmeler görülür.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Boyun ortasından yapıştırılan eserde, küçük bir parça eksiktir. Omuz üzerine applike edilmiş yalancı kulplardan birisi kırıktır. Dışa taşkın ve aşağıya sarkık ağızlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında genişleyen, ortada içbükey daralan uzun boyunludur. Omuzdan hafif dirsek yaparak iç formu gövdeye geçilmiştir. Alçak kaide boyunlu ve yan kısmı içbükey profilli

olan disk kaidelidir. Omuz üzerinde aplike olarak yapılmış birer adet simetrik yalancı süs tutamağı bulunmaktadır.

Dönemi

: M.Ö. 3. yy.ın ikinci yarısı.

Katalog No	: 4
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 8, 33, 40.
Resim No	: 21–22, 27–28.
Envanter No	: 2001/23
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 26.6cm.
Gövde Genişliği	: 9cm.
Ağız Çapı	: 2.7cm.
Derinlik	: 20.3cm.
Kaide Çapı	: 4.3cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.9cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika ve ince kum katkılı, bej hamurludur.
Astar	: Bej renkli ince astarlıdır. Hafif pürüzlü ve mat yüzeylidir. Boyundan omuza geçişte mat siyah şerit bezeme izleri görölmektedir.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Sağlam olan eser, ters Dor ekhinusu şeklinde aşağıya dönük ve sarkık ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında genişleyen, ortada içbükey daralan uzun boyunlu, alttan ve üstten uzatılmış şişkin oval gövdelidir. Orta yükseklikte kaide boyunlu, ters Dor başlığı şeklinde ve tabanı düz kaidelidir. Gövde üzerinde dokuz adet ince sığ yivler yapılmıştır. Eserin üzerinde kireç tabakası oluşmuştur.
Dönemi	: M.Ö. 3. yy.ın son çeyreği -M.Ö. 2. yy.ın başı

Katalog No	: 5
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 9, 33, 40.
Resim No	: 21–22, 27, 29
Müze Envanter No	: 2001/ 24
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 19cm. (Var olan)
Gövde Genişliği	: 8.7cm.
Ağız Çapı	: -
Derinlik	: 13.6cm. (Var olan)
Kaide Çapı	: 4.3cm.
Kaide Yüksekliği	: 1cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika ve ince kum katkılı, açık bej hamurludur.
Astar	: Açık bej renkli ince astarlıdır. Hafif pürüzlü, mat bir yüzeye sahiptir. Boyundan omuza geçişte ve gövde üzerinde, çoğu dökülmüş olan mat siyah ve turuncu şerit bezemeler görülmektedir.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Boyunda ki kırığın üzeri eksiktir. Alttan ve üstten uzatılmış şişkin oval gövdelidir. Orta yükseklikte kaide boyunlu, iki kademeli ekhinusu olan ters Dor başlığı görünüşlü ve tabanı düz kaidelidir.
Dönemi	: M.Ö. 3. yy.ın son çeyreği -M.Ö. 2. yy.ın başı

Katalog No	: 6
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 10, 33, 40.
Resim No	: 21–22, 27, 30.
Müze Envanter No	: 2001/ 13
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 25.7cm.
Gövde Genişliği	: 9.1cm.
Ağız Çapı	: 2.3cm
Derinlik	: 20.4cm.
Kaide Çapı	: 4cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.7cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika ve ince kum katkılı, bej hamurludur.
Astar	: Bej renkli ince astarlıdır. Hafif pürüzlü, mat bir yüzeye sahiptir. Boyundan omuza geçişte ve gövde üzerinde, sarımtırak kahverengi bant bezeme izleri görülmekte ancak bu bant bezemeler oldukça aşınmıştır.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Sağlam olan eser, ters Dor ekhinosu şeklinde aşağıya dönük ve sarkık ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında genişleyen, ortada içbükey daralan uzun boyunlu, alttan ve üstten uzatılmış şişkin oval gövdelidir. Orta yükseklikte kaide boyunlu, iki kademeli genişleyen ve tabanı düz olan yayvan disk kaidelidir.
Dönemi	: M.Ö. 3. yy.ın son çeyreği -M.Ö. 2. yy.ın başı

Katalog No	: 7
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 11, 33, 40.
Resim No	: 21-22, 27, 31.
Müze Envanter No	: 2001/ 12
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 24.7cm.
Gövde Genişliği	: 8.6cm.
Ağız Çapı	: 2.7cm.
Derinlik	: 21.1cm.
Kaide Çapı	: 4.3cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.7cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika ve ince kum katkılı, bej hamurludur.
Astar	: Bej renkli ince astarlıdır. Hafif pürüzlü ve mat yüzeylidir. Boyundan omuza geçişte mat siyah şerit bezeme izleri görölmektedir.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Boyun kısmındaki kırık sonradan yapıştırılmıştır. Tümlenmiş olan eser, ters Dor ekhinusü şeklinde aşağıya dönük ve sarkık ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında genişleyen, ortada içbükey daralan uzun boyunlu, alttan ve üstten uzatılmış şişkin oval gövdelidir. Orta yükseklikte kaide boyunlu, disk şeklinde düz dipli kaideyle son bulmaktadır.
Dönemi	: M.Ö. 3. yy.ın son çeyreği -M.Ö. 2. yy.ın başı

Katalog No	: 8
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 12, 40.
Resim No	: 21–22, 32
Müze Envanter No	: 2001/ 32
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 24.5cm.
Gövde Genişliği	: 7.3cm.
Ağız Çapı	: 2cm.
Derinlik	: 19.4cm.
Kaide Çapı	: 3cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.7cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika ve ince kum katkılı, bej hamurludur.
Astar	: Bej renkli ince astarlı ve pürüzlü mat bir yüzeye sahiptir.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Eksiği olmayan eserde, omzunun hemen alt kısmından başlayan ve kaide boynuna kadar uzanan dikine bir çatlak vardır. Ayrıca gövde ve kaide boynu üzerinde hamurda dökülmeler görülür. Ters Dor ekhinsusu şeklinde aşağıya sarkık ve altı içe girintili ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, boyundan omuza geçişte hafif çıkıntı profilli ve iç formu gövdelidir. Uzun silindirik kaide boyunlu, tabanı düz sonlanan ters Dor başlığı şeklinde ince kaidelidir. Eser üzerinde yoğun kireç tabakası oluşmuştur.
Dönemi	: M.Ö. 2. yy.ın son çeyreği

Katalog No	: 9
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 13, 34, 40.
Resim No	: 21-22, 33-34.
Müze Envanter No	: 2001/ 8
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 21.9cm.
Gövde Genişliği	: 6.7cm
Ağız Çapı	: 2.8cm.
Derinlik	: 17cm.
Kaide Çapı	: 3.3cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.8cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Az mika, kireç ve ince kum katkılı, açık kiremit rengi hamurludur.
Astar	: Kalın koyu turuncu astarlı ve parlak pürüzsüz yüzeylidir. Astar da yer yer dökülmeler vardır.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Ağız kenarında küçük bir kırığı olan eser, ters Dor ekhinusu şeklinde aşağıya sarkık ve altı içe girintili ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında daha geniş, ortada içbükey yaparak daralan uzun boyunlu, fazla şişkin olmayan iç formu gövdeli, orta yükseklikte kaide boyunlu ve ters Dor başlığı şeklinde kaidelidir. Kaidenin tabanında işe içbükey girinti yer alır.
Dönemi	: M.Ö. 2. yy.ın son çeyreği-M.Ö. 1. yy. başı

Katalog No	: 10
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 14, 34, 40.
Resim No	: 21-22, 33, 35.
Müze Envanter No	: 2001/ 15
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 21cm.
Gövde Genişliği	: 6.7cm.
Ağız Çapı	: 2.6cm.
Derinlik	: 17.5cm.
Kaide Çapı	: 3.4cm.
Kaide Yüksekliği	: 1cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika ve ince kum katkılı, koyu bej hamurludur.
Astar	: Kahverengi, ince astarlı, mat, hafif pürüzlü yüzeysidir. Astar çoğu yerde dökülmüştür.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Ağız kenarında küçük bir kırığı olan eser, ters Dor ekhinusü şeklinde aşağıya sarkık ve altı içe girintili ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında daha geniş, ortada içbükey yaparak daralan uzun boyunlu, fazla şişkin olmayan iç formu gövdeli, orta yükseklikte kaide boyunludur. Kaide iki kademeli ekhinusü olan Dor başlığı şeklinde olup, tabanında hafif girinti vardır. Eser üzerinde kireç tabakası vardır.
Dönemi	: M.Ö. 2. yy.ın son çeyreği-M.Ö. 1. yy. başı

Katalog No	: 11
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 15, 34, 40.
Resim No	: 21-22, 33, 36.
Müze Envanter No	: 2001/ 10
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 22cm.
Gövde Genişliği	: 6.5cm.
Ağız Çapı	: 2.4cm.
Derinlik	: 18.4cm.
Kaide Çapı	: 3.5cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.9cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, kireç ve ince kum katkılı, bej hamurlu.
Astar	: Kahverengiye yakın turuncu, kalın astarlı, pürüzlü ve mat yüzeylidir. Kabın üzerinde pişirmeden kaynaklanan renk dalgalanması görülür. Astarla üzerinde yer yer dökülmeler vardır.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Ağızdan başlayıp, boynun ortasına kadar kırığı olan eser, ters Dor ekhinus şeklinde aşağıya sarkık ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında daha geniş, ortada içbükey yaparak daralan uzun boyunludur. Uzatılmış iç formu gövdeli, orta yükseklikte kaide boyunludur. Kaide ters Dor başlığı şeklinde olup, tabanı hafif içbükey yapmıştır. Eser üzerinde kireç tabakası vardır.
Dönemi	: M.Ö. 2. yy.ın son çeyreği-M.Ö. 1. yy. başı

Katalog No	: 12
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 16, 34, 40.
Resim No	: 21-22, 33, 37.
Müze Envanter No	: 2001/ 9
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 19.8cm.
Gövde Genişliği	: 5.6cm.
Ağız Çapı	: 2.5cm.
Derinlik	: 16.1cm.
Kaide Çapı	: 3.4cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.6cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, kireç ve ince kum katkılı, bej hamurlu.
Astar	: Koyu kahverengi astarlı, pürüzlü ve mat yüzeylidir. Kabın üzerinde pişirmeden kaynaklanan renk dalgalanması görülür. Astar da yer yer dökülmeler vardır.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Sağlam olan eser, dışa taşkın ve aşağıya sarkık ters Dor ekhinusu şeklinde ağız kenarlı, ince ve uzun boyunlu, uzatılmış iğ formu gövdeli, orta yükseklikte kaide boyunlu ve disk biçimli kaidelidir. Kaidenin tabanı ise ortada hafif içbükey girintilidir. Eser üzerinde kireç tabakası vardır.
Dönemi	: M.Ö. 2. yy.ın son çeyreği-M.Ö. 1. yy. başı

Katalog No	: 13
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 17, 35, 40.
Resim No	: 38
Müze Envanter No	: 2001/ 35
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 11.5cm.
Gövde Genişliği	: 6.9cm.
Ağız Çapı	: 2.5cm.
Derinlik	: 10.8cm.
Kaide Çapı	: 2.9cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.6cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, kireç ve ince kum katkılı, bej hamurlu.
Astar	: Hafif pembemsi bej astarlıdır. Pürüzlü mat bir yüzeye sahiptir.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Sağlam olan eser, dışa taşkın ve aşağı sarkık ters Dor ekhinosu şeklinde ağız kenarlıdır. Ağız ve omuz kısımlarında hafif genişleyen, ortada içbükey daralan kısa boyunlu, hafif uzatılmış küre gövdeli ve kısa kaide boyunludur. Konikal kaide tabanı düzdür. Eserin gövdesi üzerindeki hamurda yer yer dökülmeler görülmektedir.
Dönemi	: M.Ö. 1. yy.ın ortaları veya ikinci yarısı.

Katalog No	: 14
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 18, 35, 40.
Resim No	: 39
Müze Envanter No	: 2001/ 33
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 21.2cm.
Gövde Genişliği	: 7.9cm.
Ağız Çapı	: 3.2cm.
Derinlik	: 19.8cm.
Kaide Çapı	: 3.9cm.
Kaide Yüksekliği	: 1.2cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, mineral, kireç ve kum katkılı, açık devetüyü renkli hamurlu.
Astar	: Devetüyü renkli ince mat astar üzerine koyu kahverengi akıtma boyalıdır.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Sağlam olan eser, dışa çıkıktı yapan düz ağızlı, silindirik boyunlu, boyun ile omuz geçişi hafif çıkıntılı, altta daha şişkin olan uzatılmış torba gövdeli ve ters konikal kaidelidir. Kaidenin tabanı kenarlarda girintili ancak ortada şişkin olarak sonlanmaktadır. Eser üzerinde kireç tabakası oluşmuştur.
Dönemi	: M.Ö. 1. yy.ın ikinci yarısı

Katalog No	: 15
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 19, 36, 40.
Resim No	: 40-41.
Müze Envanter No	: 2001/ 16
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 12.3cm.
Gövde Genişliği	: 5.1cm.
Ağız Çapı	: 2.5cm.
Derinlik	: 12cm.
Dip Çapı	: 2.3cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, kireç ve ince kum katkılı, devetüyü renkli hamurlu.
Astar	: Açık devetüyü renkli, ince astarlı, Ağız kısmından boynun ortasına uzanan koyu kahverengi akıtma boya izi vardır.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Sağlam olan eser, çıkıntılı Dor ekhinusu ağız kenarlı, silindirik boyunlu, uzatılmış torba gövdeli ve ortası içe girinti yapan düz diplidir. Gövde üzerinde yer yer kireç tabakası vardır.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ilk yarısı

Katalog No	: 16
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 20, 36, 40.
Resim No	: 40, 42.
Müze Envanter No	: 2001/ 34
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 14.9cm.
Gövde Genişliği	: 7cm.
Ağız Çapı	: 3.2cm.
Derinlik	: 14.4cm.
Dip Çapı	: 3.5cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, mineral, kireç ve ince kum katkılı, devetüyü renkli hamurlu.
Astar	: Ağız kenarında ve içinde görülen astar izlerinden koyu devetüyü renkli ince astarlı olduğu anlaşılmaktadır. Astar bütün kap yüzeyinden dökülmüştür.
Fırınlama	: Orta
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Sağlam olan eser, çıkıntılı Dor ekhinuslu ağız kenarlı, silindirik boyunlu, uzatılmış torba gövdeli ve ortası içe girinti yapan düz diplidir. Gövde üzerinde yer yer kireç tabakası vardır.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ilk yarısı.

Katalog No	: 17
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 21, 37, 40.
Resim No	: 40, 43.
Müze Envanter No	: 2001/ 18
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 12.5cm.
Gövde Genişliği	: 6.3cm.
Ağız Çapı	: 2.8cm.
Derinlik	: 12.2cm.
Dip Çapı	: 2.9cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, kireç ve ince kum katkılı, koyu bej hamurlu.
Astar	: Koyu bej, ince astarlıdır. Dış yüzeyde ağız kenarından boynun yarısına kadar ve iç yüzeyde ağız kenarının hemen altına kadar koyu kahverengi-kırmızı akıtma boya izleri görülmemektedir.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Ağız kenarında ki küçük kırıklar haricinde eser tamdır. Çıkıntılı Dor ekhinusu şeklinde ağız kenarlı, silindirik boyunlu, uzatılmış torba gövdeli ve düz diplidir.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ortaları.

Katalog No	: 18
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 22, 37, 40.
Resim No	: 40, 44.
Müze Envanter No	: 2001/ 17
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 12.5cm.
Gövde Genişliği	: 6.3cm.
Ağız Çapı	: 2.8cm.
Derinlik	: 12.1cm.
Dip Çapı	: 2.9cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, kireç ve ince kum katkılı, koyu bej hamurlu.
Astar	: Koyu bej ince astarlıdır. Astarla gövde üzerinde yer yer koyulaşma görülür.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Ağız kenarında ve gövde üzerinde üç çatlağın birleştiği yerde, küçük kırıklıklar görülmektedir. Çıkıntılı Dor ekhinusu şeklinde ağız kenarlı, silindirik boyunlu, uzatılmış torba gövdeli ve düz diplidir.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ortaları.

Katalog No	: 19
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 23, 37, 40.
Resim No	: 40, 45.
Müze Envanter No	: 2001/ 25
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 12.1cm.
Gövde Genişliği	: 5.3cm.
Ağız Çapı	: 2.3cm.
Derinlik	: 11.8cm.
Dip Çapı	: 2.8cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Mika, kireç ve ince kum katkılı, koyu bej renk hamurlu.
Astar	: Turuncu renkli, ince astarlıdır. Dış yüzeyde ağız kenarından boynun yarısına kadar ve iç yüzeyde ağız kenarının hemen altına kadar koyu kahverengi-kırmızı akıtma boya izleri görülmemektedir.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Çark yapımı
Tanım	: Ağız ve boynun kırılmış parçalarının yapıştırılmasıyla tümelenmiştir. Çıkıntılı Dor ekhinusu şeklinde ağız kenarlı, silindirik uzun boyunlu, uzatılmış torba gövdelidir. Dip hafif içe girintilidir.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ortaları.

Katalog No : 20
 Eser Adı : Kandil
 Çizim No : 24, 38.
 Resim No : 46-47.
 Müze Envanter No : 2001/ 19
 Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak
 Buluntu Yeri : Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar
 kontekst buluntu.

Buluntu Yılı : 2001
 Bulunduğu Müze : Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.

Ölçüler

Yükseklik : 2.6cm.
 Genişliği : 7.5cm.
 Uzunluk : 9.1cm.
 Fitol Delığı Çapı : 1.3cm.
 Discus Çapı : 4.9cm.
 Discus Delığı Çapı : 1.3cm.
 Kulp : -
 Kaide Çapı : 4 m.
 Kaide Yüksekliğı : 0.1cm.

Özellikler

Hamur : Mika, mineral ve az kireç katkılı, açık devetüyü renkli hamurlu.
 Astar : Siyah mat astarlıdır. Üzerinde yoğun kireç tabakası görülür. Astar bazı bölümlerde yer yer dökülmüştür.
 Fırınlama : Orta
 Yapım Tekniğı : Kalıp
 Tanım : Arka da yer alan tutamak kopmuştur. Sağlam olan discus daha sonra kırılmış olup, etrafını bir adet konsantrik daire çevirir. Yuvarlak gövde fitil delığı tarafında uzatılmıştır. Dışa çıkık burunlu, etrafı halka şeklinde olan fitil delığıne sahiptir. Gövdenin iki yanında askı çıkıntıları yer alır. Altta ince

kaidenin ortası hafifçe ie girinti yapar. Omuzda, askı çıkıntılarının kulp tarafında ikişer, burun tarafında dörder adet olmak üzere, toplam oniki adet dört yapraklı rozet yapılmıştır. Eser üzerinde yoğun kireçlenme oluşmuştur.

Dönemi

: M.Ö. 2. yy. son çeyreği, M.Ö. 1. yy. başı.

Katalog No	: 21
Eser Adı	: Kandil
Çizim No	: 25, 38.
Resim No	: 48-49.
Müze Envanter No	: 2001/ 37
Yapıldığı Madde	: Pişmiş Toprak
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 2.3cm.
Genişliği	: 6.6cm.
Uzunluk	: 9cm.
Fitil Deliği Çapı	: 1.3cm.
Discus Çapı	: 3.4cm.
Discus Deliği Çapı	: 0.7cm.
Kulp	: Yükseklik: 3.4cm., Uzunluk: 2.5cm., Genişliği: 1cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Açık kiremit renkli hamurlu.
Astar	: Parlak kırmızı kiremit renkli, kalın astarlı.
Fırınlama	: İyi
Yapım Tekniği	: Kalıp
Tanım	: Sağlam olan eserin, yuvarlak gövdesi fitil deliği tarafında uzatılmıştır. Dışa çıkık burunlu, etrafı halka şeklinde olan fitil deliğine sahiptir. Discus'un etrafını iki adet konsantrik daire çevirir ve ortasında hava deliği yer alır. Fitil deliği halkasının arkasında, küçük bir hava deliği daha yer almaktadır. Gövdenin iki yanında askı çıkıntıları yer alır. Arkada elle aplike edilmiş, tek kanallı dikey bir tutamağı vardır. Omuzda, her iki yanda ikişer adet asma yaprağı ve dalı betimlenmiştir.
Dönemi	: M.Ö. 2. yy. son çeyreği, M.Ö. 1. yy. başı.

Katalog No : 22
 Eser Adı : Kandil
 Çizim No : 26, 38.
 Resim No : 46, 50-51.
 Müze Envanter No : 2001/ 20
 Yapıldığı Madde : Pişmiş toprak
 Buluntu Yeri : Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar
 kontekst buluntu.

Buluntu Yılı : 2001
 Bulunduğu Müze : Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.

Ölçüler

Yükseklik : 2.7cm.
 Genişliği : 8cm.
 Uzunluk : 10.2cm.
 Fitol Deliği Çapı : 1.4cm.
 Discus Çapı : 7cm.
 Discus Deliği Çapı : Kırık
 Kulp : -
 Kaide Çapı : 4cm.
 Kaide Yüksekliği : 0.1cm.

Özellikler

Hamur : Mika, kireç ve ince kum katkılı, açık devetüyü renkli hamurlu.
 Astar : Turuncu renkli astarlı, ancak discus içi koyu kahverengidir. Astar bir çok yerde dökülmüş olup, discus içinde yer alan kabartma figür deforme olmuştur.
 Fırlama : Orta
 Yapım Tekniği : Kalıp
 Tanım : Discus içinde yer alan hava deliği ile birlikte figürün önünde küçük bir kırıklık vardır. Yuvarlak gövdeli ve her iki yanında volüt kıvrımı olan dışa çıkık burunludur. Burun uç kısmında yuvarlak fitil deliği ve arkasında küçük hava deliği yer alır.

Düz kaidenin ortası hafifçe içe girinti yapar. Discus'un etrafını iki adet konsantrik daire çevirir ve içerisinde sağ elini havaya kaldırmış, hareket halinde bir Nike betimlenmiştir. Nike'nin kanatları arkada açık, sol kol aşağıya indirilmiş ve elinde seçilemeyen zaferle ilgili bir nesne tutmaktadır. İleriye doğru uzattığı sağ elinde ise bir çelenk taşır. Olasılıkla bir gemi pruvası üzerine inen Zafer Tanrıçası'nın hızından dolayı elbisesi önden bacaklarına yapışmış ve iki yandan geriye doğru açılmıştır.

Dönemi

: M.S. 1. yy.ın ilk yarısı.

Katalog No : 23.
 Eser Adı : Amphora
 Çizim No : 27.
 Resim No : 52-53.
 Müze Envanter No : 2001/ 55
 Yapıldığı Madde : Pişmiş toprak
 Buluntu Yeri : Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar
 kontekst buluntu.

Buluntu Yılı : 2001
 Bulunduğu Müze : Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.

Ölçüler

Yükseklik : 39.6cm.
 Gövde Genişliği : 32.8cm.
 Ağız Çapı : 16cm.
 Derinlik : 37.6cm.
 Kaide Çapı : 13.6cm.
 Kaide Yüksekliği : 2cm.
 Kulp : Yükseklik: 4.8cm., Genişlik: 3cm., Uzunluk: 4cm.

Özellikler

Hamur : Mika, kum, kireç ve mineral katkılı, kırmızımsı hamurlu.
 Astar : Açık kahverengi astarlıdır.
 Fırınlama : Orta
 Yapım Tekniği : Çark yapımı
 Tanım : Sağlam olan eser, geniş disk ağızlıdır. Hafifçe ağız ve omuz kısımlarında genişleyerek, ortada içbükey yapan uzun boyunludur. Boyundan omuza yumuşak bir kavisle geçilmiş olup, daha sonra keskin açıyla daralarak derin ve üstte şişkin gövde oluşturulmuştur. Hafif dışa doğru genişleyen kaidenin ortası dışa çıkıntılı olarak yapılmıştır. Ağızın üst kısmında kapak geçki yuvası yer alır. Omuz eğimine uygun olarak üç bölümlü olan şerit kulplar karşılıklı yatay olarak

yapıştırılmıştır. Ayrıca omuzda süs olarak yapılan iki adet sığ
yiv yer alır.

Dönemi

: M.S. 1. yy.ın ilk yarısı.

Katalog No	: 24
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 28, 39.
Resim No	: 54-55.
Müze Envanter No	: 2001/ 27
Yapıldığı Madde	: Cam
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüleri</u>	
Yükseklik	: 26.9cm.
Gövde Genişliği	: 10.3cm.
Ağız Çapı	: 2.5cm.
Derinlik	: 26.3cm.
Taban Çapı	: 5cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Açık mavimtırak yeşil geçirgen cam hamurlu.
Astar	:
Fırınlama	:
Yapım Tekniği	: Üfleme ve aletle şekillendirme.
Tanım	: Sağlam olan eser, dışa taşkın ve aşağıya doğru sarkık kalın ağızlı olup, ağız üzerinde ince keskin bir yivi vardır. İçe keskin kıvrılan ağız, silindirik ince boyuna bağlanır. Boyundan, torba gövdeye geçiş yumuşaktır. Yukardan aşağıya doğru genişleyen torba gövde, hafif içe girinti yapmış düztabanla son bulur.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ilk yarısı.

Katalog No	: 25
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 29, 39.
Resim No	: 54, 56.
Müze Envanter No	: 2001/ 28
Yapıldığı Madde	: Cam
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 24.7cm.
Gövde Genişliği	: 11.1cm.
Ağız Çapı	: 3cm.
Derinlik	: 23.9cm.
Taban Çapı	: 6cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Açık mavimsiyah yeşil geçirgen cam hamurlu.
Astar	:
Fırınlama	:
Yapım Tekniği	: Üfleme ve aletle şekillendirme.
Tanım	: Sağlam olan eser, dışa taşkın ve aşağıya doğru döndürülerek sarkıtılan yuvarlak ağızlıdır. Kıvrılarak genişleyen bu taşkın ağız, silindirik ince boyuna bağlanır. Boyundan, torba gövdeye geçiş keskindir. Yukardan aşağıya doğru genişleyen torba gövde, hafif içe girinti yapan tabanla son bulur. Boyundan gövdeye geçiş kısmında ve gövde ortasında aletle içe girinti ince şerit yapılmıştır.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ilk yarısı.

Katalog No	: 26
Eser Adı	: Unguentarium
Çizim No	: 30, 39.
Resim No	: 54, 57.
Müze Envanter No	: 2001/ 26
Yapıldığı Madde	: Cam
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 14.8cm.
Gövde Genişliği	: 7.4cm.
Ağız Çapı	: 1.6cm.
Derinlik	: 14.1cm.
Taban Çapı	: 4.5cm.
Kaide Yüksekliği	: -
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Yeşil geçirgen cam hamurlu
Astar	:
Fırınlama	:
Yapım Tekniği	: Üfleme ve aletle şekillendirme.
Tanım	: Sağlam olan eser, halka şeklinde dışa taşkın düz ağızlıdır. Silindirik uzun boyunlu olup, boyundan omuza geçiş kısmı aletle şekillendirilerek hafif içe girintili yapılmıştır. Torba gövde, kalın ve düztabanlı olarak sonlanır. Unguentarium'un cidar kalınlığı, ağız kısmından tabana indikçe kalınlaşmaktadır.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ilk yarısı.

Katalog No	: 27
Eser Adı	: Bardak
Çizim No	: 31, 39.
Resim No	: 58.
Müze Envanter No	: 2001/ 29
Yapıldığı Madde	: Cam
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
<u>Ölçüler</u>	
Yükseklik	: 9.3cm.
Gövde Genişliği	: 8cm.
Ağız Çapı	: 8cm.
Derinlik	: 8.2cm.
Kaide Çapı	: 5.4cm.
Kaide Yüksekliği	: 0.6cm.
<u>Özellikler</u>	
Hamur	: Açık yeşil hamurludur.
Astar	:
Fırınlama	:
Yapım Tekniği	: Üfleme ve aletle şekillendirme
Tanım	: Sağlam olan eser, kenarı yuvarlatılmış ve dışa doğru genişleyen ağız kısmına sahiptir. Ağız kısmından kısa boyuna yumuşak içbükey profille geçilmiştir. Derin gövde kaideye doğru yumuşak bir şekilde daralır. Gövde etrafında şekillendirmeden kaynaklanan dört adet içe çöküntü yer alır. Aletle şekillendirilen dışa taşkın halka şeklindeki yayvan kaidenin, ortası içe doğru girinti yapmıştır. Bardağın içinde ve dışında yoğun kireçlenme oluşmuştur.
Dönemi	: M.S. 1. yy.ın ortası.

Katalog No	: 28
Eser Adı	: Altın Küpe (Bir çift)
Çizim No	:
Resim No	: 59–60.
Müze Envanter No	: 2001/ 3
Yapıldığı Madde	: Altın
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.

Ölçüler

Çapı	: 2.2cm.
Halka çapı	: 1.7cm.
Figür uzunluğu	: 1.7cm.

Tanımı : Birbiriyle aynı olan iki küpeden biri diğerine göre oldukça sağlamdır. Kúpeler yaban keçisi şeklindeki figürlü başlar ve bunların boyun arkalarından başlayarak çene altında kenetlenen tel halkadan oluşur. Keçilerin boyun kısımlarına telkari teknikte birinde iki, diğerinde dört adet ince tel dolandırılmıştır. Bunların arasında üstte kıvrımlı birer tel süsleme bulunur. Boynun arka kısmındaki kulağa geçirilecek tel halka başlangıcından, keçilerin başlarına doğru telkari uzun yapraklar yapılmış olup, üstte küçük birer halka yer alır. Boğumlu boynuzların ucu kıvrılarak üstteki halkaya birleştirilmiştir. Başta kemik çıkıntıları gösterilmiştir. Ayrıca kulaklar, boynuzlar altında olup, gözler yuvarlak çukur halinde ve burun gibi detaylar da verilmiştir. Baş arkasında oval olmak üzere, boynuzlar arasındaki ise göz damlası şeklinde olan ikişer adet kırmızı akik taşları, uçları üçgen şeklindeki perçinlerle sıkıştırılarak yerleştirilmiştir.

Dönemi : M.Ö. 3. yy.

Katalog No : 29.
Eser Adı : İstiridye şeklinde altın küpe (tek)
Çizim No :
Resim No : 61.
Müze Envanter No : 2001/ 4
Yapıldığı Madde : Altın
Buluntu Yeri : Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar
kontekst buluntu.
Buluntu Yılı : 2001
Bulunduğu Müze : Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.

Ölçüler

Çapı : 1.2cm.
İstiridye toka uzunluğu : 0.8cm.

Kulağa takılacak tel halka ve bunun üzerine yerleştirilen istiridye şeklindeki toka bölümünden oluşur. İstiridye tokanın üzerinde dokuz adet yiv yer alır.

Dönemi : M.Ö. 3. yy.

Katalog No	: 30
Eser Adı	: Sikke
Çizim No	:
Resim No	: 62a-b.
Müze Envanter No	: 16851
Yapıldığı Madde	: Bronz
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
Çap	:1.2cm.

Tanım

Ö.Y.	: İmparator Augustus'un başı sağa. "ΣΕΒΑΣΤΟΣ"
A.Y.	: Uzun khitonlu Apollon Kitharados ayakta sola, sol elinde lyre, sağ elinde plectrum.
Dönemi	: M.Ö. 27-M.S. 14

Katalog No	: 31.
Eser Adı	: Sikke
Çizim No	:
Resim No	: 63a-b.
Müze Envanter No	: 16852
Yapıldığı Madde	: Bronz
Buluntu Yeri	: Hierapolis Antik Kenti, Kuzey Nekropolü, Tümülüs Mezar kontekst buluntu.
Buluntu Yılı	: 2001
Bulunduğu Müze	: Hierapolis Arkeoloji Müzesi Deposu.
Çap	:1.3cm.

Tanım

Ö.Y.	: Claudius'un defne çelenkli başı sağa. “ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ”
A.Y.	: Uzun khitonlu Apollon Kitharados ayakta sağa, sol elinde lyre, sağda plectrum. Sol boşlukta “Μ ΣΥΙΛΛΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΣ ΓΡΑ”
Dönemi	: M.S. 41–54

KAYNAKÇA

- Akyurt İ.M. (1998). *M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Ankara, TTK, ISBN: 975-16-0884-8
- Altunel E. (2000). Hierapolis ve Yakın Çevresinde Tarihsel Deprem Aktiviteleri, *Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları*, (Ed. F. D'Andria, F. Silvestrelli), s.315-325, ISBN:8880863290
- Anderson-Stojanović V.R. (1987). The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria, *AJA 91*, s.105-122.
- Anderson-Stojanović V.R. (1992). *Stobi The Hellenistic and Roman Pottery*, Princeton, Princeton University Press, ISBN:0-691-03605-5.
- Anlağan T. (2002). Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Küpeler, *Palmet IV*, s.69-106.
- Arslan M. (2000). *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ISBN:975-6899-62-X.
- Arundell F.V.J. (1828). *A Visit to the Seven Churches of Asia Minor with an Excursion into Pisidia*, London.
- Bailey D.M. (1963). *Greek and Roman Pottery Lamps*, London, The Trustees of the British Museum.
- Bailey D.M. (1997). Roman Pottery Lamps, *Pottery in the Making World Ceramic Traditions*, (Ed. I. Freestone, D. Gaimster) Londra, British Museum Press. ISBN:0-7141-1782-X
- Bean G.E. (1995). *Eski Çağda Ege Bölgesi*, Çev: İnci Delemen, İstanbul, Arion Yayınevi, ISBN:975-571-035-3.
- Bean G.E. (2000). *Eski Çağda Menderes'in Ötesi*, Çev: Pınar Kutoğlu, İstanbul, Arion Yayınevi, ISBN:975-571-056-6.
- Berlin A., Slane K.W. (1997). *The Hellenistic and Roman Pottery, Tel Anafa II, i*, (Ed. S.C. Herbert) Ann Arbor, Scorpione Editrice, ISBN:1-887829-98-9
- Bingöl F.R.I. (1999). *Antik Takılar*, Ankara, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yayınları, ISBN:975-17-2113-X.
- Boardman, J., Kurtz D.C. (1971). *Greek Burial Customs*, New York, Thames and Hudson, ISBN:0-8014-0643-9.
- Broneer O. (1930). *Terracotta Lamps, Corinth Volume IV, Part II*, Massachusetts, Harvard University Press.
- Broneer O. (1977). *Terracotta Lamps, Isthmia Volume III*, New Jersey, American School of Classical Studies at Athens.
- Burrell B. (2004). *Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors*, Leiden, Koninklijke Brill NV, ISBN:90-04-12578-7.

- Camilli A. (1999). *Ampullae: Balsamari ceramici di età ellenistica e romana*, Roma, Fratelli Palombi Editori, ISBN:88-7621-394-5.
- Ceylan A. (1999). Alaburun Tümülsü, *MKKS IX.*, s.263-276.
- Chandler R. (1776). *Reisen in Kleinasien*, Leipzig.
- Charleston R.S. (1955). *Roman Pottery*, New York, Pitman Publishing Corporation.
- Choisy A. (1876). *L'Asie Mineure et les Turcs en 1875*, Paris.
- Cohen G.M. (1995). *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, California, University of California Press, ISBN:0-520-08329-6.
- Cormack S.(2004). *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Wien, 2004, Phoibos Verlag, ISBN:3-901232-37-0.
- Çokay S. (2000). *Antikçağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, ISBN: 975-807-018-5.
- D'Andria F. (1987a). Hierapolis Bölgesinin Coğrafik ve Topoğrafik Durumu, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, (Ed. A. Peres), s.15-20.
- D'Andria F. (1987b). Zanaat, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, (Ed. A. Peres), s.91-93.
- D'Andria F. (2003). *Hierapolis (Pamukkale) Arkeoloji Rehberi*, Çev: Nalân Fırat, İstanbul, Ege Yayınları, ISBN: 975-807-067-3.
- Davis E.J. (1874). *Anatolica or the Journal of a Visit to Some Ancient Ruined Cities of Caria, Phrygia, Lycia and Pisidia*, London.
- Dotterweich U. (1999). *Unguentarien mit Kuppelförmiger Mündung aus Knidos, Knidos-Studien BandI: Möhnesee*, Bibliopolis, ISBN:3-933925-01-0.
- Dusenbery E.B. (1998). *Samothrace The Nekropoleis*, New Jersey, Princeton University Press, ISBN:0-691-03679-9.
- Eiring L.J. vd, (2001). *Knossos Pottery Handbook Greek and Roman, BSA Studies Series Vol:7*, Nottingham, BSA, ISBN:0-904887-38-3.
- Edwards G.R. (1975). *Corinthian Hellenistic Pottery, Corinth Vol VII, Part III*, New Jersey, The American School of Classical Studies at Athens, ISBN:0-87661-073-4.
- Ergil T. (1983). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kúpeler Kataloğu*, İstanbul, Sandoz Yayınları.
- Fedak J. (1990). *Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*, Toronto, University of Toronto Press, ISBN: 0-8020-2694-X.
- Fellows Ch.(1839). *A Journal Written During an Excursion in Asia Minor*, London.
- Fellows Ch.(1841). *An Account of Discoveries in Lycia*, London.
- Fellows Ch.(1852). *Travels and Researches in Asia Minor, More Particularly in the Province of Lycia*, London.

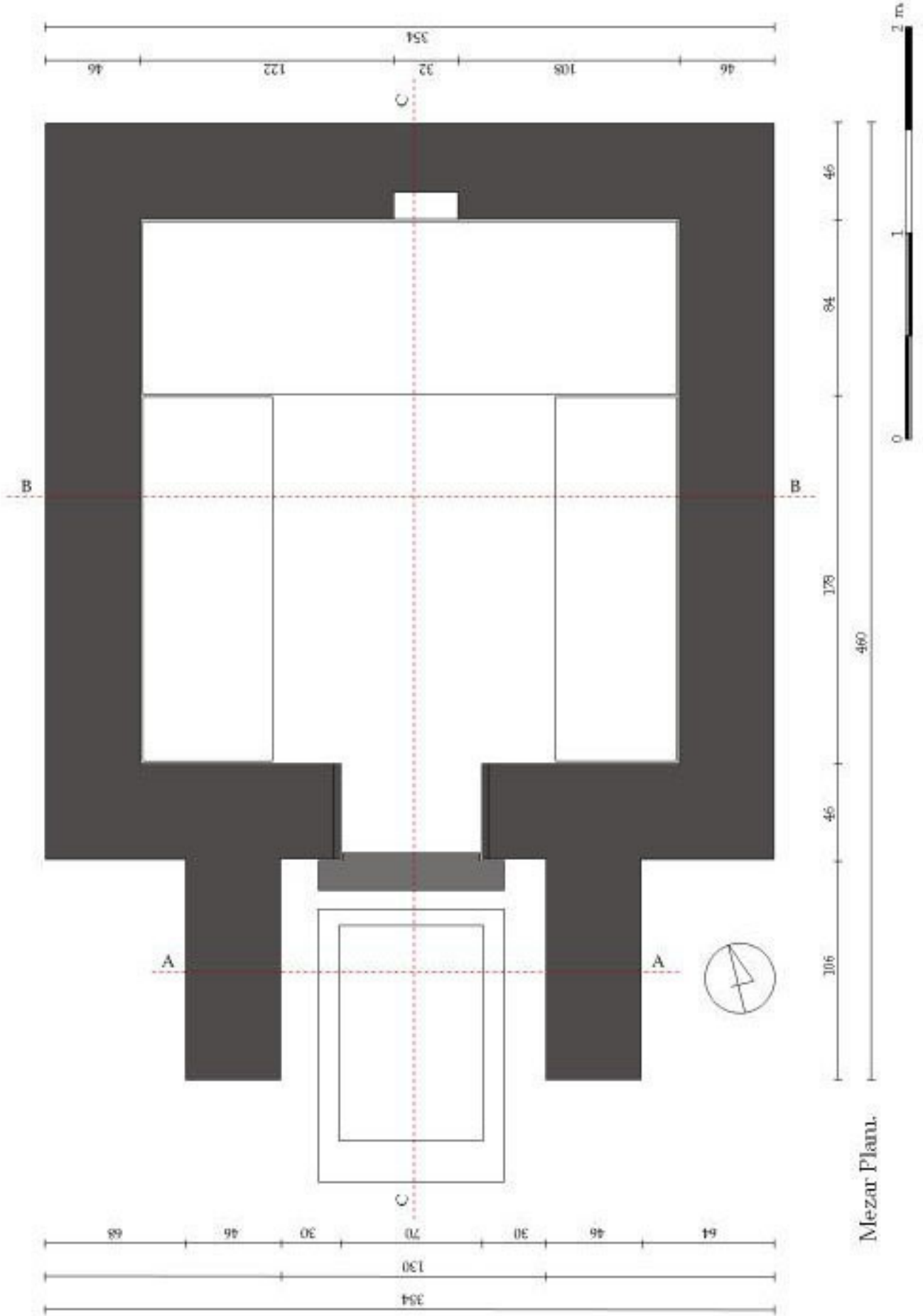
- Ferrero D.D.B. (1993). Hierapolis, *Arslantepe Hierapolis Iasos Kyme Scavi Archeologici Italiani in Turchia*, (Ed. G.P. Carratelli), Marsilio: dell'Istituto Italiano di Cultura di Ankara, s.104–187. ISBN:88-317-5822-5
- Gassner V. (1997). *Das Südtor der Tetragonos-Agora Keramik und Kleinfunde, Forschungen in Ephesos XIII/1/1*, Wien, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, ISBN:3-7001-2630-1.
- Gençler Ç. (2000). Hierapolis Camları, *Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları*, (Ed. F. D'Andria, F. Silvestrelli), s.209–289, ISBN:8880863290.
- Guhl E., Koner W. (1994). *The Greeks Their Life and Customs*, Middlesex, Senate, ISBN:1-85958-029-7.
- Hamilton W.J. (1984). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, Hildesheim, Georg Olms Verlag.
- Humann C. vd. (1898). *Altertümer Von Hierapolis*, Berlin, Druck und Verlag Von Georg Reimer.
- Harris A. (2000). Trade, *The Cambridge Ancient History, Vol: XI*, (Ed. A.K. Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone), Cambridge, Cambridge University Press. ISBN:0-521-26335-2
- Hayes J.W. (1975). *Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, Toronto, Printed and Bound in Canada at the Hunter Rose Company, ISBN:0-88854-027-2.
- Hayes J.W. (1976). *Roman Pottery in the Royal Ontario Museum*, Toronto, Printed and Bound in Canada at the Bryant Press, ISBN:0-88854-172-4.
- Hayes J.W. (1980). *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum I:Greek and Roman Clay Lamps*, Toronto, Printed and Bound in Canada at the Alger Press, ISBN:0-88854-253-4.
- Hellström P. (1965). *Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass, Labraunda Swedish Excavations and Researches Vol:II. Part 1*, Lund, Skrifter Utgivna av Svenska Institutet i Athen.
- Hempel K.G. (2001). *Die Nekropole von Tarent im 2. und 1. Jahrhundert v. Chr.*, Taranto, Scorpione Editore.
- Henninger F., Kossatz A. (1979). Zwei Hellenistische Gräber Der Milesischen Nekropole, *Istmitt Band 29*, s.174–186.
- Hoffman H., Davidson P. (1965). *Greek Gold Jewelry From The Age of Alexander*, Mainz, Verlag Philipp Von Zabern.
- Işık F. vd. (1999). Patara Yol Kılavuzu Anıtı, *Lykia IV*, İstanbul, s.1–109.
- Isings C. (1957). *Roman Glass From Dated Finds*, Groningen.
- Jones F.F. (1950). *The Pottery, Excavations At Gözlükule, Tarsus Vol.1, The Hellenistic and Roman Periods*, (Ed. H. Goldman), New Jersey, Princeton University Press.

- Kassab-Tezgör D., Sezer T. (1995). İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandiller Kataloğu Cilt1, Protohistorik, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler, *VA VI/2*, İstanbul, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, ISBN:2-906053-39-2.
- Kınal F. (1969). Kaunos Adak Lambaları, *Belleten XXXIII/130*, s.151-157.
- Knigge U. (1976). *Der Südhügel, Kerameikos Band IX*, Berlin, Walter de Gruyter.
- Kovacovics W.K. (1990). *Die Eckterrasse An Der Gräberstrasse Des Kerameikos, Kerameikos Band XIV*, Berlin, Walter De Gruyter, ISBN:3-11-11631-6.
- Kubinska J. (1968). *Pomniki Grobowe w Inskrypcjach Greckich Azji Mniejszej*, Warszawa, Panswowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kunina N. (1997). *Ancient Glass in the Hermitage Collection*, Hermitage, The State Hermitage ars Publishers Ltd, ISBN:5-900351-15-7.
- Laborde L.D (1838). *Voyage de l'Asie Mineure*, Paris.
- Leake W.M. (1976). *Journal of a Tour in Asia Minor*, Hildesheim, Georg Olms Verlag.
- Lightfoot C.S., Arslan M. (1992). *Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu*, Ankara, Ünal Ofset, ISBN: 975-95369-0-0.
- Luckenbill D.D. (1968). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, NewYork, Greenwood Press.
- Magie D. (1950). *Roman Rule In Asia Minor*, New Jersey, Princeton University Press.
- Mansel A.M. (1943). *Trakya-Kirklareli Kubbeli Mezarları ve Sahte Kubbe ve Kemer Problemi*, Ankara, TTK.
- McFadden G.H. (1946). *A Tomp of the Necropolis of Ayios Ermoyenis at Kourion*, *AJA 50/4*, s.449-489.
- Meriç R. (2002). *Späthellenitisch-römische Keramik und Kleifunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos, Forschungen in Ephesos IX/3*, Wien, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, ISBN:3-7001-3038-4.
- Meriç R. (2003a). *Metropolis Ana Tanrıça Kenti*, İstanbul, Mas Matbaacılık, ISBN: 975-92269-0-1.
- Meriç R. (2003b). Efes Devlet Agorası Kuyu Buluntuları: Geç Hellenistik ve Roma Seramiği, *VA XV*, s.79-82, ISBN:2-906053-74-0.
- Mersich N. (1990). *Phrygien und Pisidien, Tabula Imperii Byzantini, Band 7*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wiissenschaften, ISBN:3-7001-1698-5.
- Mitsopoulos-Leon V. (1991). *Die Basilika Am Ataatsmarkt in Ephesos Kleinfunde, Forschungen in Ephesos IX/2/2*, Wien, Österreichischen Archäologischen Institut, ISBN:3-900532-28-1.

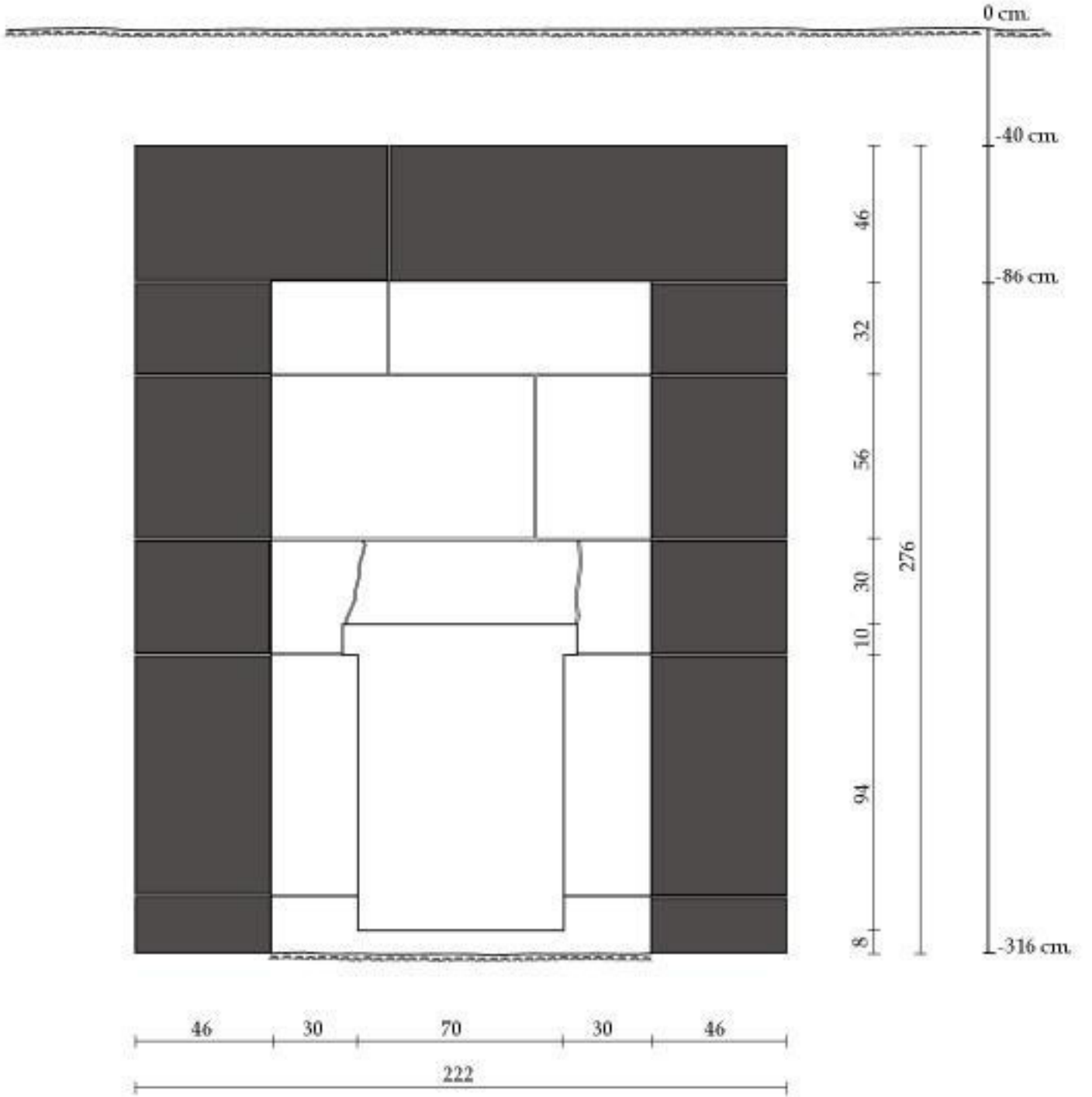
- Morel J. (1994). *Céramique Campaniense: Les Formes*, Paris, Palais Farnese.
- Pemberton E.G. (1985). Ten Hellenistic Graves in Ancient Corinth, *Hesperia*, Vol:54, s.271–307.
- Perlzweig J. (1961). *Lamps of the Roman Period, The Athenian Agora Volume VII*, New Jersey, American School of Classical Studies at Athens.
- Pfrommer M. (1990). *Untersuchungen zur Chronologie fr h-und Hochhellenistischen Goldschmucks, Istforsch Band 37*, Tübingen, ISBN:3–8030–17580.
- Pfrommer M., Markus E. (2001). *Greek Gold from Hellenistic Egypt*, Los Angeles, Getty Museum Studies on Art.
- Pococke R. (1745). *A Description of the East and Some Other Countries II*, London.
- Price S.R.F. (2004). *Rit el ve İktidar K c k Asya'da Roma İmparatorluk Kültü*,  ev: Taylan Esin, Ankara, İmge Yayınevi, ISBN:975–533–351–7.
- Radt W. (1986). Lampen und Beleuchtung in der Antike, *AW 17/1*, s.40–58.
- Radt W. (2002). *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, Ed. S. Tamer, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 975–08–0284–5.
- Ramsay W.M. (1897). *The Cities And Bishoprics of Phrygia, Vol: I*, Oxford.
- Ritti T. (1985). *Fonti Letterarie Ed Epigrafiche, Hierapolis Scavi Ricerche I*, Rome, Giorgio Bretschneider Editore.
- Ritti T. (1987a). Hierapolis Tarihi, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, Ed. A. Peres, s.27-30.
- Ritti T. (1987b). Hierapolis ve Romalılar, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, Ed. A. Peres, s.71-74.
- Ritti T. (1987c). Din, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, Ed. A. Peres, s.75-84.
- Ritti T. (1987d). Hierapolis'te Ekonomi, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, Ed. A. Peres, s.85-90.
- Ritti T. (1987e). Hierapolis'te Hristiyanlık, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, (ed. A. Peres), s.118-120.
- Ritti T. (1999). Hierapolis, *Der Neue Pauly Enzyklop die der Antike*, Band 6, (ed. H. Cancik, H. Schneider), Stuttgart, Verlag J.B.Metzler.
- Roaf M. (1996). Mezopotamya ve Eski Yakındoğu,  ev: Zülal Kılıç, İstanbul, İletişim Yayınları, ISBN:975–470–516-X.
- Robert L. (1962). *Villes d'Asie Mineure*, Paris, Diffusion De Boccard.
- Robins F.W. (1939). *The Story of the Lamp*, London, Oxford University Press.
- Robinson H.S. (1959). Pottery of the Roman Period, *The Athenian Agora Volume V*, New Jersey, American School of Classical Studies at Athens.
- Ronchetta D. (1987a). Őehir Planı, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, (ed. A. Peres), s.31-37.

- Ronchetta D. (1987b). Eski Mezarlıklar, *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, (ed. A. Peres), s.105-112.
- Rostovtzeff M. (1941). The Social and Economic History of the Hellenistic World, Vol: I, Oxford, At The Clarendon Press.
- Rotroff S.I., Oliver Jr.A. (2003). The Hellenistic Pottery From Sardis: The Finds Through 1994, Massachusetts, Harvard University Press, ISBN:0-674-01461-8.
- Schäfer J. (1968). Hellenistische Keramik Aus Pergamon, *Pergamenische Forschungen Band 2*, Berlin, Walter De Gruyter.
- Schneider-Equini E. (1972). La necropoli di Hierapolis di Frigia, Roma, Accademia Nazionale Dei Lincei.
- Sevin V. (2001). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Ankara, TTK, ISBN: 975-16-0984-4.
- Sevin V. (2003). Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar, İstanbul, İletişim yayınları, ISBN:975-05-0135-7.
- Smetana-Scherrer R. vd,(1982). Spätklassische und Hellenistische Keramik, *Alt-Ägina Band II.1*, Mainz, Verlag Philipp Von Zabern, ISBN:3-8053-0487-0.
- SNG Phrygia (1982). SNG, The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Phrygia, New Jersey, Sunrise Publications INC.
- Staccioli R.A. (1985).Etrüsk Sanatını Tanıyalım, Çev: C. Çalıklar, İstanbul, İnkılâp Kitapevi.
- Smith R.H. (1997). Lamps, *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East Vol:3*, Oxford, Oxford University Press.
- Smith J.C. (1982). A Roman Chamber Tomb on the South-East Slopes of Monasteriaki Kephala, Knossos, *BSA 77*, s.255-291.
- Spon J., Wheeler G. (1679). Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant fait les annees 1675& 1676, Amsterdam.
- Şimşek C. (1997). Hierapolis Güney Nekropolü, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Şimşek C. (1999). Antik Dönemde Çürüksu (Lycos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam, *ASD 92*, s.2-8.
- Şimşek C. (2001). Karahayıt Kabartması, *ASD 100*, s.5-15.
- Şimşek C. (Baskıda). Lykos Vadisi ve Çevresi'ndeki Yerel Kültler, II. Pisidia Antiokheia Sempozyumu, (Baskıda).
- Tarn W.W. (1930). Hellenistic Civilisation, London, Edword Arnold Co Press.
- Texier Ch. (1839). Description de l'Asie Mineure, Paris.
- Thompson H.A. (1934). Two Centuries of Hellenistic Pottery, *Hesperia, Vol:3, Number:4*, s.311-476.

- Torelli M. vd. (2000). *The Etruscans*, Milano, Bompiani, ISBN:88-452-4738-4.
- Toynbee J.M.C. (1971). *Death and Burial in the Roman World*, London, Thames and Hudson, ISBN:0-500-40015-6.
- Tremaux Ch. (1858). *Exploration archeologique en Asie Mineure*, Paris.
- Tuluk G.G. (1999). *Die Unguentarien Im Museum Von İzmir*, *AA VII*, s.127-166.
- Tuluk G.G. (2003). *Ionia Bölgesi'ndeki Helenistik Döneme Ait Kandiller*, *VA XV*, s.17-26,
- Tulunay E.T. (1992). *Etrüsk Sanatı*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ISBN:975-7538-47-7.
- Türe A., Savaşçın M.Y. (2002). *Anadolu Antik Takıları*, İstanbul, Goldaş Kültür Yayınları, ISBN:975-97646-1-X.
- Vanhabeke H., Waelkens M. (2002). *Hierapolis Scavi E Ricerche IV*, Saggi in Onore Di Paolo Verzone, *The Northwestern Necropolis of Hierapolis*, Rome, Giorgio Bretschneider Editore, s.119-145, ISBN:88-7689-201-X.
- Verzone P. (1973). *La Campagne de fouilles en 1971a Hierapolis*, *TAD XX*, s.195-199.
- Vegas M. (1973). *Ceramica Comun Romana Del Mediterraneo Occidental*, Barcelona, Publicaciones Eventuales.
- Walters H.B. (1914). *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum*, London, Printed by Order of the Trustees.
- Weinberg G.D. vd, (1992). *Glass Vessels in Ancient Greece*, Athens, Archaeological Receipts Fund, ISBN:960-214-116-6.
- Wellard J. (1973). *The Search For The Etruscans*, London, Cardinal, ISBN:0-351-18677-8.
- Westholm A., Vessberg O. (1956). *The Hellenistic and Roman Periods in Cyprus, The Swedish Cyprus Expedition Vol. IV. Part3*, Lund, Håkan Ohlssons Boktryckeri.
- Williams H. (1981). *The Lamps, Kenchreai Eastern Port of Corinth Volume V*, Leiden, E. J. Brill, ISBN:90-04-06198-3.

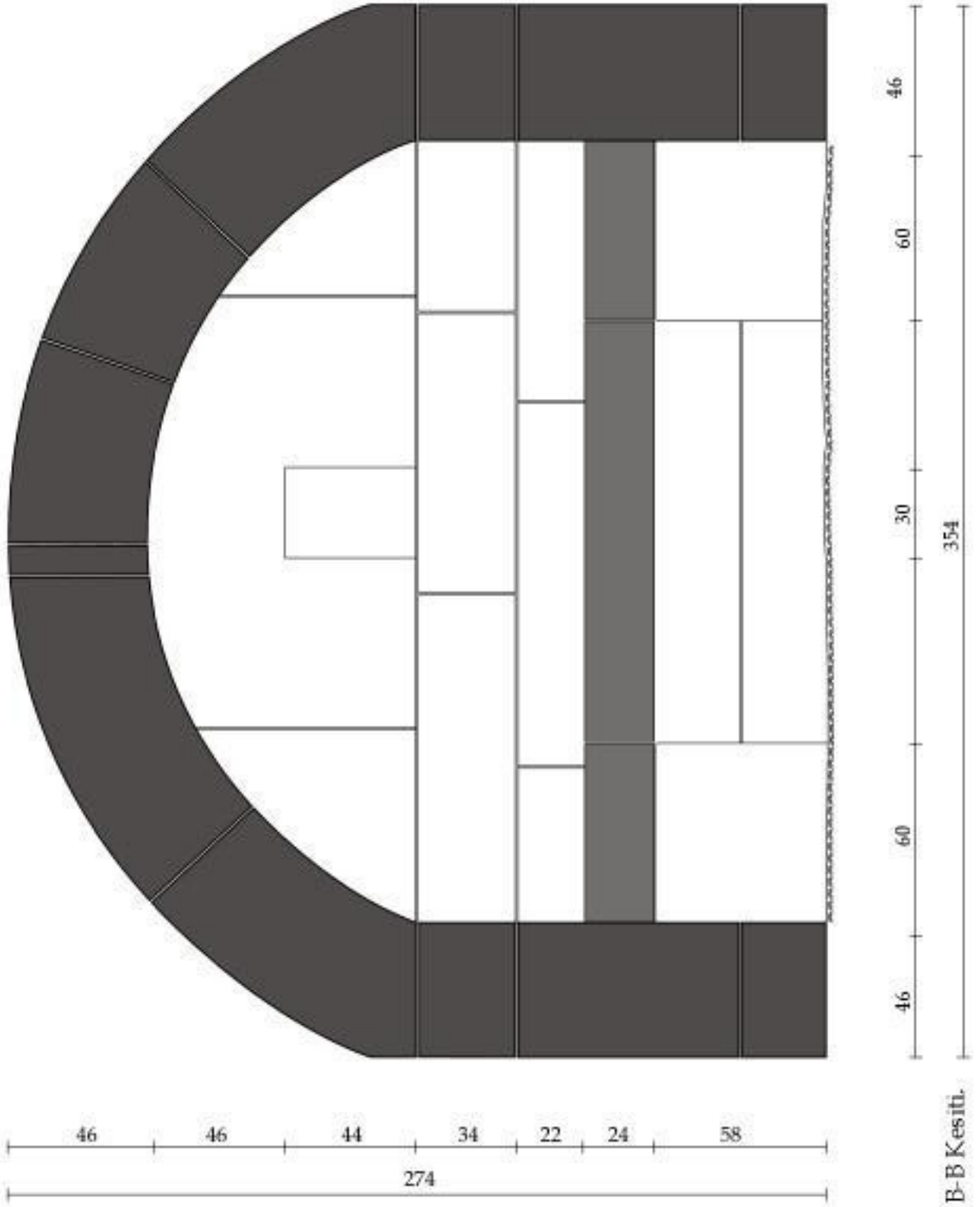

Mezar Planı.

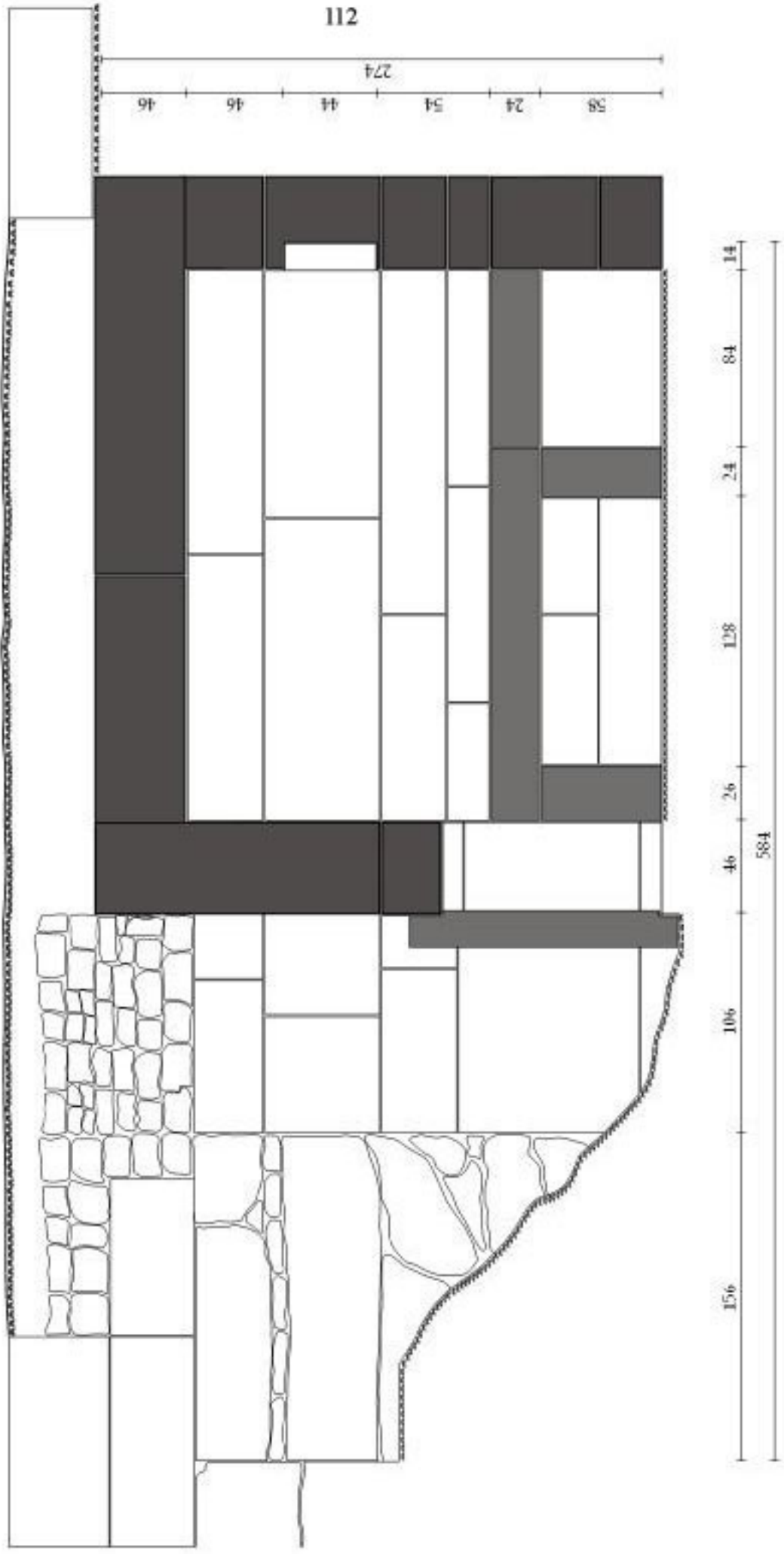

A-A Kesiti.

Ölçek: 1:20

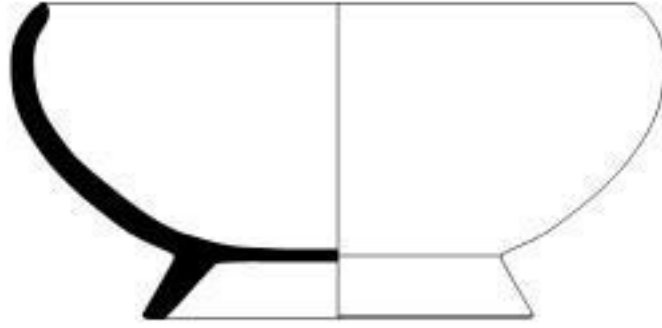

Çizim 4

C-C Kesiti.

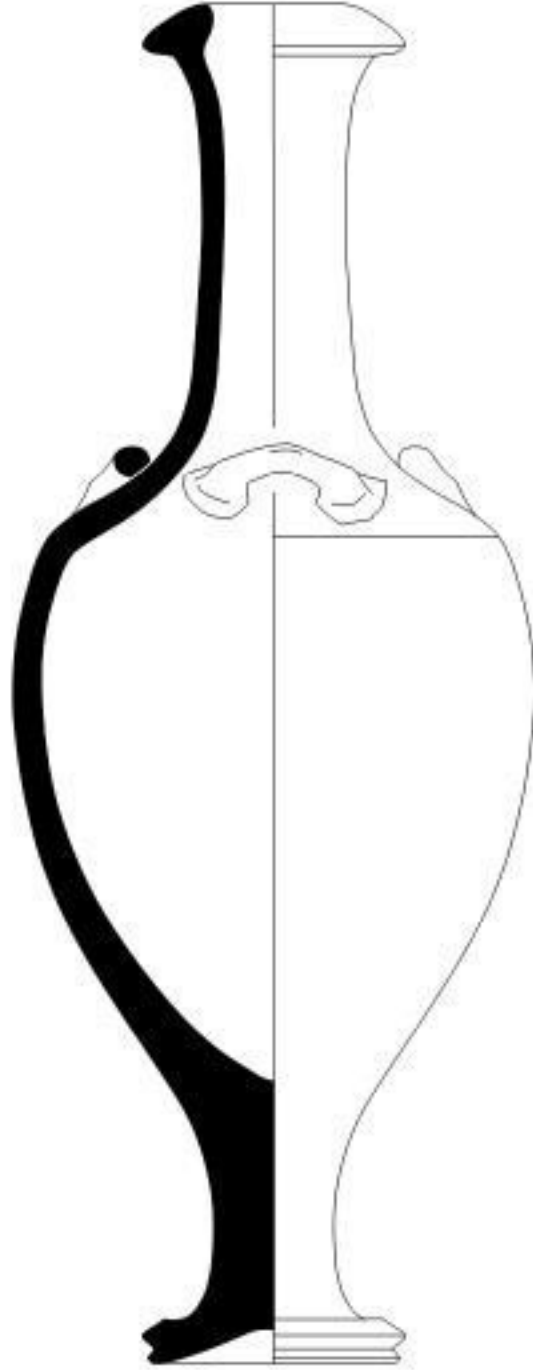

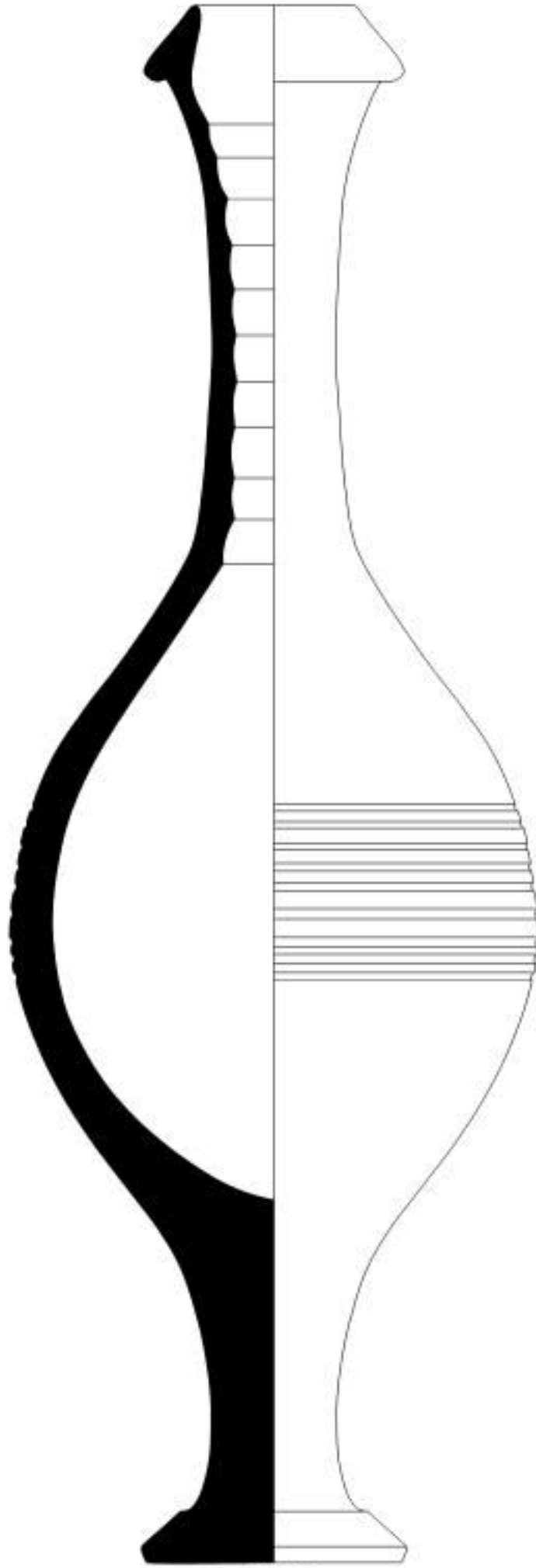
2001-36

2001-11

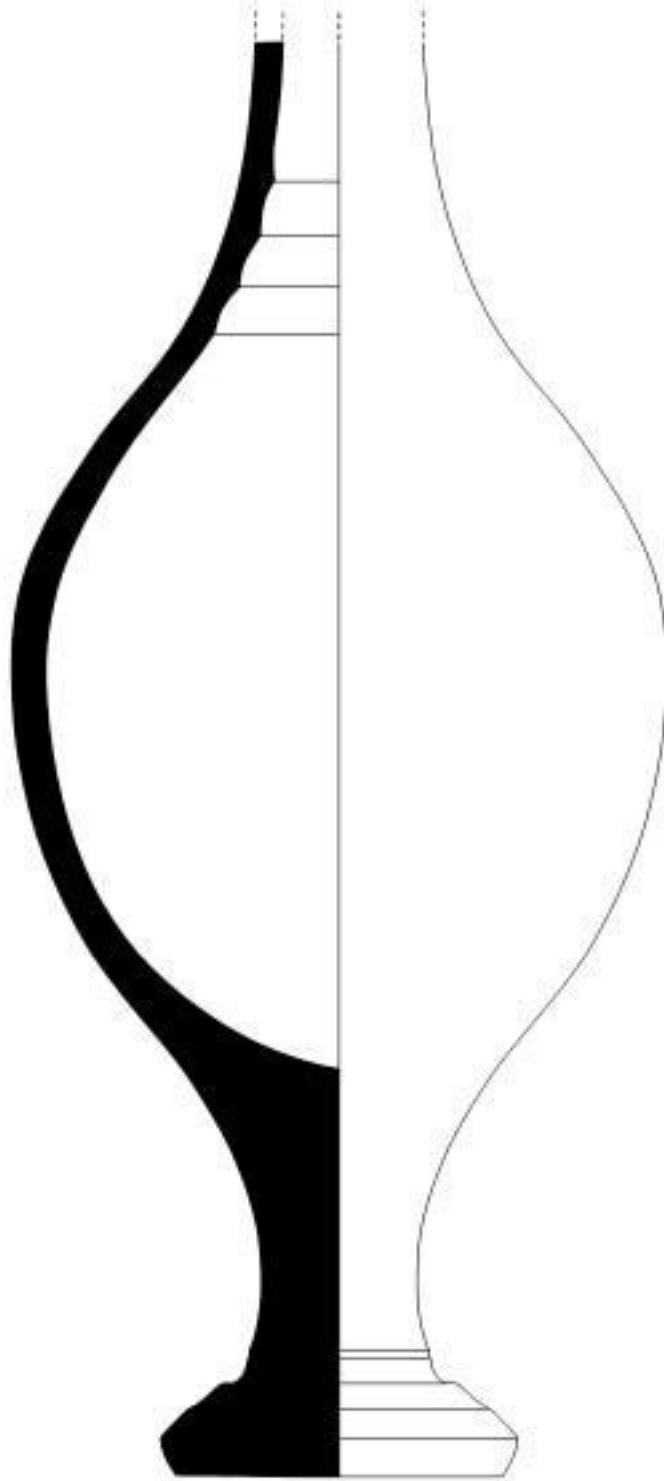

2001-14

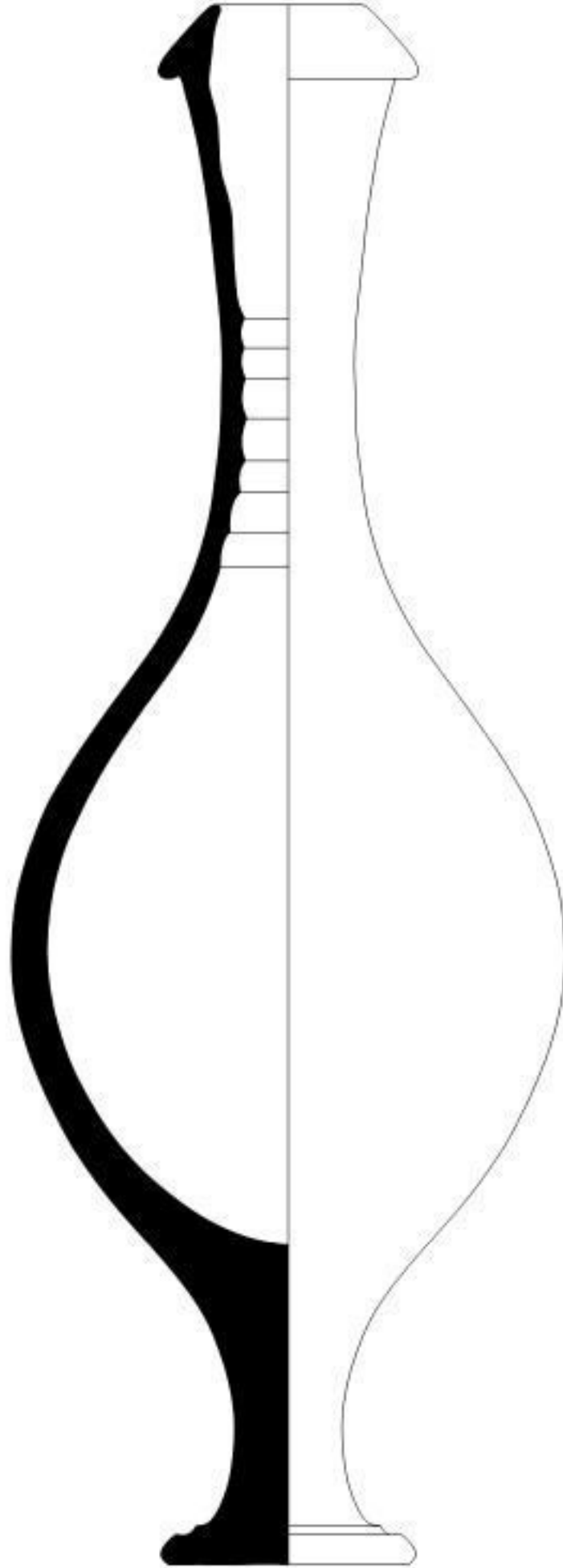

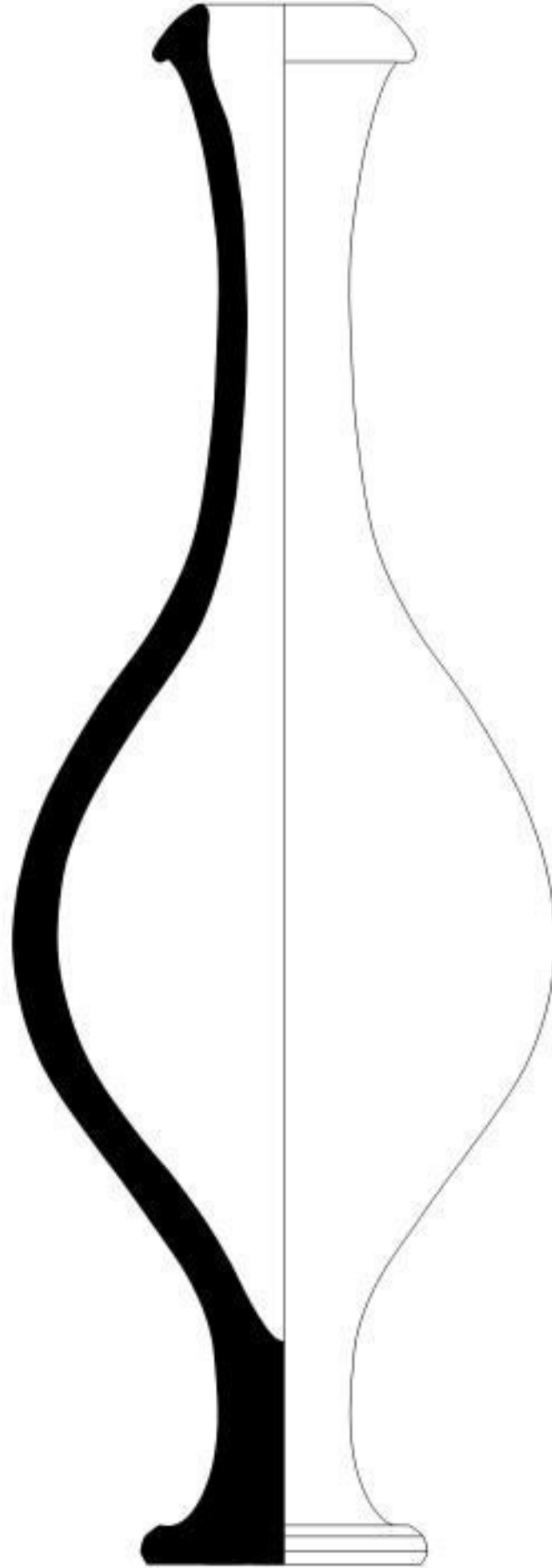
2001-23

Ölçek: 1/1

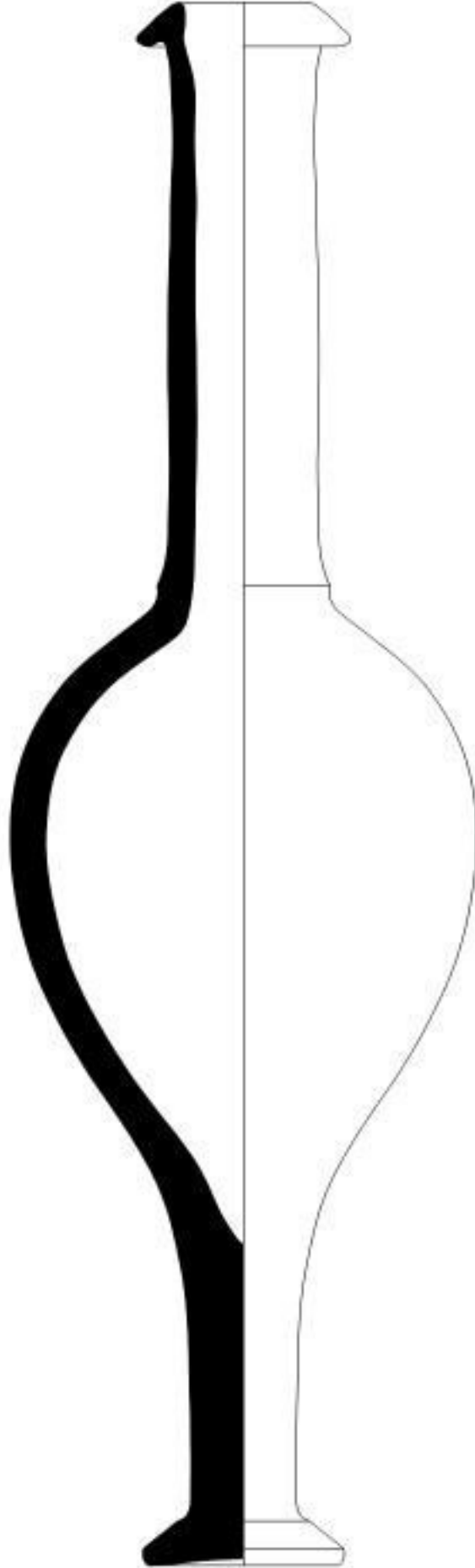

2001-24

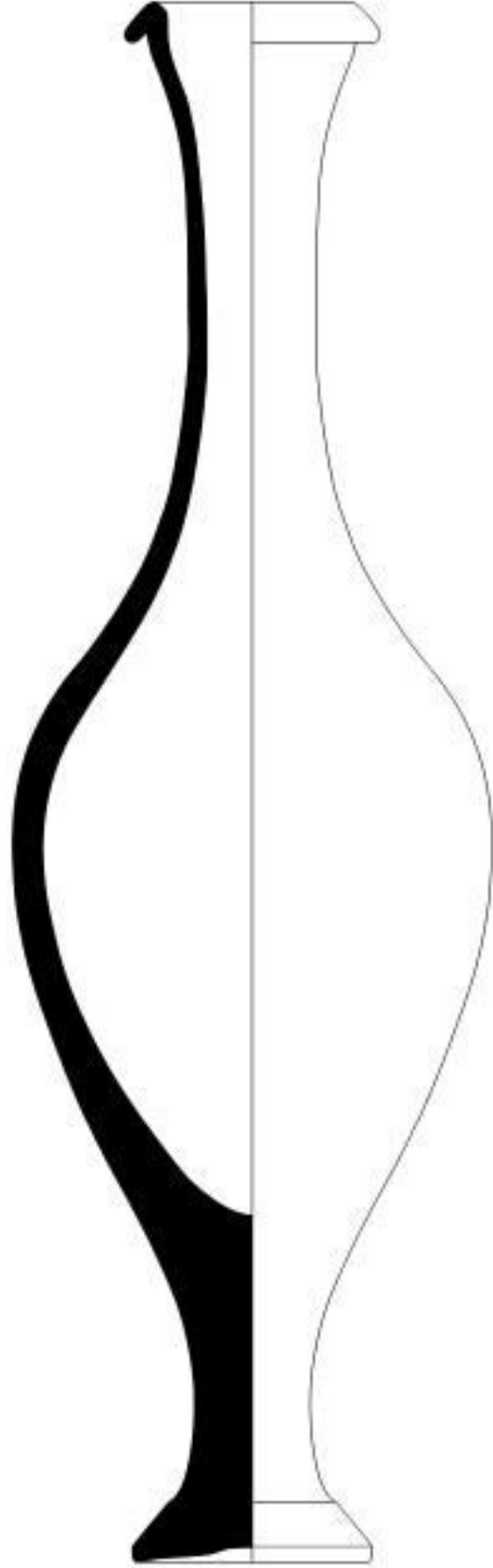

120

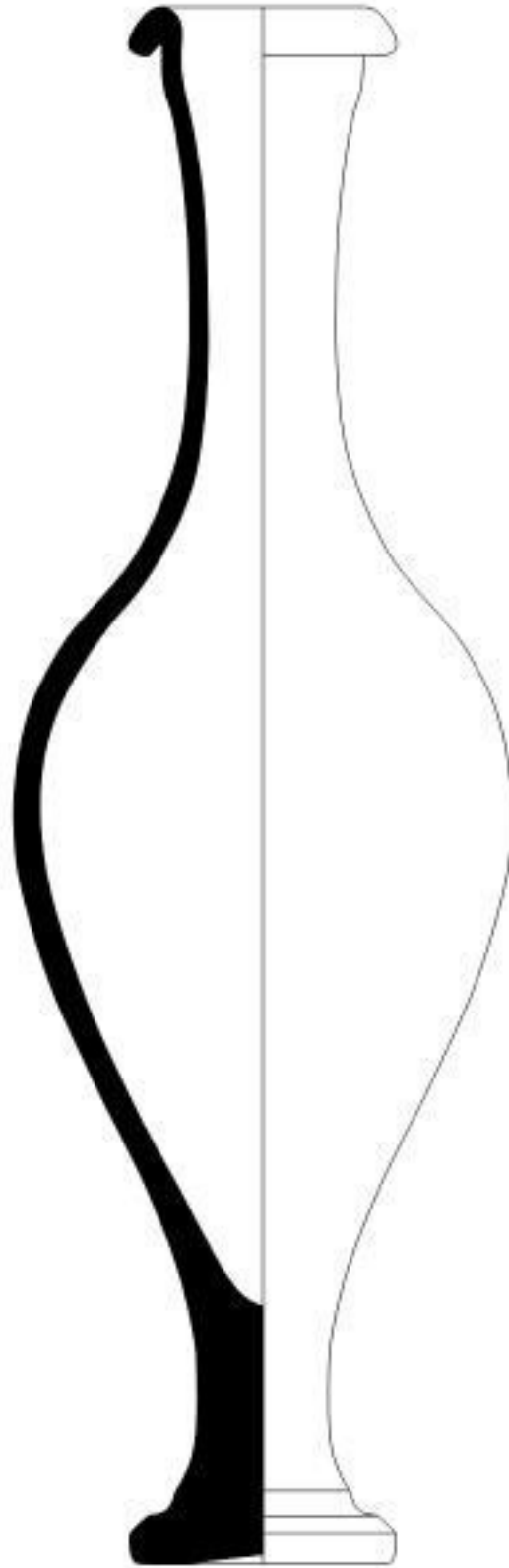

2001-32

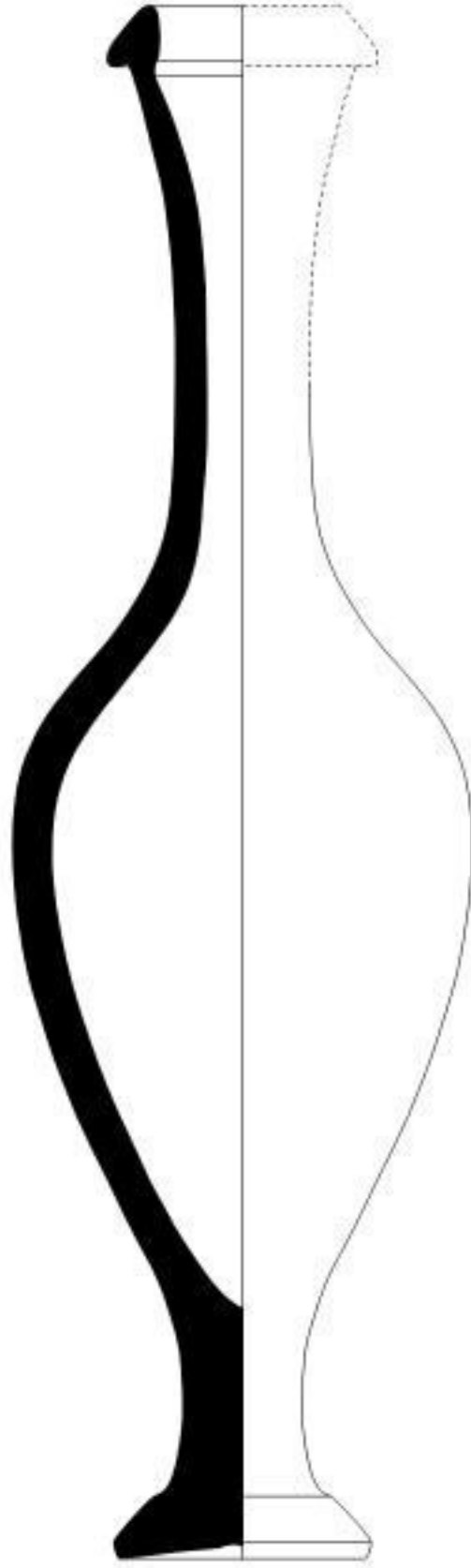
Ölçek: 1/1

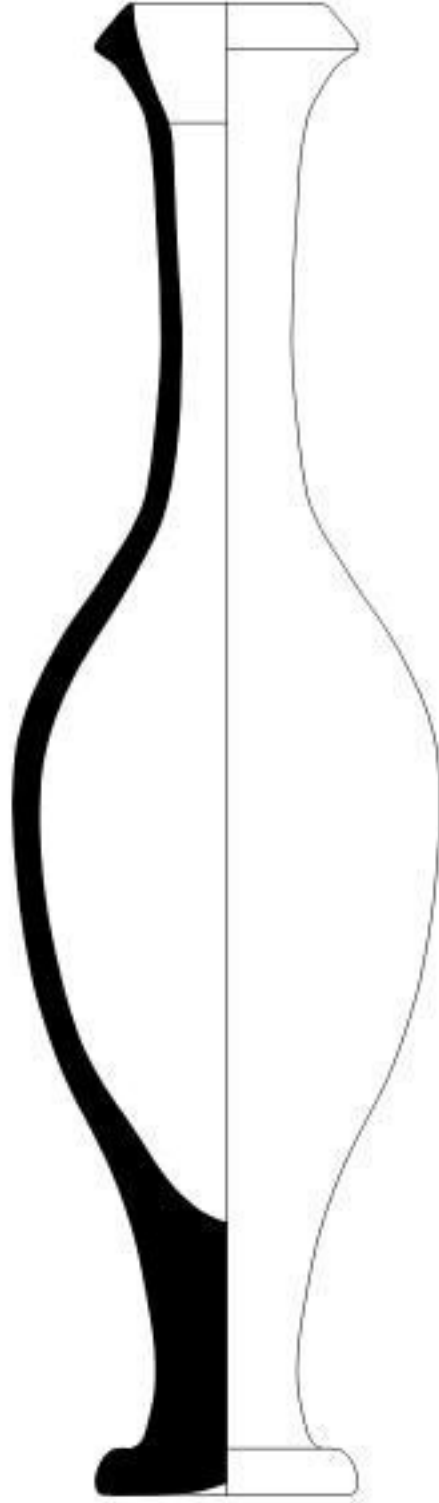
2001-8

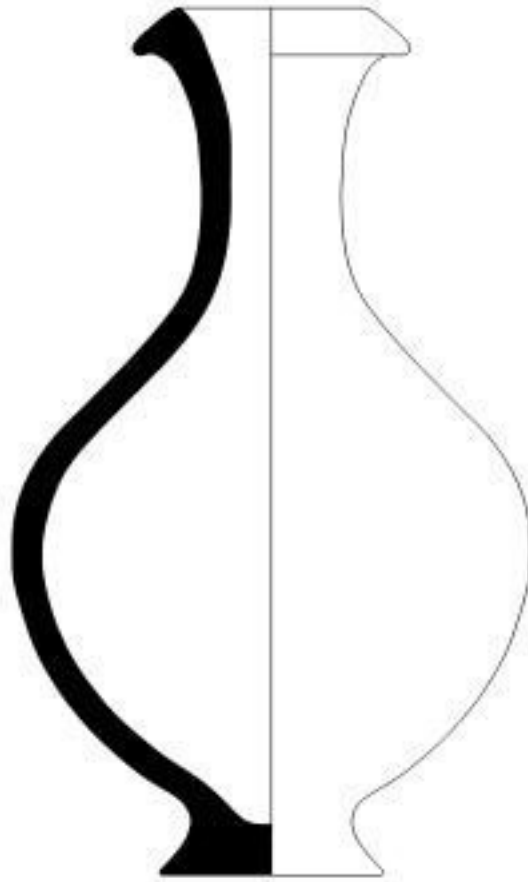
2001-15

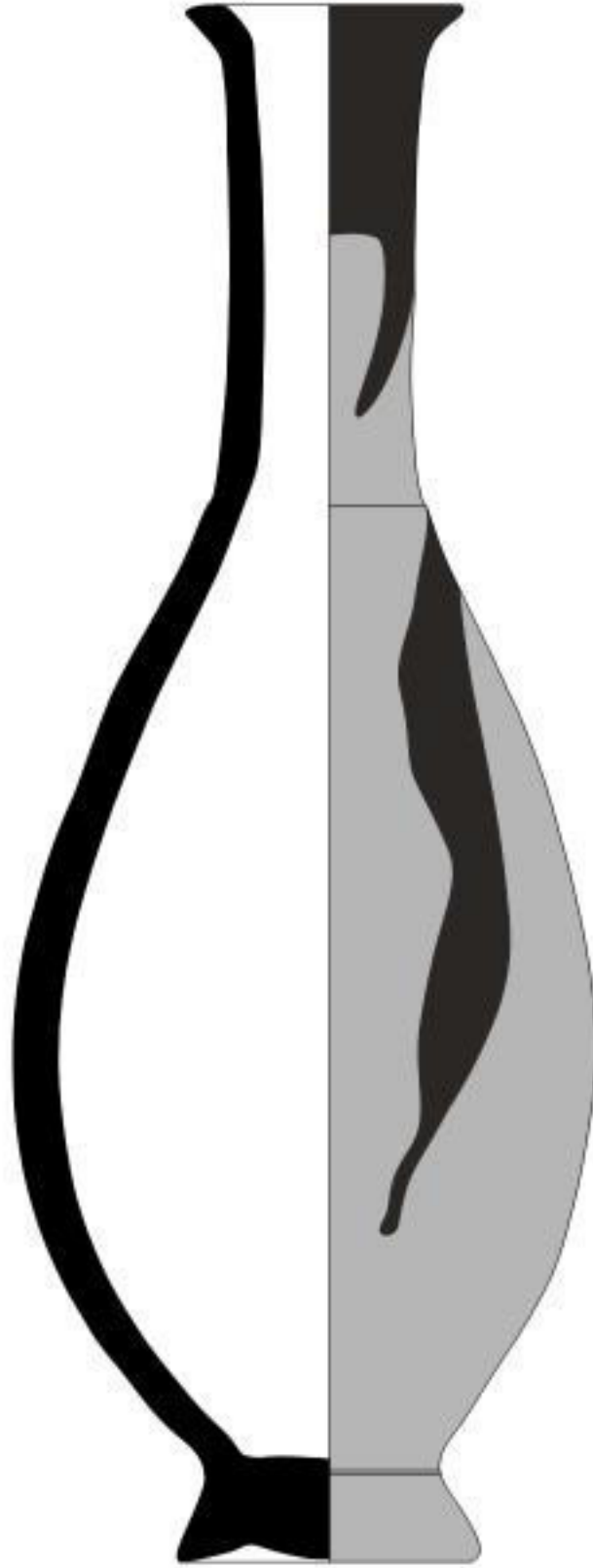
2001-10

2001-9

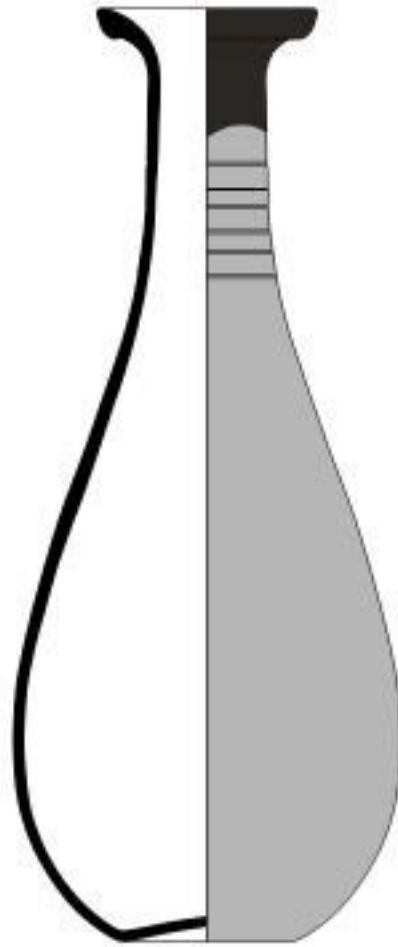

2001-35

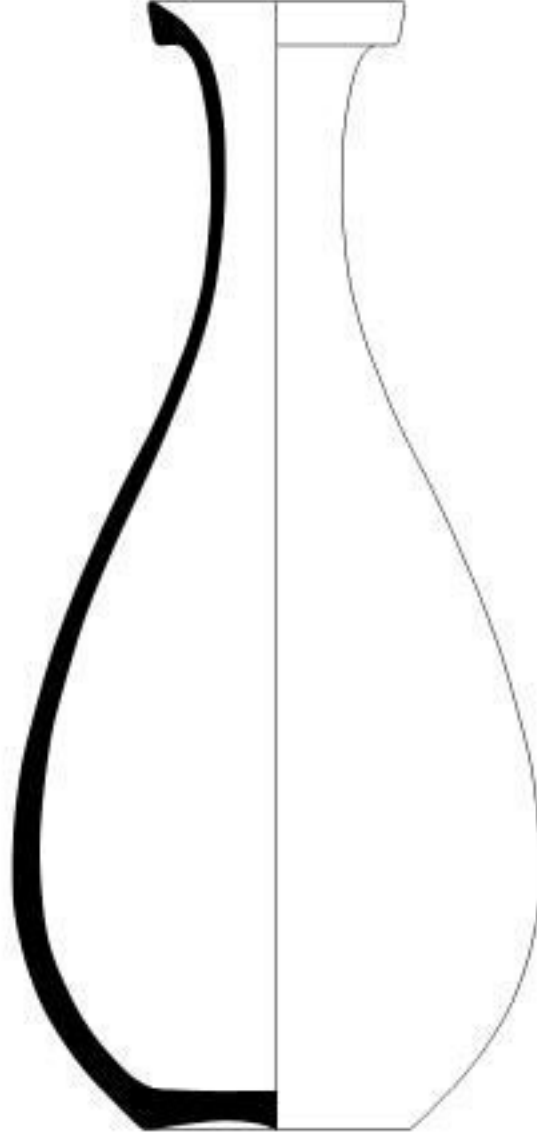

2001-33

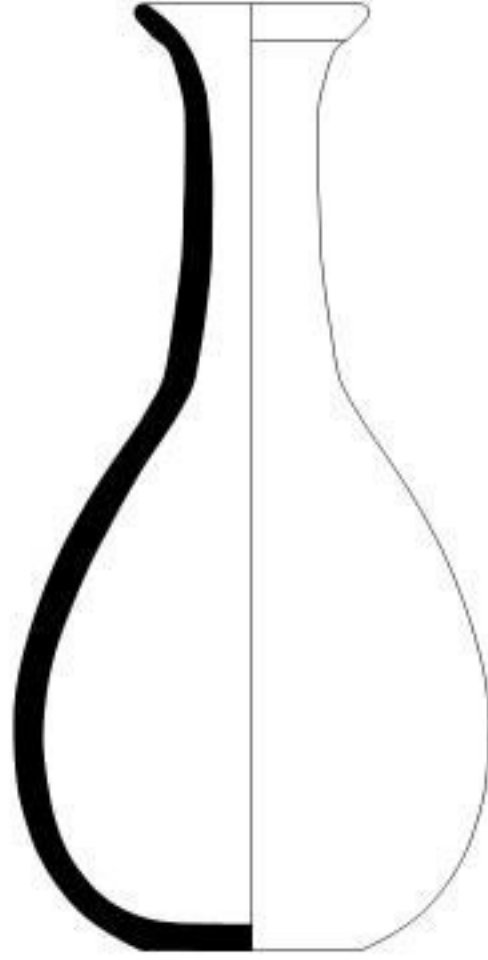
Ölçek: 1/1

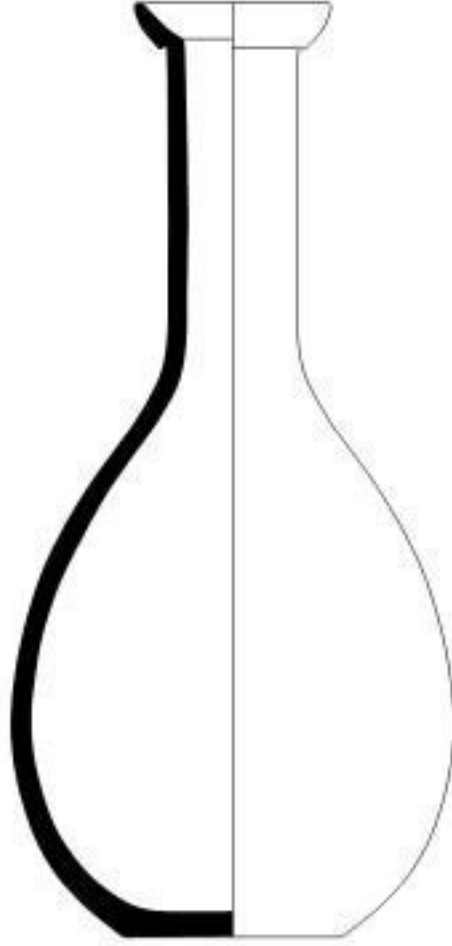
2001-16

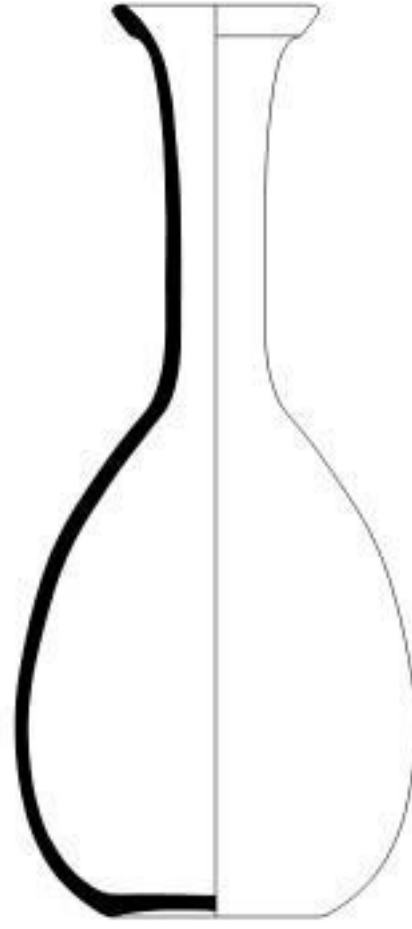
2001-34

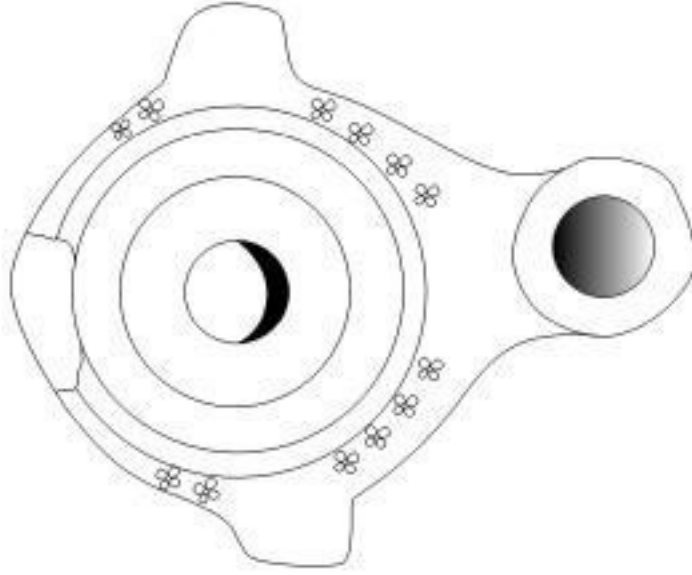
2001-18

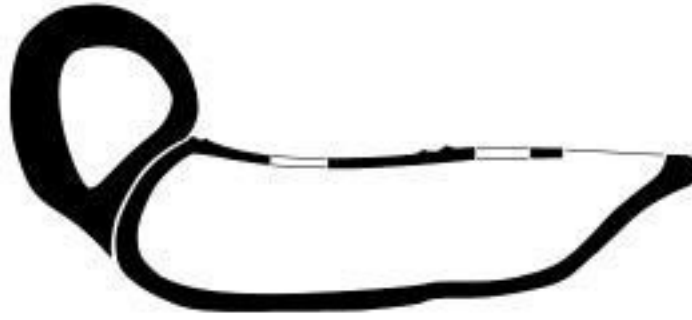
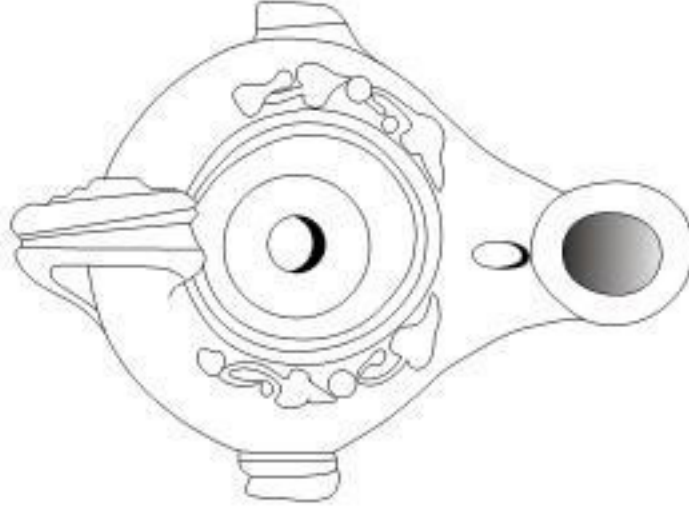
2001-17

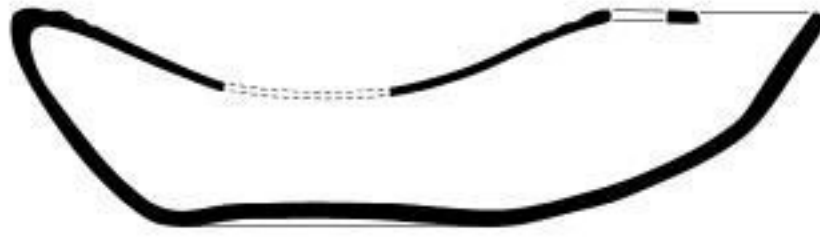
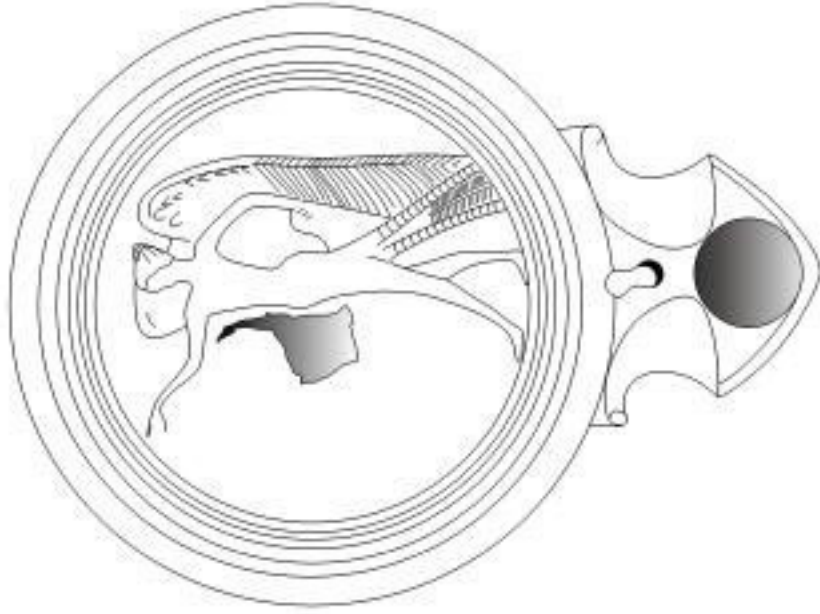
2001-25

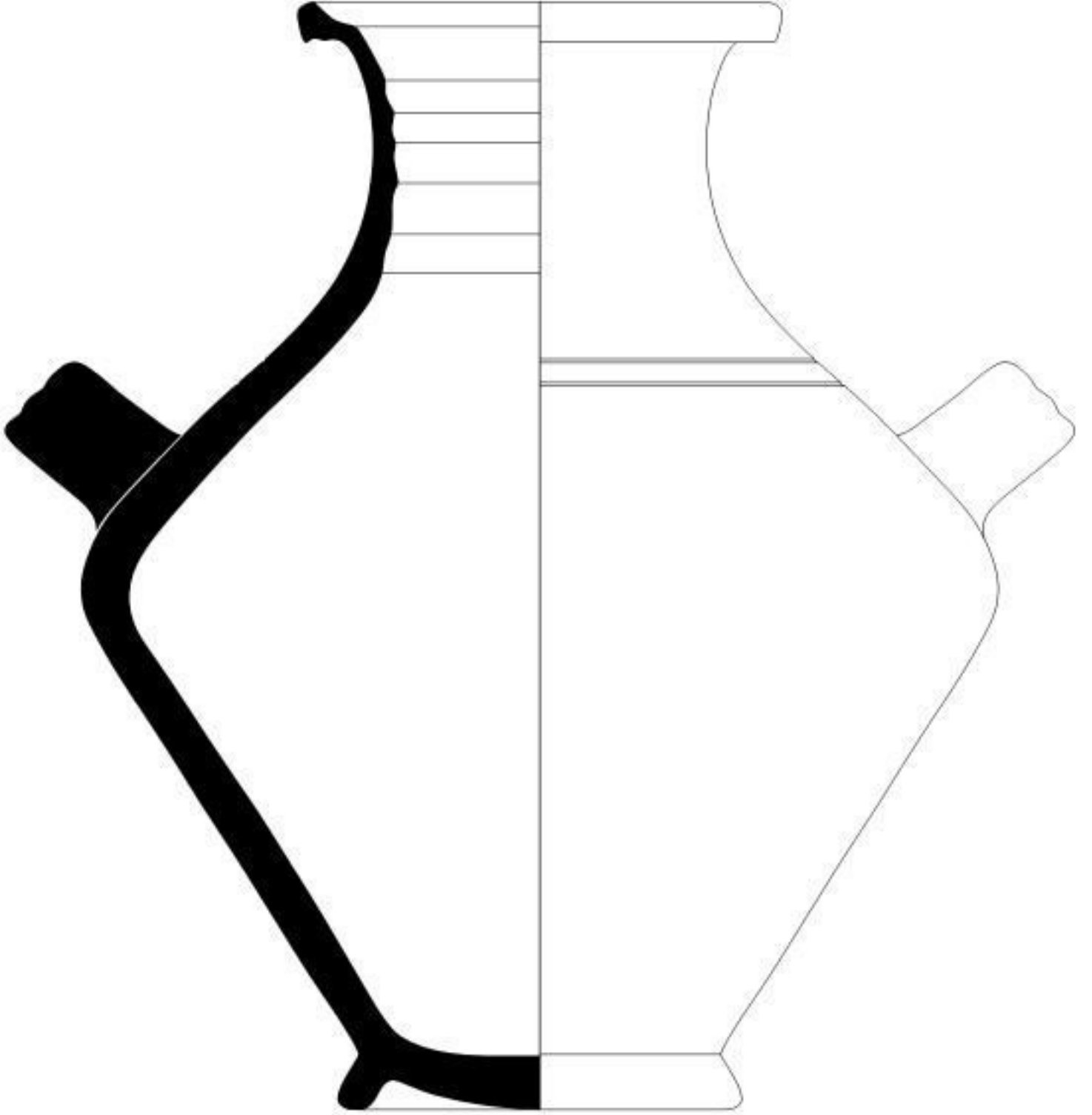
2001-19

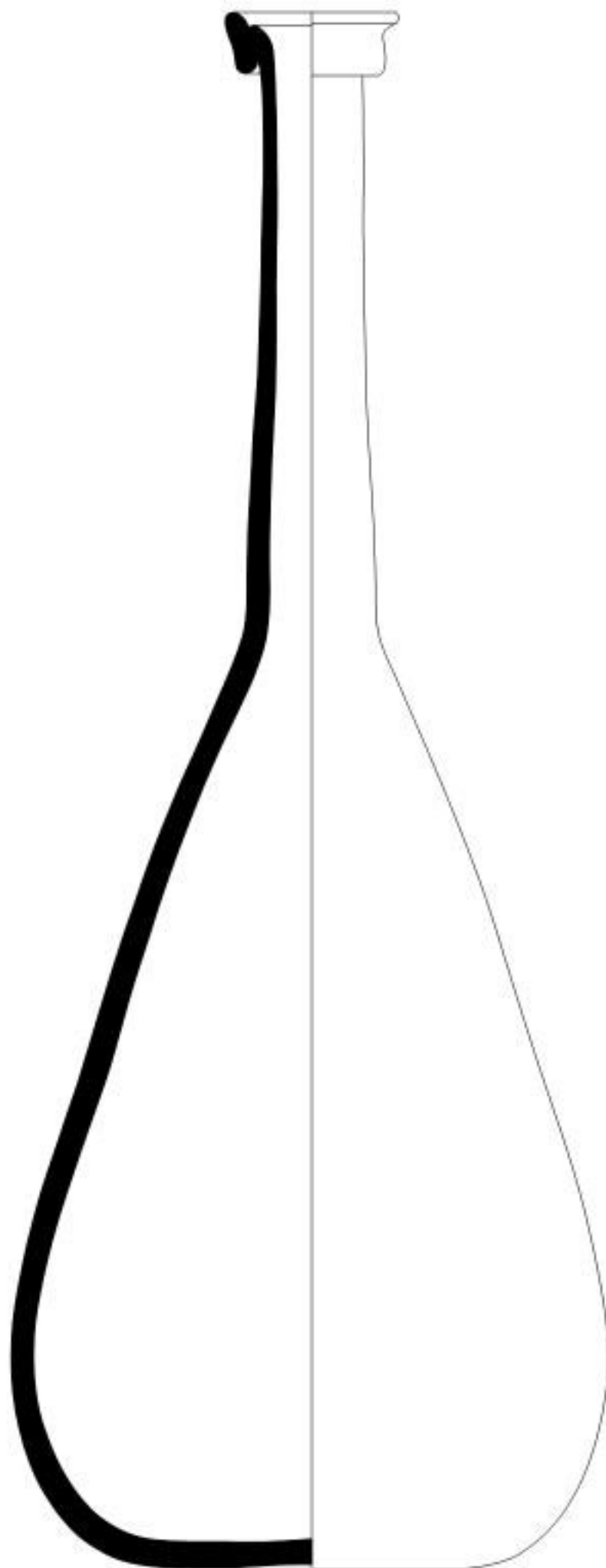
2001-37

2001-20

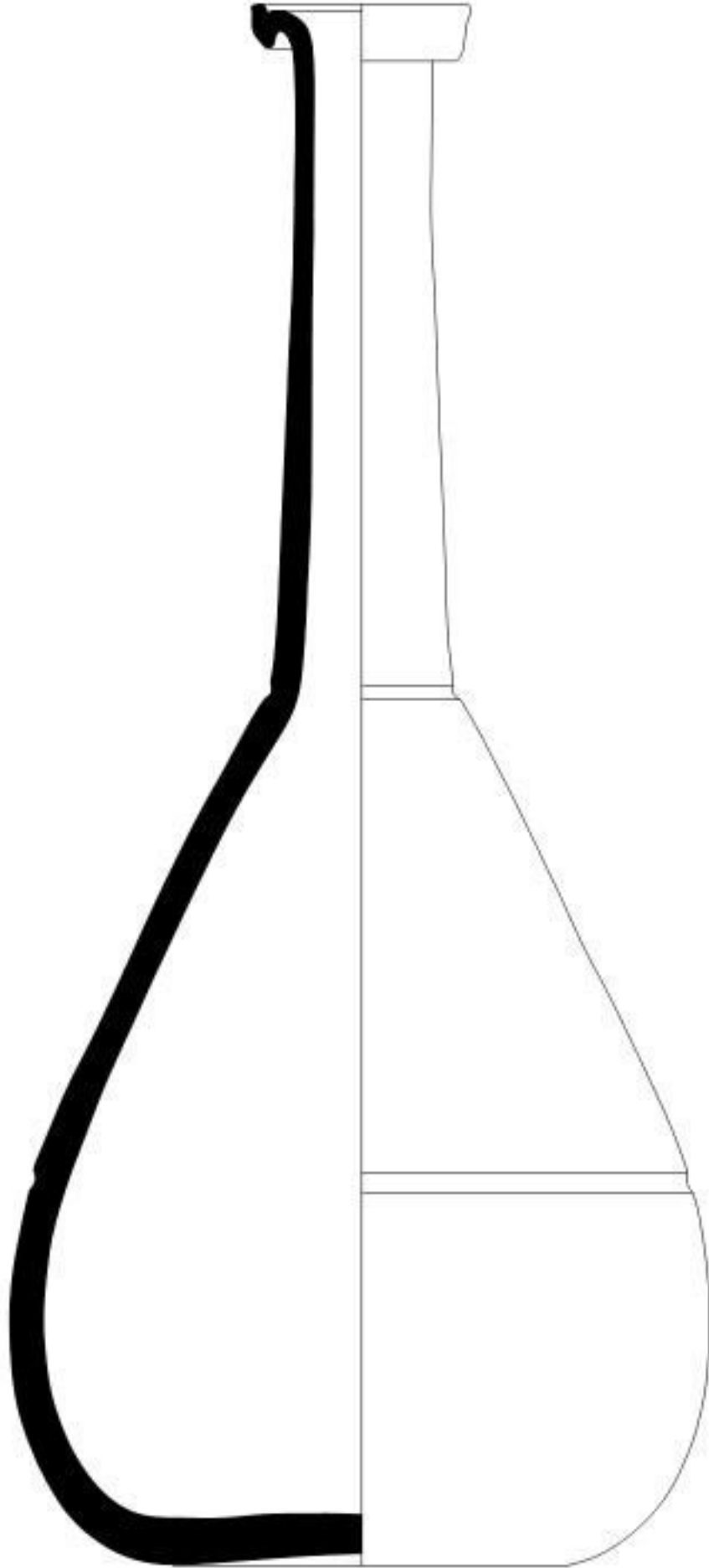

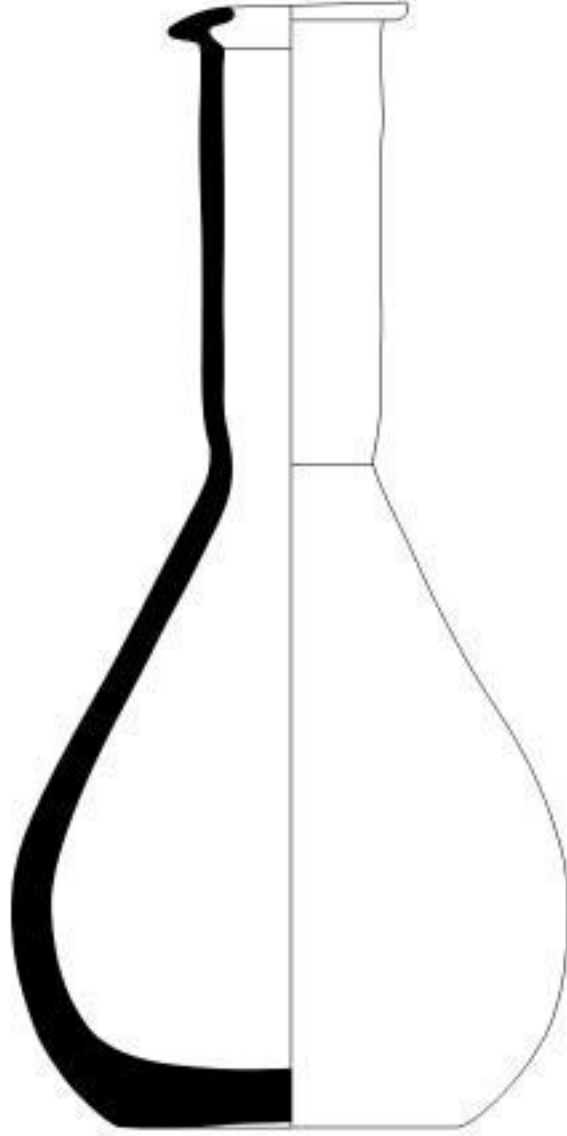
2001-55

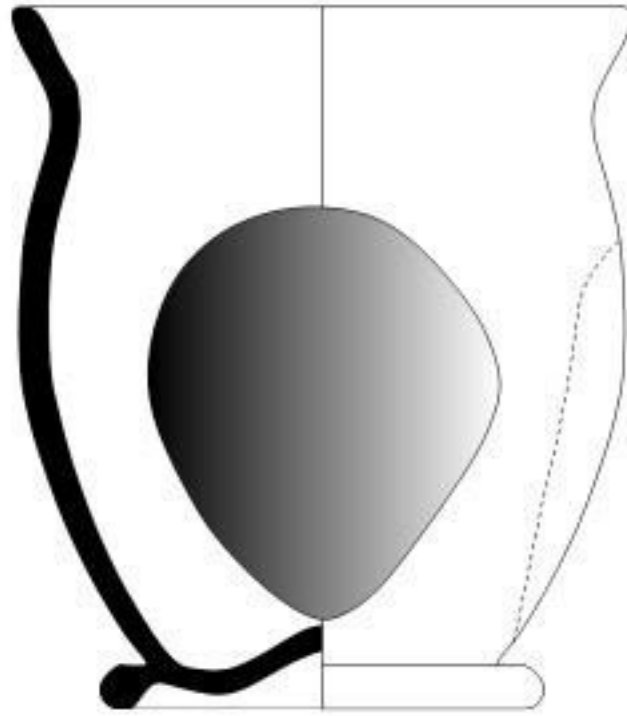
2001-27

Ölçek: 1/1

2001-26

2001-29

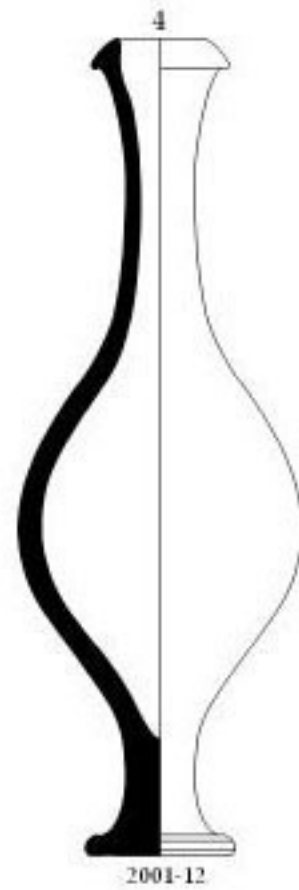
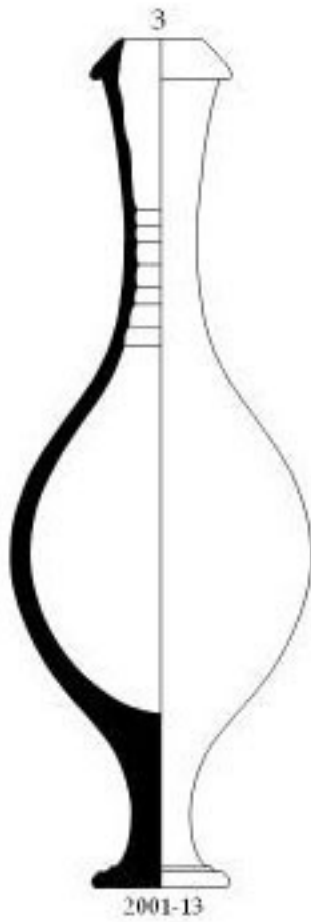
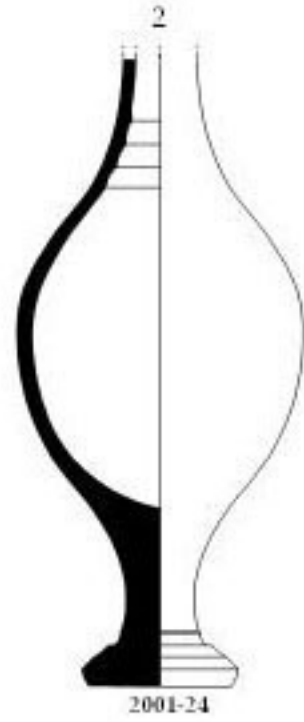
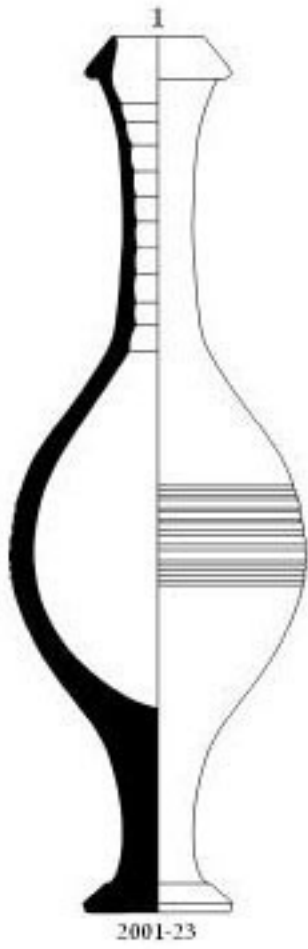

2001-11

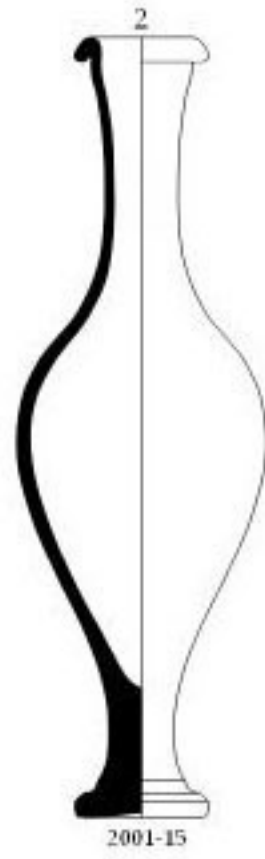

2001-14

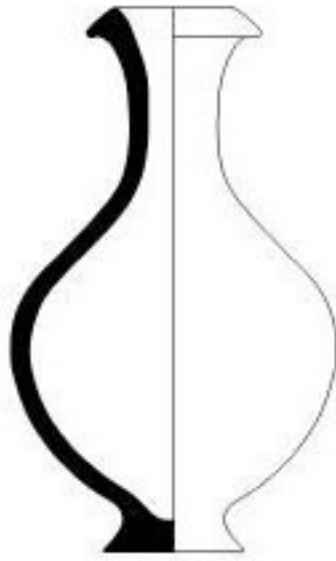
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 cm.

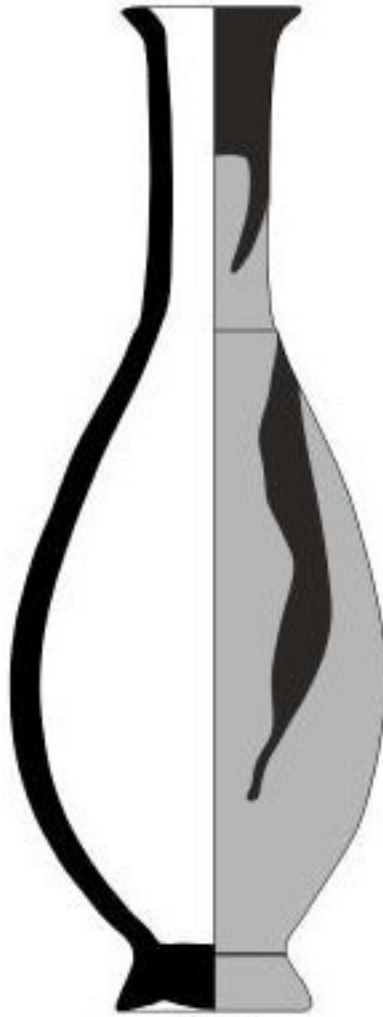
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 cm.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 cm.

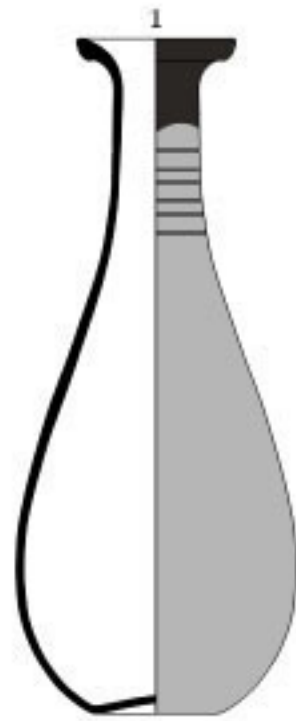

2001-35

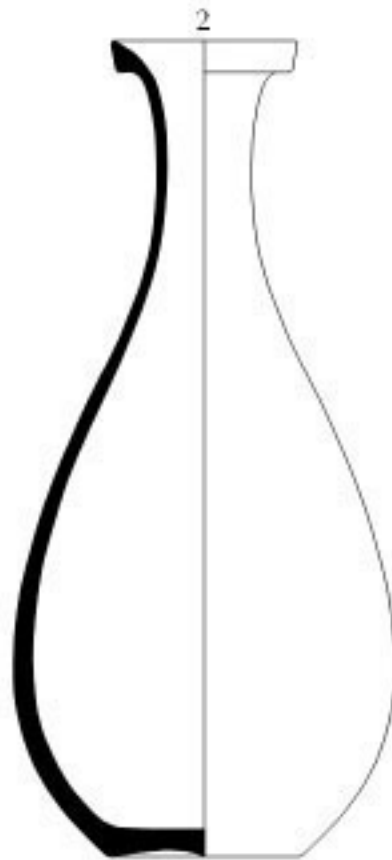

2001-33

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 cm.

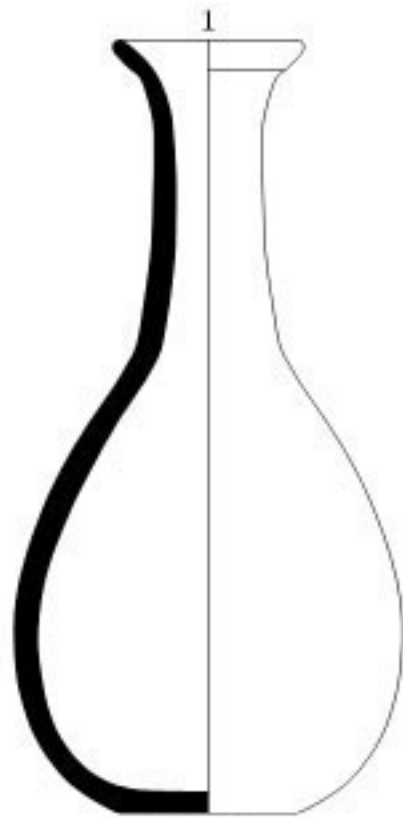

2001-16

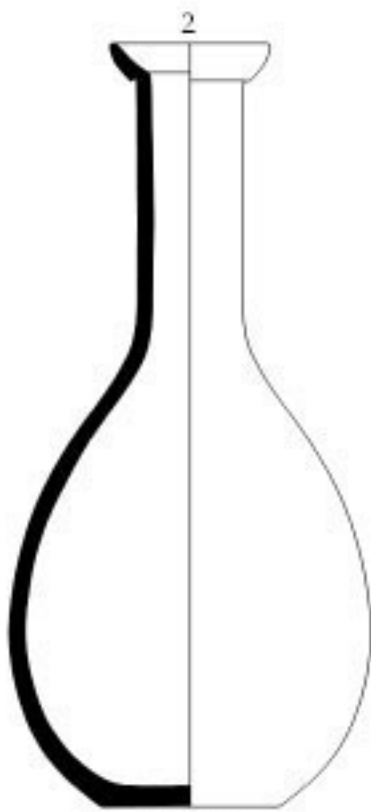

2001-34

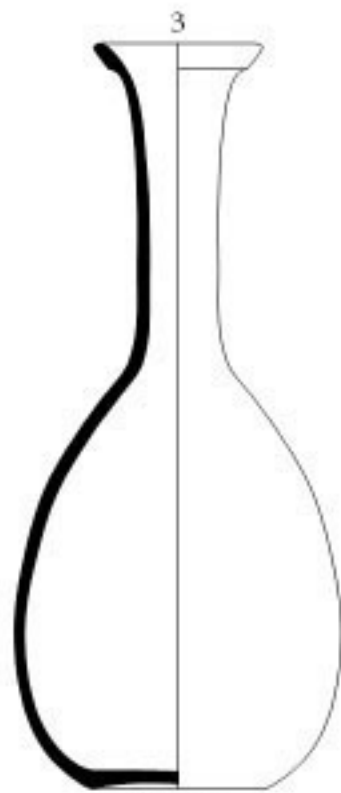

2001-18

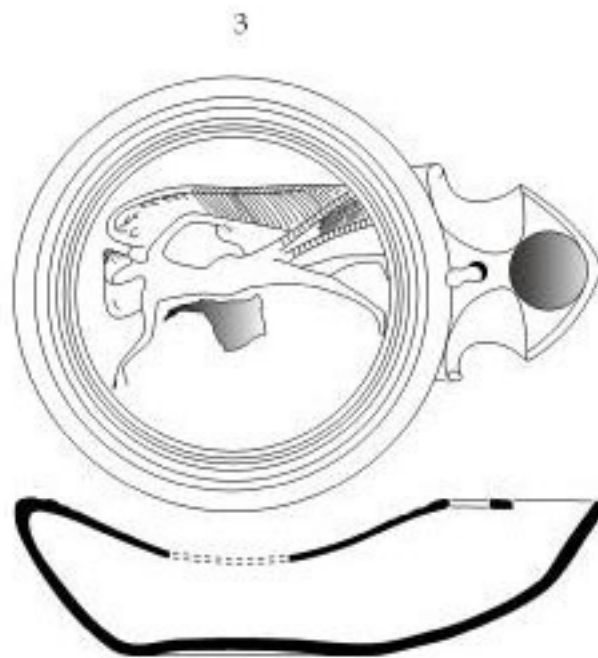
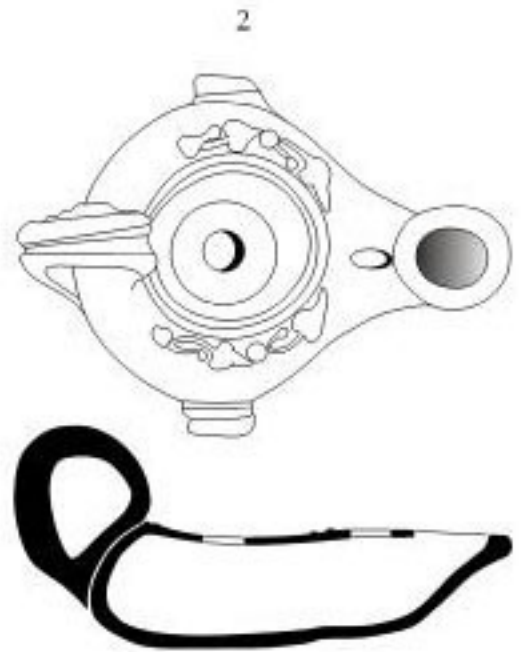

2001-17

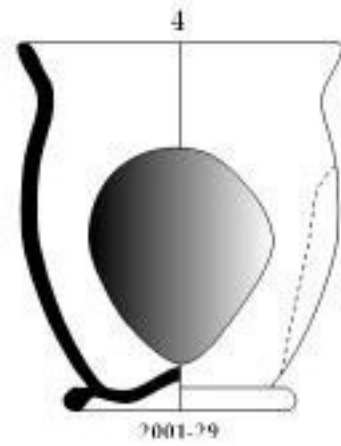
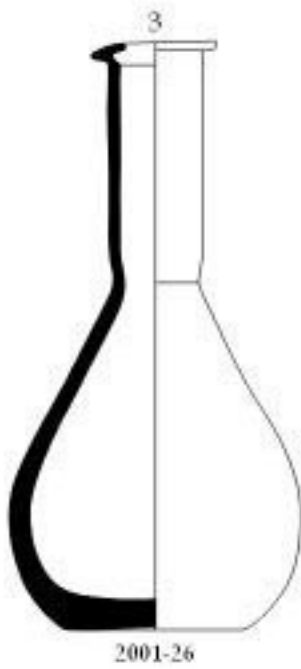
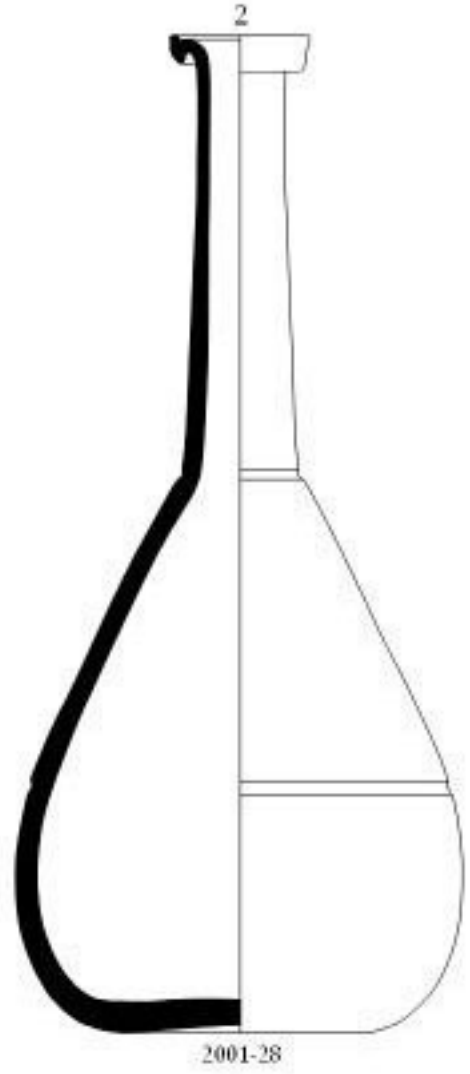
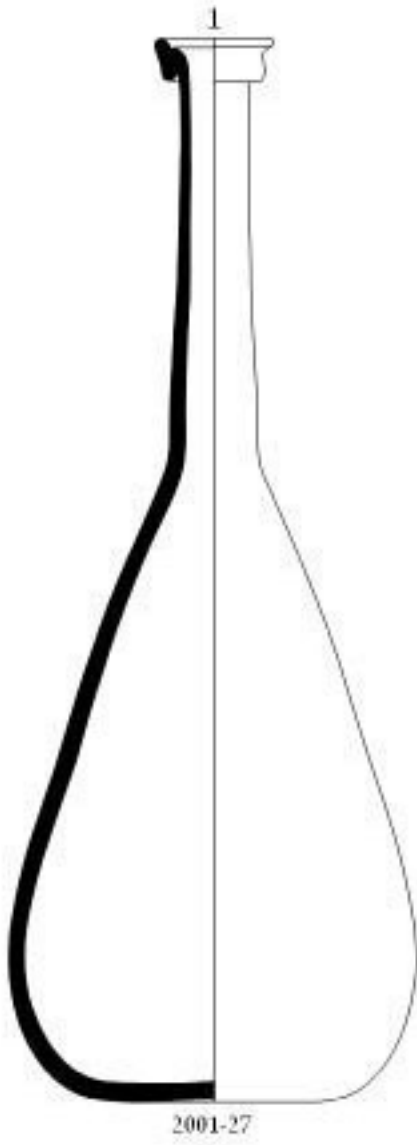

2001-25

A scale bar with markings for each centimeter from 0 to 10. The text '10 cm.' is at the right end.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 cm.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 cm.

Resim 1: Hierapolis Antik Kenti'nin havadan görünümü.

Resim 2: Hierapolis Kuzey Nekrapolü'nün havadan görünümü.

Resim 3: Hierapolis Kuzey Nekrapolü'nün havadan görünümü.

Resim 4: Hierapolis Kuzey Nekrapolü'nde yer alan tümülüs mezarlar.

Resim 5: Hierapolis Kuzey Nekropolü tümülüs mezarların görünümü.

Resim 6: 159 numaralı podyumun kazı öncesi durumu.

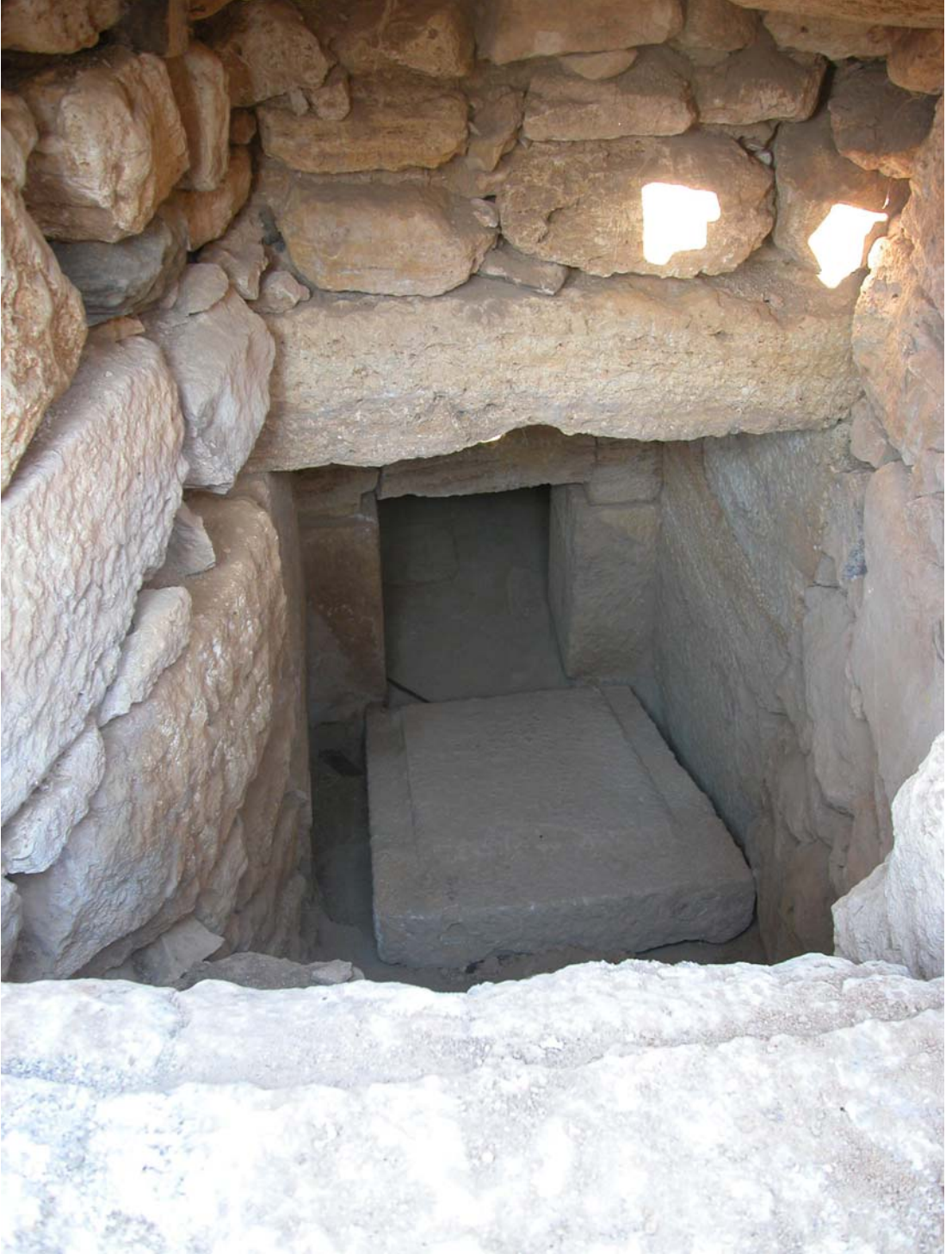
Resim 7: 159 numaralı üç basamaklı podyumun önden görünümü.

Resim 8: 159 numaralı üç basamaklı podyumun arkadan görünümü.

Resim 9: Yeni ortaya çıkarılan tümülüs mezarın kapısı.

Resim 10: Yeni ortaya çıkarılan tümülüs mezarın kapısı ve podyumun altındaki taş dolgu.

Resim 11: Tümlüs mezarın dromosu ve mezar odasının girişi.

Resim 12: Mezar odasının içi.

Resim 13: Girişin karşısındaki kline üzerindeki kemikler ve niş.

Resim 14: Girişin sol yanında yer alan kline üzerine istiflenmiş kemikler.

Resim 15: Girişin sağ yanında yer alan kline.

Resim 16: Mezar girişinin içeriden görünümü.

Resim 17: Sol kline altındaki amphoranın buluntu hali.

Resim 18: Cam bardak ve bulbous formlu unguentariumun buluntu hali.

Resim 19: Mezar odasına girişin hemen solunda bulunan bulbous formlu cam Unguentarium.

Resim 20: 1 Katalog No.lu Kâse.

Resim 21: Fusiform Unguentariumlar.

Resim 22: Fusiform Unguentariumlar.

Resim 23: 2 ve 3 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentariumlar.

Resim 24: 2 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentarium.

Resim 25: 3 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentarium.

Resim 26: 2 Katalog No.lu lekythoid formlu unguentariumun omzuna yapılan yalancı tutamaklar.

Resim 27: Şerit bezeli fusiform unguentariumlar.

Resim 28: 4 Katalog no.lu Şerit bezeli fusiform unguentarium.

Resim 29: 5 Katalog no.lu şerit bezeli fusiform unguentarium.

Resim 30: 6 Katalog No.lu Şerit bezeli fusiform unguentarium.

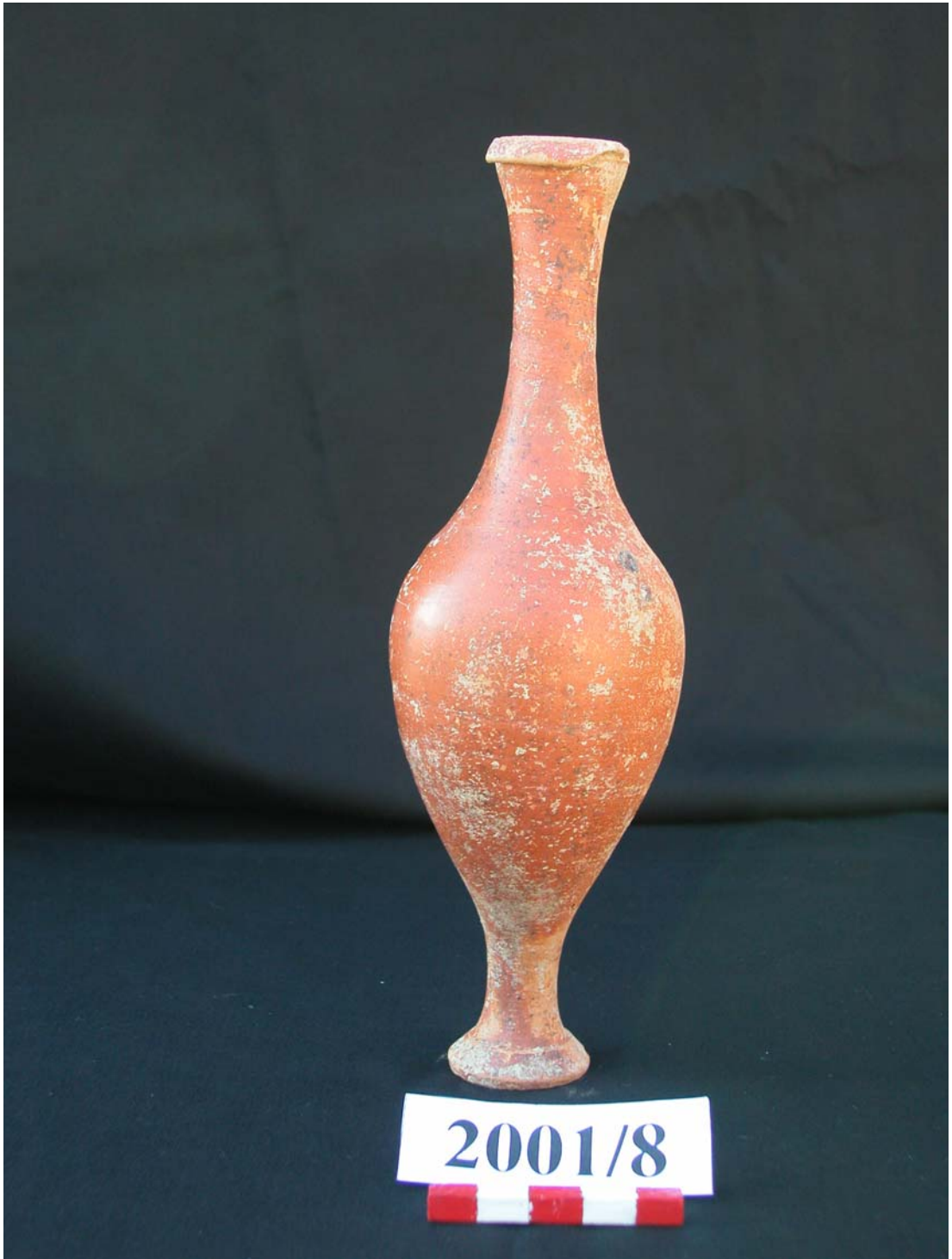
Resim 31: 7 Katalog no.lu Şerit bezeli fusiform unguentarium.

Resim 32: 8 Katalog no.lu fusiform unguentarium.

Resim 33: Fusiform Unguentariumlar.

Resim 34: 9 Katalog no.lu fusiform unguentarium.

Resim 35: 10 Katalog no.lu fusiform unguentarium.

Resim 36: 11 Katalog no.lu fusiform unguentarium.

Resim 37: 12 Katalog no.lu fusiform unguentarium.

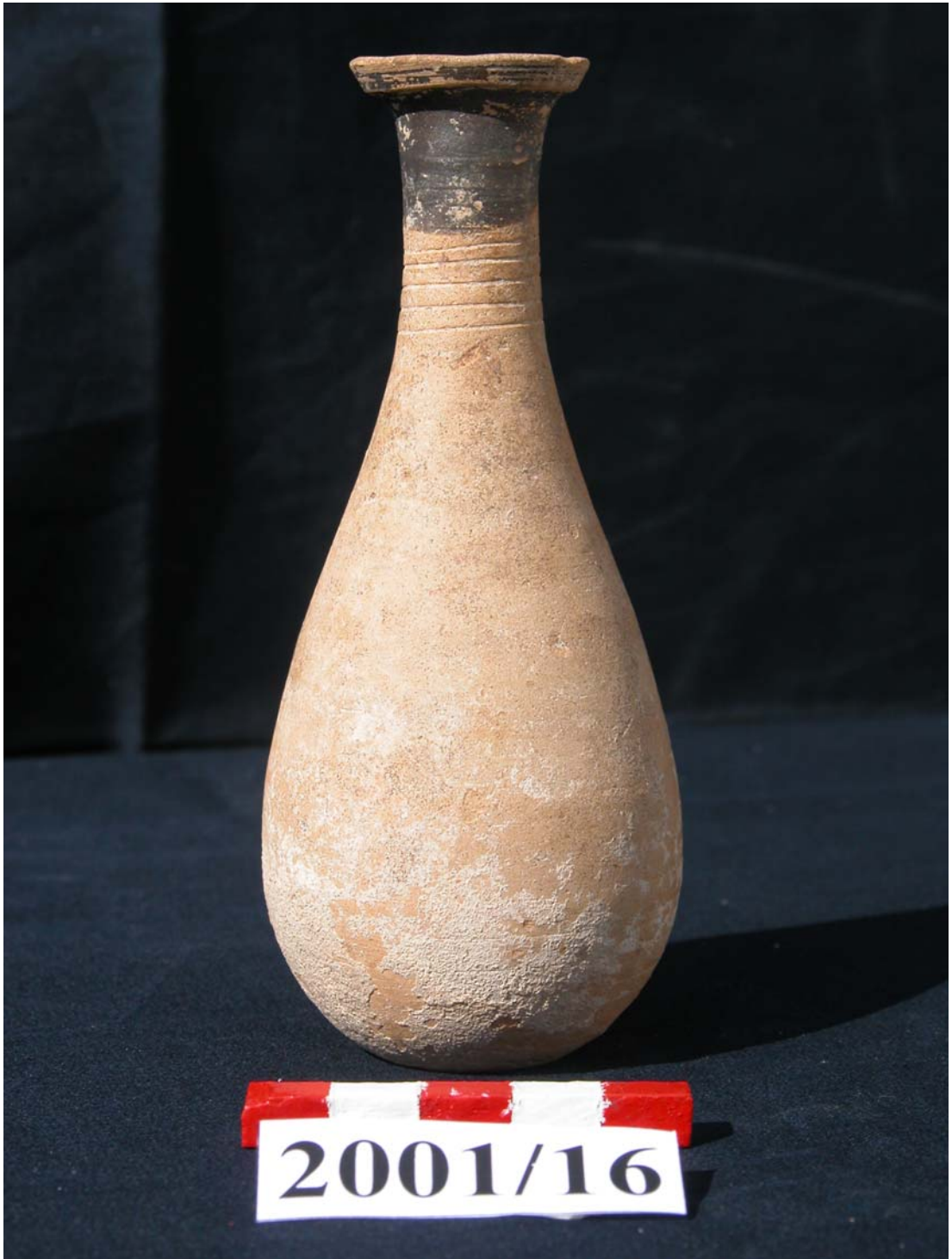
Resim 38: 13 Katalog no.lu fusiform unguentarium.

Resim 39: 14 Katalog no.lu unguentarium.

Resim 40: Bulbous formlu unguentariumlar.

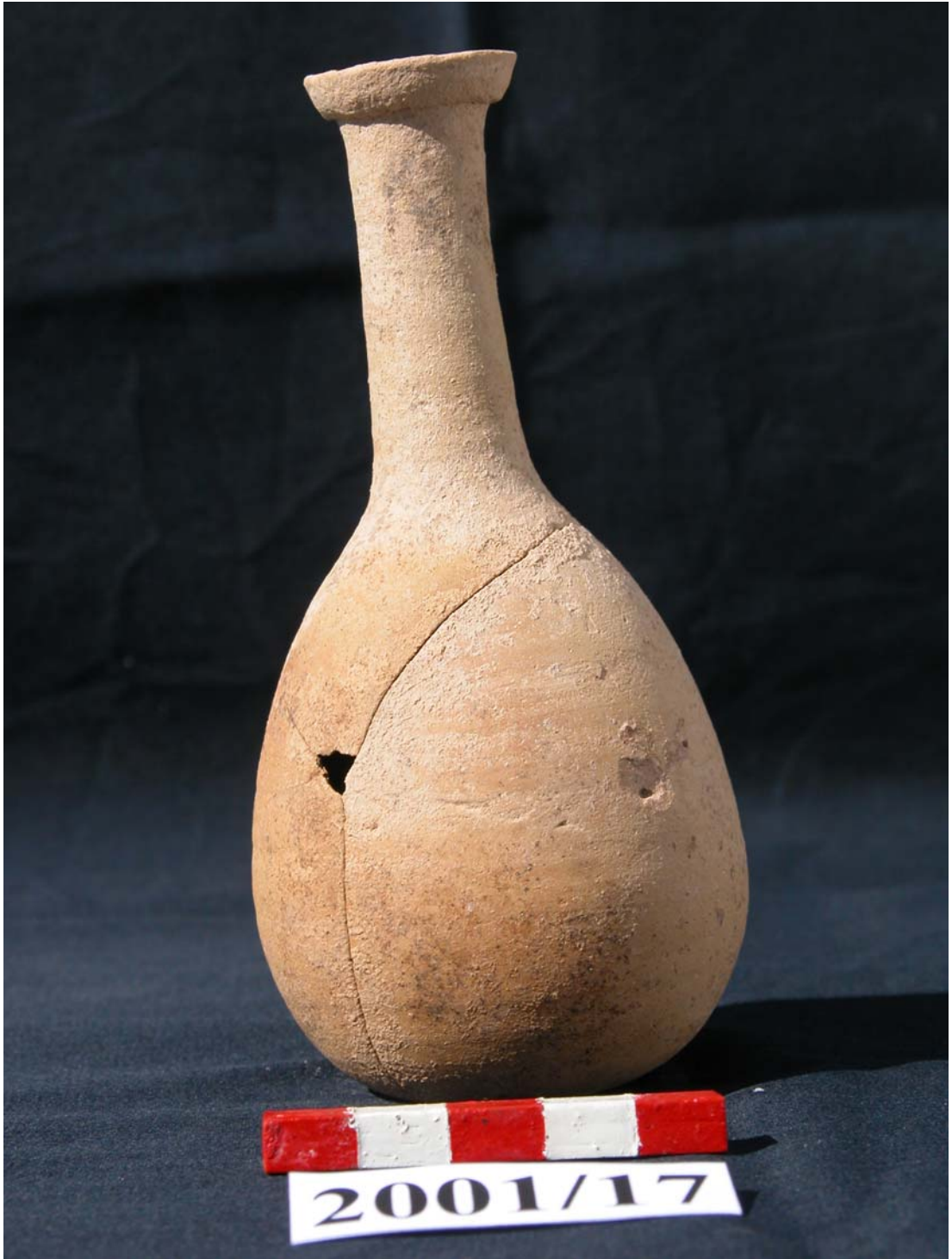
Resim 41: 15 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.

Resim 42: 16 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.

Resim 43: 17 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.

Resim 44: 18 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.

Resim 45: 19 Katalog no.lu bulbous formlu unguentarium.

Resim 46: 20 ve 22 Katalog no.lu kandiller.

Resim 47: 20 Katalog no.lu kandil.

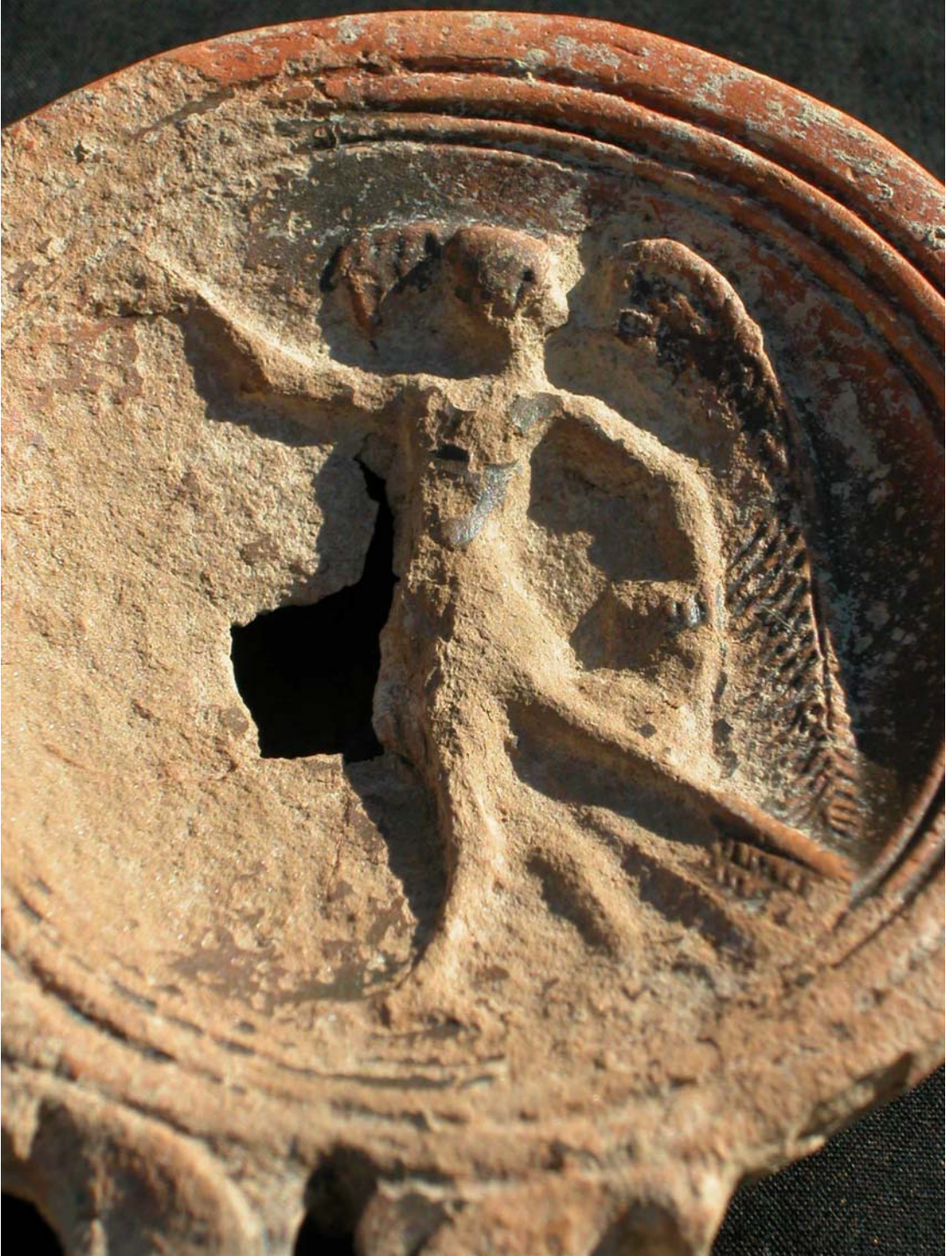
Resim 48: 21 Katalog no.lu kandil.

Resim 49: 21 Katalog no.lu kandil.

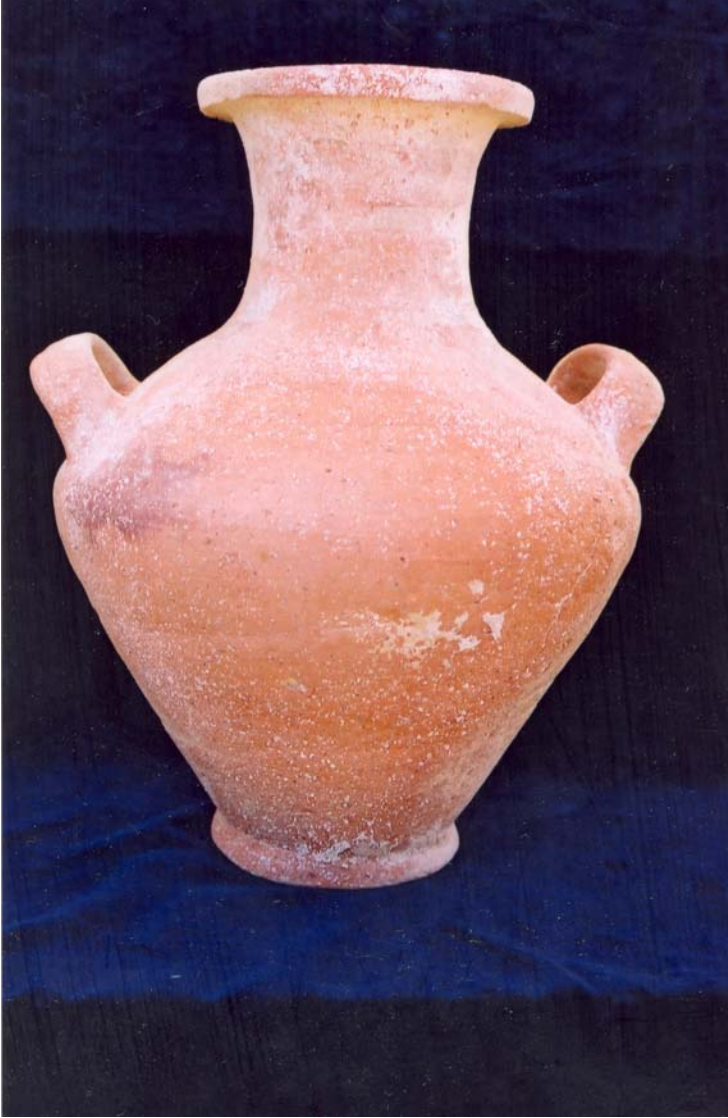
Resim 50: 22 Katalog no.lu kandil.

Resim 51: 22 Katalog no.lu kandilin discus detayı.

Resim 52: 23 Katalog no.lu amphora.

Resim 53: 23 Katalog no.lu amphora

Resim 54: Cam Unguentariumlar.

Resim 55: 24 Katalog no.lu cam unguentarium.

Resim 56: 25 Katalog no.lu cam unguentarium.

Resim 57: 26 Katalog no.lu cam unguentarium.

Resim 58: 27 Katalog no.lu cam bardak.

Resim 59: Antilop başı figürlü altın küpe.

Resim 60: Antilop başı figürlü altın küpe.

Resim 61: İstiridye kabuğu figürlü altın küpe.

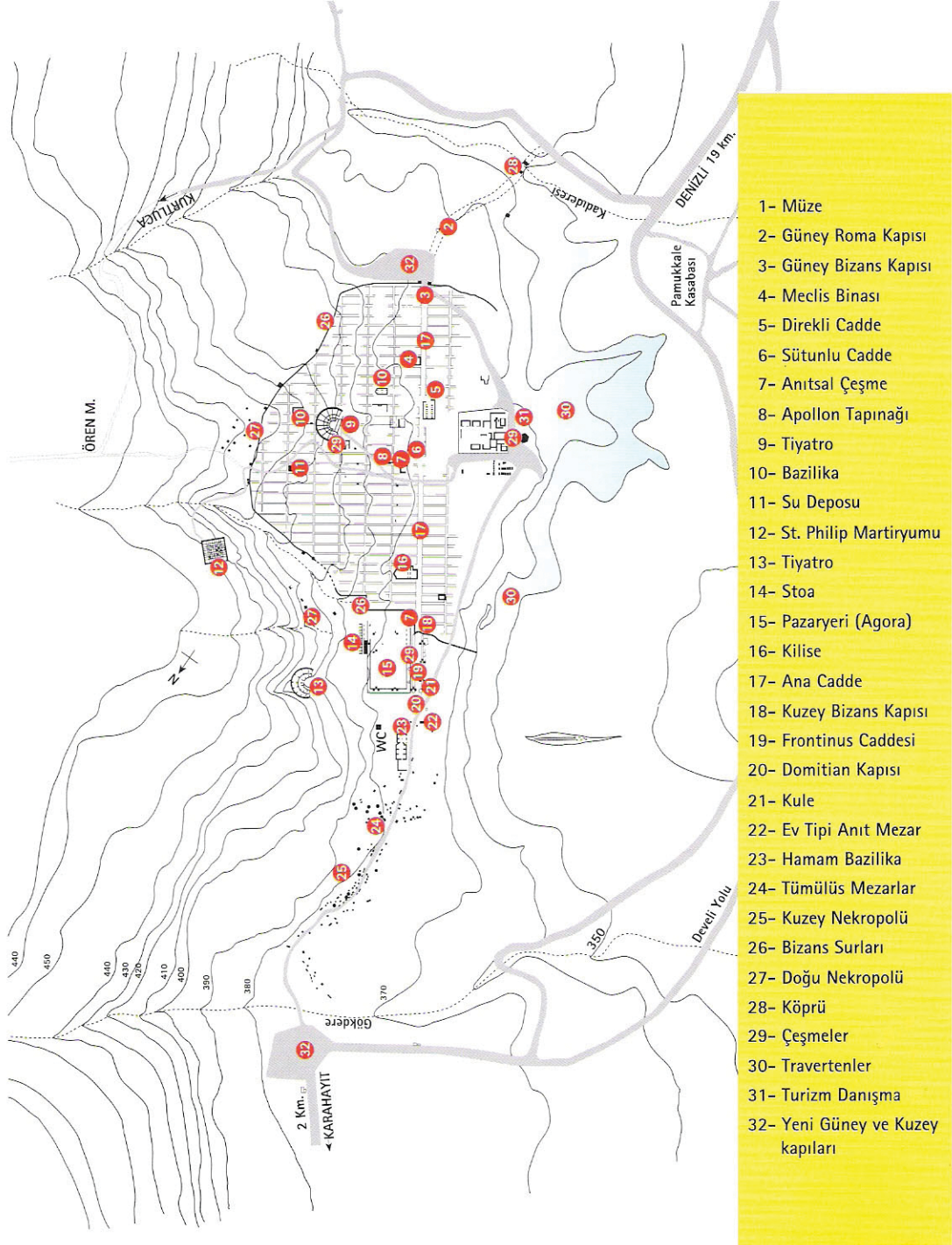

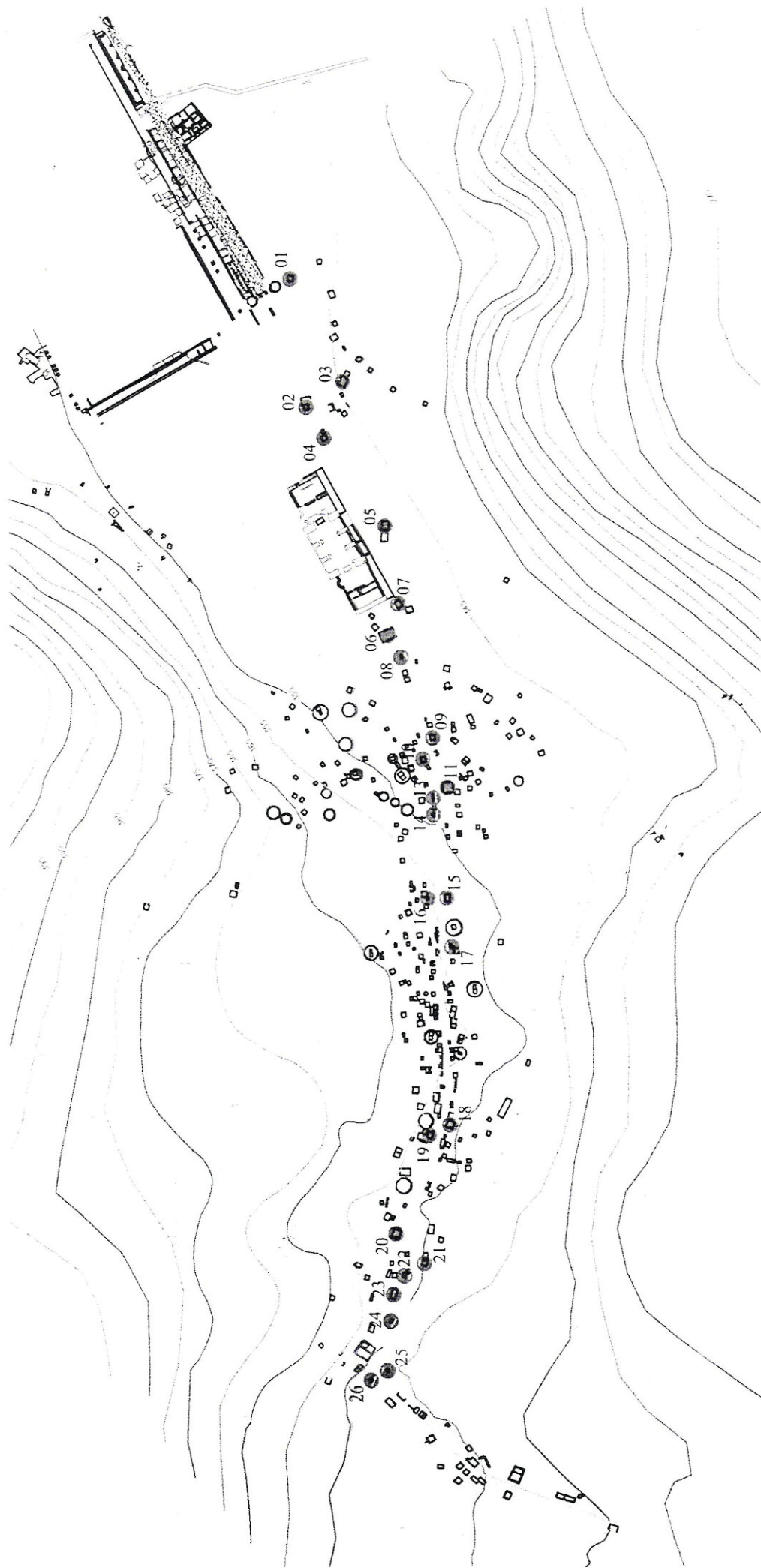
Resim 62a-b: İmparator Augustus Sikkesi.

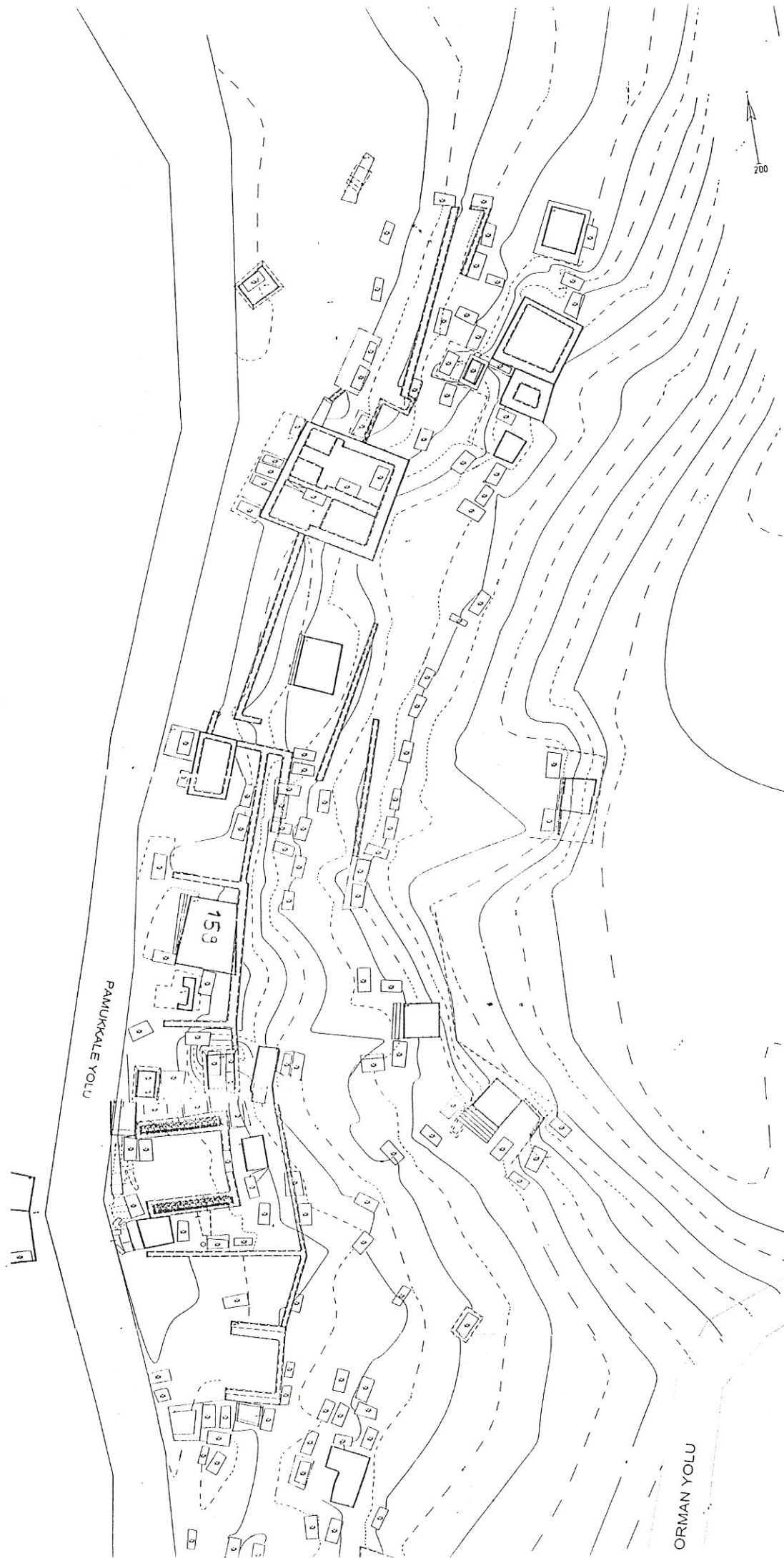
Resim 63a-b: İmparator Claudius Sikkesi.

HİERAPOLİS PLANI

01 - Mezar A28	05 - Mezar A07	09 - Mezar 019	13 - Mezar 053	17 - Mezar 081	21 - Mezar 155a	25 - Mezar 165
02 - Mezar A27	06 - Mezar 01	10 - Mezar 042	14 - Mezar 055	18 - Mezar 132	22 - Mezar 161	26 - Mezar 164
03 - Mezar A18	07 - Mezar 02	11 - Mezar 075	15 - Mezar 067	19 - Mezar 150	23 - Mezar 159c	
04 - Mezar A25	08 - Mezar 05	12 - Mezar xxx	12 - Mezarlar 75-81, 66-114	20 - Mezar 142	24 - Mezar 159d	

200

PAMUKKALE YOLU

ORMAN YOLU

159

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Mehmet OKUNAK
Doğum Tarihi : 19.09.1976
Unvanı : Arş.Gör.

Öğrenim Durumu :

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Arkeoloji ve S. Tarihi	Selçuk Üniversitesi	1998
Y. Lisans	Klasik Arkeoloji	Pamukkale Üniversitesi	

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Arş. Gör.	Arkeoloji Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Pamukkale Üniversitesi (06 Eylül 1999'dan itibaren)	1999-

Projelerde Yaptığı Görevler :

a) Kazılar:

Laodikeia kazısı projesi, Pamukkale Üniversitesi, Araştırma Fonu Başkanlığı, Kabul no: 2000FEF02/KAAD001, **Üye**, 2001 (devam ediyor).

Lagina kazısı, Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan başkanlığında yapılmakta olan kazıda, **Heyet Üyesi**, 1999 (devam ediyor).

b) Yüze Araştırmaları:

Eumeneia Antik kenti yüze araştırması, PAÜ., Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD., **Üye**, 2001.

Laodikeia yüze araştırması, İtalya Venedik (Udine, Padova, Foscari Üniversiteleri) Arkeoloji heyetiyle ortaklaşa yapılan yüze araştırmasında, **Üye**, 2000.

Attouda-Trapezopolis yüze araştırması, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 04.10.1999/009469 sayılı izinleriyle, **Üye**, 1999.

c) Seminerler:

Hierapolis Apollon Kutsal Alanında Bulunan Yüksek Kabartmalar, Üniversitesi, Araştırma Fonu Başkanlığı, Kabul no: 2001SBE0011, **Proje Yardımcısı** (Arş.Gör. Mehmet OKUNAK'la birlikte), 2001 (Kapatıldı).

ESERLER

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında (Proceedings) basılan bildiriler :

1- Şimşek, C.- Okunak, M., “Attouda Seramikleri”, II. Uluslar arası “Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu” Bildiriler Kitabı, 2002, Eskişehir, s.83-92